

การศึกษารวบรวมลายไม้หุ้ม ทัศนียภาพทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ฐานปรกณี เครือระยา

ทุนอุดหนุนการวิจัยโดย โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปีงบประมาณ 2567
อพ.สธ.-แม่โจ้

การศึกษารวบรวมลายไหมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง

สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

Collection of saimoo patterns, unique to Lamphang Province.

Towards creating added value according to the creative economy concept.

รูปพรรณ เครือระยา

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

(อพ.สธ.-แม่โจ้) ประจำปีงบประมาณ 2567

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) “การศึกษารวบรวมลายไฉ่หม้ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์”

(ภาษาอังกฤษ) “ Collection of saimoo patterns, unique to Lamphang Province.

Towards creating added value according to the creative economy concept.”

ชื่อผู้วิจัย รุภาพรณ์ เครือระยา

บทคัดย่อ

การศึกษารวบรวมลายไฉ่หม้ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รวมถึงศึกษาประวัติ สืบค้นและเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายไฉ่หม้อของจังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของนครลำปาง และนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ โดยนำเสนอรูปแบบลวดลายไฉ่หม้อที่ปรากฏในจังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์และสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเก็บรวบรวมรูปแบบลายไฉ่หม้อในงานศิลปกรรม 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ และจังหวัดตาก

ผลการศึกษาข้อมูลลวดลายไฉ่หม้อในครั้งนี้ ปรากฏลายไฉ่หม้อจำนวน 72 แหล่งมรดกวัฒนธรรม กับลวดลายไฉ่หม้อที่ปรากฏในงานศิลปกรรมจำนวน 208 ชิ้น โดยพบในพื้นที่จังหวัดลำปางจำนวน 58 แห่ง งานศิลปกรรมจำนวน 175 ชิ้น จังหวัดพะเยา 6 แห่ง จังหวัดเชียงราย 2 แห่ง จังหวัดแพร่ 4 แห่ง และจังหวัดตาก 2 แห่ง รวมสถานทีนอกเขตจังหวัดลำปางปรากฏลายไฉ่หม้อจำนวน 14 แห่ง กับชิ้นงานศิลปกรรมจำนวน 43 ชิ้น โดยส่วนใหญ่เป็นองค์ประกอบในการประดับงานสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน โถงคิ้ว นาคทนต์ แผงแล รวมไปถึงงานพุทธศิลป์และเครื่องใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ธรรมมาสน์ ค้างธรรม อาสนะสงฆ์ เป็นต้น รวมไปถึงการใช้ลวดลายประดับในบ้านเรือนในส่วนของการหัตถกรรมด้วย โดยเทคนิคที่นิยมนำมาสร้างลายไฉ่หม้อคือเทคนิคงานไม้แกะสลักร้อยละ 97 และส่วนที่เหลือร้อยละ 3 เป็นงานเทคนิคลายคำ เทคนิคงานปูนปั้นและงานดุนลายโลหะ

นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา ว่าลวดลายไฉ่หม้อเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในยุคสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังสี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ที่มีการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนาอันส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบงานศิลปกรรมของเมืองลำปางเป็นอย่างมาก

จากการศึกษารวบรวมลายเส้นไม้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทั้งรูปแบบลวดลายเทคนิคและนำไปสู่การสร้างสรรค์ชิ้นงานด้วยลวดลายดังกล่าวร่วมกับช่างพื้นถิ่น ได้นำไปสู่การสร้างลวดลายผ้าทอตีนจกลายเส้นไม้ งานไม้แกะสลัก งานดุนโลหะ งานเครื่องเคลือบดินเผาประดับ และการใช้ลายเส้นไม้ทำขนม ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับสังคม ชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดลำปาง สามารถไปพัฒนาและปรับใช้กับธุรกิจในอนาคตต่อไป

คำสำคัญ: ลายเส้นไม้, ลายสัญลักษณ์นครลำปาง, งานศิลปกรรมล้านนา

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษารวบรวมลายไฉ่หม้อต์ลักษณะทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี 2567 ครั้งนี้ คณะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ได้ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานต่างๆ และชุมชนต่างๆ ที่ให้ข้อมูลเพื่อใช้ในการประกอบการทำงานข้อมูลเป็นอย่างดี

บุคคลที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนและประสานงาน ในการลงพื้นที่ การถ่ายภาพและการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณต่อคุณูปการอันมีความหมายของท่านไว้ ณ ที่นี้

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คณะกรรมการดำเนินงาน โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.-มจ.)

คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ท่านเจ้าอาวาสและพระภิกษุ รวมถึงกรรมการวัด

จังหวัดลำปาง วัดนาเวียง วัดพระธาตุจอมปิง วัดไชยาทุ่งล้อม วัดนางเหลียว วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดม้าเหนือ วัดศาลาหลวง วัดโหล่หิน วัดแจ้คอน วัดทุ่งฝิ่ง วัดสาแพะ วัดเวียง วัดเหล่าหลวง วัดนาบ้านไร่ วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน วัดสบลี วัดทุ่งล้าน วัดนาก่วมใต้ วัดศรีหมวดเกล้า วัดตันธงชัย วัดสาหลวง วัดม่อนกระติง วัดทุ่งไฉ้ วัดทุ่งม่านเหนือ วัดหนองร่อง วัดพระธาตุเสด็จ วัดบ้านฝิ่ง วัดบ้านสัก วัดแม่เฟือง วัดปางแสนทอง วัดปากกล้วย วัดป่าต้นกุ่มเมือง วัดต้นตอง วัดปางสนุกใต้ วัดปางสนุกเหนือ วัดประตูป่อง วัดศรีบุญโยง วัดศรีล้อม วัดเชียงราย วัดน้ำล้อม วัดดอนไฟ วัดนาพาน วัดบ้านหลุก วัดศรีฮ้วน วัดน้ำไฉ้ วัดบ้านหนอง วัดป่าจำ วัดนาตดหลวง วัดปางหอศาล วัดปางยางคก วัดสันหนองบง วัดบ้านเหล่า

จังหวัดเชียงใหม่ วัดเจ็ดยอด วัดพระสิงห์ วัดหมื่นตูม วัดพันเตา วัดพันตอง วัดป่าแดดสันทราย วัดเมืองวะ วัดแม่แก้วหลวง

จังหวัดลำพูน วัดประตูป่า วัดบ้านหลุก วัดต้นแงะ วัดดอนหลวง วัดทาชุมเงิน วัดทาตอยครั่ง วัดสันกำแพง

จังหวัดแพร่ วัดพระร่วง วัดนาตุ้ม วัดนาหลวง วัดสะแล่ง

จังหวัดน่าน วัดร้องแง วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย

จังหวัดพะเยา วัดลี วัดหลวงราชสถูปฐาน วัดศรีโคมคำ วัดตุนใต้ วัดตาล้อย วัดช้างค้ำ
(ร่าง)

จังหวัดเชียงราย วัดพระแก้วเชียงราย

สถาบันและสถานที่อื่น

อุทยานศิลปวัฒนธรรมแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย หอวัฒนธรรมนิทรรศ วัดศรีโคมคำ
จังหวัดพะเยา เทศบาลนครลำปาง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดปงสนุกเหนือ จังหวัดลำปาง ศูนย์การ
เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบ้านศาลาหม้อ จังหวัดลำปาง

ขอขอบคุณผู้ให้การสนับสนุนและข้อมูลในพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดลำปาง อ.ดร.อนุกุล
ศิริพันธุ์ สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองลำปาง อ.ธวัชชัย ทำทอง คุณวีรศักดิ์ ของเดิม มหาวิทยาลัยราช
ภัฏลำปาง ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่จังหวัดแพร่ คุณสิทธิพงษ์ แสงเก่ง คุณอัครพล อุดแบน ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่
จังหวัดพะเยา กราบขอบพระคุณ พระมหาเสน่ห์ ปุณฺณสมฺปนฺโน คุณเจริญศักดิ์ วังวงศ์ ขอบขอบคุณ
ชัยเชษฐ์ โกภูธิ ผู้ช่วยในการบันทึกภาคสนาม และมิตรแก้วสหายคำ เครือข่ายทางวัฒนธรรม
ภาคเหนือทุกท่าน

ทำนุผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อสมบัติ คุณแม่บัวผัน เครือระยา ผู้ให้การอุปการะ
อบรมเลี้ยงดู ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาและให้กำลังใจเป็นอย่างดีในการทำงานทุกครั้ง อีกทั้ง
ขอขอบคุณเพื่อนๆ ที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา และขอขอบพระคุณเจ้าของเอกสาร
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทุกท่านที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้นำมาอ้างอิงในการทำวิจัย จนกระทั่งงานวิจัยฉบับ
นี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ฐาปกรณ์ เครือระยา

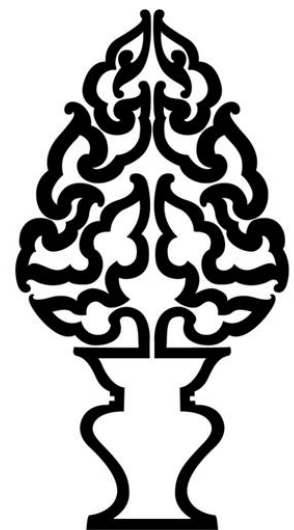
ผู้ศึกษาวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภูมิ	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญภาพลายเส้น	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
คำถามหลักในการวิจัย	4
กรอบแนวคิดของการวิจัย	5
นิยามศัพท์	6
วิธีการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	7
ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	12
2.2 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์	14
2.3 แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม	20
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	25
3.1 ขอบเขตการวิจัย	25
3.2 วิธีดำเนินการวิจัย	28

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การเก็บรวบรวมรูปแบบลวดลายไฉ่หมู่ในศิลปกรรมล้านนา	31
4.1 รูปแบบลวดลายไฉ่หมู่ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำปาง	31
4.2 รูปแบบลวดลายไฉ่หมู่ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดพะเยา	81
4.3 รูปแบบลวดลายไฉ่หมู่ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย	86
4.3 รูปแบบลวดลายไฉ่หมู่ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแพร่	87
4.3 รูปแบบลวดลายไฉ่หมู่ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดตาก	89
บทที่ 5 รูปแบบลายไฉ่หมู่ ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม	91
ลักษณะการแกะสลัก	132
บทที่ 6 จากลวดลายไฉ่หมู่ สู่อารยธรรมล้านนาตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์	133
บทที่ 7 บทสรุป	146
บรรณานุกรม	155
ประวัติผู้วิจัย	157

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงกระบวนการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล	8
ตารางที่ 2 ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ	10
ตารางที่ 3 ตารางสรุปตำแหน่งที่พบสายไส้หมู	150

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

6

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 สัตถภัณฑ์ลายไส้หมู วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง	3
ภาพที่ 2 สัตถภัณฑ์ลายไส้หมู วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง	3
ภาพที่ 3 ลายไส้หมูในงานไม้แกะสลักนาคตัน วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง	3
ภาพที่ 4 ลายไส้หมูในงานไม้แกะสลักนาคตัน วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง	3
ภาพที่ 5 ลายไส้หมูประดับหน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	32
ภาพที่ 6 ลายไส้หมูประดับหน้าบันวัดนาบ้านไร่ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	33
ภาพที่ 7 ลายไส้หมูประดับหน้าบันวัดนาบ้านไร่ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	33
ภาพที่ 8 โกงคิ้วสัดประตูป้อง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	34
ภาพที่ 9 โกงคิ้วโบราณ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคาจังหวัดลำปาง	35
ภาพที่ 10 วิหารและโกงคิ้วลายไส้หมู วัดสบลี้ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	36
ภาพที่ 11 วิหารและโกงคิ้วลายไส้หมู วัดสบลี้ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	36
ภาพที่ 12 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	37
ภาพที่ 13 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	37
ภาพที่ 14 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	38
ภาพที่ 15 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดม้าเหนือ อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง	38
ภาพที่ 16 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	39
ภาพที่ 17 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับวิหารหลังเดิม วัดนางเหลียว อำเภอเกาะคา	39
ภาพที่ 18 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับวิหารหลังเดิม วัดทุ่งล้าน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	40
ภาพที่ 19 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับอุโบสถวัดม่านกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	40
ภาพที่ 20 โกงคิ้วลายไส้หมู วัดน้ำใจ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	41
ภาพที่ 21 โกงคิ้วเหนือประตูกุฏิ(โองหลวง)วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	41
ภาพที่ 22 โกงคิ้วเหนือประตูกุฏิ(โองหลวง)วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	41
ภาพที่ 23 แผงแลประดับวิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	42
ภาพที่ 24 แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	42
ภาพที่ 25 แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	42
ภาพที่ 26 แผงแลประดับอุโบสถ วัดม่อนกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	43
ภาพที่ 27 แผงแลประดับอุโบสถ วัดม่อนกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	43
ภาพที่ 28 แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	44
ภาพที่ 29 นาคตันวัดบ้านฝาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	45
ภาพที่ 30 นาคตันวัดบ้านฝาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	45

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 31 นาคทันต์วัดบ้านฝิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	45
ภาพที่ 32 นาคทันต์วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	45
ภาพที่ 33 นาคทันต์วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	45
ภาพที่ 34 นาคทันต์วัดทุ่งมานเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	46
ภาพที่ 35 นาคทันต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	46
ภาพที่ 36 นาคทันต์วัดทุ่งไ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	47
ภาพที่ 37 นาคทันต์วัดทุ่งไ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	47
ภาพที่ 38 นาคทันต์วัดทุ่งไ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	47
ภาพที่ 39 นาคทันต์วัดป่าต้นกุ่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	47
ภาพที่ 40 นาคทันต์วัดทุ่งโป่ง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	47
ภาพที่ 41 นาคทันต์วัดทุ่งโป่ง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	47
ภาพที่ 42 นาคทันต์วัดปางยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	48
ภาพที่ 43 นาคทันต์วัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	48
ภาพที่ 44 นาคทันต์วัดคำหลวง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	48
ภาพที่ 45 นาคทันต์วัดบ้านเหล่า อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	48
ภาพที่ 46 นาคทันต์วัดบ้านฝิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	48
ภาพที่ 47 นาคทันต์วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	48
ภาพที่ 48 ค้ายันวัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	49
ภาพที่ 49 ค้ายันวัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	49
ภาพที่ 50 ค้ายันวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	49
ภาพที่ 51 ชุมชมรมมาสวัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ	51
ภาพที่ 52 ชุมชมรมมาสวัดต้นตอง อำเภอเมือง	51
ภาพที่ 53 ปากบานชมรมมาสวัดบ้านสาต อำเภอเกาะคา	52
ภาพที่ 54 ปากบานชมรมมาสวัดบ้านสาต อำเภอเกาะคา	52
ภาพที่ 55 รายละเอียดการประดับลายไ้หมูชมรมมาสวัดบ้านฝิ่งนาเกลือ อำเภอเกาะคา	53
ภาพที่ 56 รายละเอียดการประดับลายไ้หมูชมรมมาสวัดบ้านฝิ่งนาเกลือ อำเภอเกาะคา	53
ภาพที่ 57 ชมรมมาสวัดวังพร้าว อำเภอเกาะคา	54
ภาพที่ 58 ค้างชมรมมาสวัดแม่เฟือง อำเภอเมือง	55
ภาพที่ 59 ค้างชมรมมาสวัดทุ่งกล้วย อำเภอเมือง	56
ภาพที่ 60 ค้างชมรมวัดนาแก้ว อำเภอแม่ทะ	56

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 61 ค้างธรรมวัดประตูป่อง อำเภอเมือง	56
ภาพที่ 62 ค้างธรรมมาสน์วัดน้ำโห่ง อำเภอเมือง	56
ภาพที่ 63 ฐานค้างธรรมวัดศาลาลวง อำเภอเกาะคา	57
ภาพที่ 64 อาสนะสงฆ์ วัดศรีหมวดเกล้า อำเภอเมือง	58
ภาพที่ 65 อาสนะสงฆ์ วัดป่าจำ อำเภอแม่ทะ	58
ภาพที่ 66 ลายไฉ้หมู่ประดับพนักริงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	59
ภาพที่ 67 ลายไฉ้หมู่ประดับพนักริงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง	59
ภาพที่ 68 ลายไฉ้หมู่ประดับพนักริงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	60
ภาพที่ 69 สัตภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือ ลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกจีน	61
ภาพที่ 70 สัตภัณฑ์วัดบ้านหลุก อ.แม่ทะ	62
ภาพที่ 71 สัตภัณฑ์วัดศรีอ้วน อ.แม่ทะ	62
ภาพที่ 72 สัตภัณฑ์วัดปากกล้วยใต้ อ.เมือง	62
ภาพที่ 73 สัตภัณฑ์วัดต้นธงชัย อ.เมือง	62
ภาพที่ 74 สัตภัณฑ์วัดบ้านลัก อ.เมือง	62
ภาพที่ 75 สัตภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย	62
ภาพที่ 76 สัตภัณฑ์วัดศรีหมวดเกล้า อ.เมือง	63
ภาพที่ 77 สัตภัณฑ์วัดหนองร้อง อ.เมือง	64
ภาพที่ 78 สัตภัณฑ์วัดต้นตอง อ.เมือง	64
ภาพที่ 79 สัตภัณฑ์วัดปงสนุกใต้ อ.เมือง	64
ภาพที่ 80 สัตภัณฑ์วัดป่าต้นกุ่มเมือง อ.เมือง	64
ภาพที่ 81 สัตภัณฑ์วัดศรีบุญโยง อ.เมือง	65
ภาพที่ 82 สัตภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย	65
ภาพที่ 83 สัตภัณฑ์วัดน้ำล้อม อ.งาว	65
ภาพที่ 84 สัตภัณฑ์วัดพระร่วง อ.เมือง จ.แพร่	65
ภาพที่ 85 สัตภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา	66
ภาพที่ 86 สัตภัณฑ์วัดนาเวียง อ.เกาะคา	66
ภาพที่ 87 สัตภัณฑ์วัดสบลี อ.เมืองปาน	67
ภาพที่ 88 สัตภัณฑ์วัดบอมหลวง อ.แม่ทะ	67
ภาพที่ 89 สัตภัณฑ์วัดนาขวาง อ.แม่ทะ	67
ภาพที่ 90 สัตภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย	67

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 91 สัตถภัณฑ์สัตตภัณฑ์วัดนาก่วมใต้ อ.เมือง	68
ภาพที่ 92 สัตถภัณฑ์วัดน้ำใจ อ.แม่ทะ	68
ภาพที่ 93 สัตถภัณฑ์วัดปงหอศาล อ.แม่ทะ	68
ภาพที่ 94 วิหารน้อยวัดทุ่งใจ อ.เมือง	69
ภาพที่ 95 วิหารน้อยวัดทุ่งใจ อ.เมือง	69
ภาพที่ 96 วิหารน้อยวัดบ้านไร่ศิลาทอง	70
ภาพที่ 97 วิหารน้อยวัดพระแก้วดอนเต้า	70
ภาพที่ 98 วิหารน้อยวัดต้นตอง	70
ภาพที่ 99 มณฑปปราสาทวัดน้ำใจ อ.แม่ทะ	71
ภาพที่ 100 ชุ่มโค้งเหนือบานประตูโหงงหลวงวัดเหล่าหลวง อำเภอกะเนิน	72
ภาพที่ 101 ชุ่มโค้งเหนือบานประตูโหงงหลวงวัดเหล่าหลวง อำเภอกะเนิน	72
ภาพที่ 102 ชันแก้วห้าโกฐาก วัดเวียง อำเภอกะเนิน	73
ภาพที่ 103 กลองปฐจาและค่างกลอง วัดปงสนุกใต้ อ.เมือง	74
ภาพที่ 104 กลองปฐจาและค่างกลอง วัดปงสนุกใต้ อ.เมือง	74
ภาพที่ 105 ห้ายนต์ลายไส้หนู ชุมชนหนึ่งของอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง	75
ภาพที่ 106 ห้ายนต์ลายไส้หนู ชุมชนหนึ่งของอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง	75
ภาพที่ 107 ห้ายนต์ลายไส้หนู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง	76
ภาพที่ 108 ห้ายนต์ลายไส้หนู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง	76
ภาพที่ 109 ห้ายนต์ลายไส้หนู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง	76
ภาพที่ 110 ห้ายนต์ลายไส้หนู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง	76
ภาพที่ 111 ห้ายนต์ลายไส้หนู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง	76
ภาพที่ 112 ห้ายนต์ลายไส้หนู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง	76
ภาพที่ 113 ห้ายนต์ลายไส้หนูคุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี	77
ภาพที่ 114 คุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี	77
ภาพที่ 115 เสลี่ยงลายไส้หนู วัดพระธาตุลำปางหลวง	78
ภาพที่ 116 เสลี่ยงลายไส้หนู วัดพระธาตุลำปางหลวง	78
ภาพที่ 117 แหียงช้างไส้หนู ของสะสมเอกชน	79
ภาพที่ 118 แหียงเงินลายไส้หนู ของสะสมอาจารย์สุภาพกรณ์ เครือระยา	80
ภาพที่ 119 นาคตันไส้หนู ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา	81
ภาพที่ 120 นาคตันไส้หนู ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา	82

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 121 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา	82
ภาพที่ 122 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา	82
ภาพที่ 123 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดหลวงราชสัณฐาน อ.เมือง จ.พะเยา	83
ภาพที่ 124 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดหลวงราชสัณฐาน อ.เมือง จ.พะเยา	83
ภาพที่ 125 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดหลวงราชสัณฐาน อ.เมือง จ.พะเยา	83
ภาพที่ 126 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดช้างค้ำ(ร้าง) อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา	83
ภาพที่ 127 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดช้างค้ำ(ร้าง) อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา	83
ภาพที่ 128 นาคตันไ้หมู ประดับวิหารวัดช้างค้ำ(ร้าง) อ.ดอกคำใต้ จ.พะเยา	83
ภาพที่ 129 โกงคิ้วประดับวิหารวัดตุนใต้ อ.เมือง จ.พะเยา	84
ภาพที่ 130 โกงคิ้วประดับวิหารวัดหลวงราชสัณฐาน อ.เมือง จ.พะเยา	84
ภาพที่ 131 งานไม้แกะสลัก วัดตุนใต้ อ.เมือง จ.พะเยา	85
ภาพที่ 132 งานไม้แกะสลัก วัดตุนใต้ อ.เมือง จ.พะเยา	85
ภาพที่ 133 นาคทนต์ประดับวิหารวัดตาลถ้อย อ.แม่ใจ จ.พะเยา	85
ภาพที่ 134 นาคทนต์ประดับวิหารวัดตาลถ้อย อ.แม่ใจ จ.พะเยา	85
ภาพที่ 135 นาคทนต์ประดับวิหารวัดตาลถ้อย อ.แม่ใจ จ.พะเยา	85
ภาพที่ 136 สัตภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย	86
ภาพที่ 137 สัตภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย	86
ภาพที่ 138 โกงคิ้วไม้แกะสลัก จัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์วัดพระแก้วเชียงราย	87
ภาพที่ 139 นาคทนต์ประดับวิหารวัดนาหลวง อ.ลอง จ.แพร่	88
ภาพที่ 141 นาคทนต์ประดับวิหารวัดนาตุ้ม อ.ลอง จ.แพร่	88
ภาพที่ 142 นาคทนต์ประดับวิหารวัดนาตุ้ม อ.ลอง จ.แพร่	88
ภาพที่ 143 นาคทนต์ประดับวิหารหลังเก่าวัดสะแล่ง อ.ลอง จ.แพร่	88
ภาพที่ 144 งานไม้แกะสลักลายไ้หมู ประดับอุโบสถวัดบ้านวังหม้อ อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก	89
ภาพที่ 145 แบบลายผ้าที่ออกแบบโดยใช้ลวดลายไ้หมู	133
ภาพที่ 146 แบบลายผ้าที่ออกแบบโดยใช้ลวดลายไ้หมู	133
ภาพที่ 147 จกลายละกอนไ้หมู ผลงานคุณอัศรพล อุดแบน	134
ภาพที่ 148 จกลายละกอนไ้หมู ผลงานคุณอัศรพล อุดแบน	134
ภาพที่ 149 ผ้ามัดย้อมลายไ้หมู ผลงานคุณธีรพงษ์ พวงดอกไม้	135
ภาพที่ 150 ผ้ามัดย้อมลายไ้หมู ผลงานคุณธีรพงษ์ พวงดอกไม้	135

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 151 ชุ่มไม้แกะสลักลายไฉ่หมู ผลงานคุณณิรนุช เมืองชมพูร่วมกับผู้วิจัย	136
ภาพที่ 152 ไม้ประดับกรรมลายไฉ่หมู ผลงานคุณณิรนุช เมืองชมพูร่วมกับผู้วิจัย	137
ภาพที่ 153 ไม้ประดับกรรมลายไฉ่หมู ผลงานคุณณิรนุช เมืองชมพูร่วมกับผู้วิจัย	137
ภาพที่ 154 แบบลายดลัปลั้หมู ผลงานการออกแบบจากผู้วิจัย	138
ภาพที่ 154 แบบลายดลัปลั้หมู ผลงานการออกแบบจากผู้วิจัย	138
ภาพที่ 155 ดลัปลั้เงินลายไฉ่หมู ผลงานคุณภัทรพงศ์ เพาะปลูก ร่วมกับผู้วิจัย	139
ภาพที่ 156 ดลัปลั้เงินลายไฉ่หมู ผลงานคุณภัทรพงศ์ เพาะปลูก ร่วมกับผู้วิจัย	139
ภาพที่ 157 แบบแม่พิมพ์กระเบื้องดินเผาประดับ	140
ภาพที่ 158 แบบแม่พิมพ์กระเบื้องดินเผาประดับ	140
ภาพที่ 159 กระเบื้องดินเผาประดับลายไฉ่หมู	141
ภาพที่ 160 การทดลองกระเบื้องดินเผาประดับลายไฉ่หมู	142
ภาพที่ 161 การแกะพิมพ์และหล่อพิมพ์ขนมลายไฉ่หมู	143
ภาพที่ 162 การแกะพิมพ์และหล่อพิมพ์ขนมลายไฉ่หมู	143
ภาพที่ 163 ขนมคุกกี๋ลายไฉ่หมู ผลงานคุณลลิตทิพันธ์ เहरา ร่วมกับผู้ศึกษาวิจัย	144
ภาพที่ 164 ขนมคุกกี๋ลายไฉ่หมู ผลงานคุณลลิตทิพันธ์ เहरา ร่วมกับผู้ศึกษาวิจัย	144
ภาพที่ 165 การออกแบบลายหม้อดอกด้วยลายไฉ่หมู ผลงานรฐาปกรณ์ เครือระยา	145

สารบัญภาพลายเส้น

หน้า

สารบัญภาพลายเส้น (ต่อ)

หน้า

สารบัญภาพลายเส้น (ต่อ)

	หน้า
ภาพลายเส้นที่ 61 ชุ่มประตูกุฎีหลังเดิม วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง	112
ภาพลายเส้นที่ 62 ชุ่มประตูกุฎีหลังเดิม วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน	113
ภาพลายเส้นที่ 63 ชุ่มประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งกล้วย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	113
ภาพลายเส้นที่ 64 ชุ่มป้องปิวประดับธรรมมาสน์วัดต้นตอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	114
ภาพลายเส้นที่ 65 ชุ่มป้องปิวประดับธรรมมาสน์วัดต้นตอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	114
ภาพลายเส้นที่ 66 ห้ายนต์ลายไส้หมู พิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง	114
ภาพลายเส้นที่ 67 ห้ายนต์ลายไส้หมู พิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง	115
ภาพลายเส้นที่ 68 ห้ายนต์ลายไส้หมู พิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง	115
ภาพลายเส้นที่ 69 ห้ายนต์ลายไส้หมู พิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง	115
ภาพลายเส้นที่ 70 ห้ายนต์ลายไส้หมู พิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง	115
ภาพลายเส้นที่ 71 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดน้ำใจ อำเภอแม่ทะ	116
ภาพลายเส้นที่ 72 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอเกาะคา	116
ภาพลายเส้นที่ 73 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดปงหอยศาล อำเภอแม่ทะ	116
ภาพลายเส้นที่ 74 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดพระเจดีย์ขาวหลัง อำเภอเมือง	117
ภาพลายเส้นที่ 75 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดพระเจดีย์ขาวหลัง อำเภอเมือง	117
ภาพลายเส้นที่ 76 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง	117
ภาพลายเส้นที่ 77 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	117
ภาพลายเส้นที่ 78 ห้ายนต์ลายไส้หมู สยามสมาคม กรุงเทพมหานคร	118
ภาพลายเส้นที่ 79 ห้ายนต์ลายหม้อดอกผูกลายกับลายไส้หมู สมบัติเอกชน	118
ภาพลายเส้นที่ 80 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 81 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 82 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 83 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 84 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 85 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 86 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนในศรีลังกา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง	119
ภาพลายเส้นที่ 87 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	120
ภาพลายเส้นที่ 88 ห้ายนต์ลายไส้หมู สมบัติส่วนตัวอาจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา	120
ภาพลายเส้นที่ 89 ห้ายนต์ลายไส้หมู สมบัติส่วนตัวอาจารย์วิถี พานิชพันธ์	121
ภาพลายเส้นที่ 90 ห้ายนต์ลายไส้หมู สมบัติเอกชน	121

สารบัญภาพลายเส้น (ต่อ)

	หน้า
ภาพลายเส้นที่ 91 ห้ายนต์ลายไล่หมู่ สมบัติเอกชน	121
ภาพลายเส้นที่ 92 ห้ายนต์ลายไล่หมู่ผสมลายพรรณพฤกษา สมบัติส่วนตัว อ.ธวัชชัย ทำทอง	122
ภาพลายเส้นที่ 93 ห้ายนต์ประดับคุ่มเจ้าหลวงวรรณรังสี	123
ภาพลายเส้นที่ 94 ห้ายนต์ประดับคุ่มเจ้าหลวงวรรณรังสี	124
ภาพลายเส้นที่ 95 นาคทนต์วัดบ้านฝ้าง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	125
ภาพลายเส้นที่ 96 นาคทนต์วัดบ้านฝ้าง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	125
ภาพลายเส้นที่ 97 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 98 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 99 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 100 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 101 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 102 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 103 กลุ่มนาคทนต์วัดปางแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง	126
ภาพลายเส้นที่ 104 ย่นประดับอุโบสถวัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	127
ภาพลายเส้นที่ 105 ย่นประดับอุโบสถวัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง	127
ภาพลายเส้นที่ 106 ลายไล่หมู่ประดับช่องตาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	127
ภาพลายเส้นที่ 107 ลายไล่หมู่ประดับช่องตาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	128
ภาพลายเส้นที่ 108 ลายไล่หมู่ประดับช่องตาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง	128
ภาพลายเส้นที่ 109 ลายไล่หมู่วัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	128
ภาพลายเส้นที่ 110 ลายไล่หมู่วัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	128
ภาพลายเส้นที่ 111 ลายไล่หมู่วัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	128
ภาพลายเส้นที่ 112 ลายไล่หมู่วัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	128
ภาพลายเส้นที่ 113 แหย่งข้างลายไล่หมู่ของเจ้านายลำปาง บันจุบันเป็นสมบัติเอกชน	129
ภาพลายเส้นที่ 114 เสลียงลายไล่หมู่ของเจ้านายลำปาง หรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่	129
ภาพลายเส้นที่ 115 เสลียงลายไล่หมู่ของเจ้านายลำปาง หรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่	129
ภาพลายเส้นที่ 116 ลายไล่หมู่ออกแบบเป็นเส้นแนวยาว	130
ภาพลายเส้นที่ 117 ลายไล่หมู่ออกแบบเป็นเส้นแนวยาว	130
ภาพลายเส้นที่ 118 ลายไล่หมู่ออกแบบเป็นเส้นแนวยาว	130
ภาพลายเส้นที่ 119 ลายไล่หมู่ออกแบบเป็นเส้นแนวยาว	130
ภาพลายเส้นที่ 120 ลายไล่หมู่ออกแบบเป็นเส้นแนวยาว	130

สารบัญภาพลายเส้น (ต่อ)

	หน้า
ภาพลายเส้นที่ 121 ลายไฉ่หม้อออกแบบเป็นเส้นแนวยาว	130
ภาพลายเส้นที่ 122 งานไม้แกะสลักโบราณ วัดนาก่วมใต้ อำเภอเมือง	131
ภาพลายเส้นที่ 123 งานไม้แกะสลักโบราณ วัดโหล่หินหลวงแก้วช้างยืน อำเภอเกาะคา	131
ภาพลายเส้นที่ 124 งานไม้แกะสลักโบราณ	131

บทที่ 1

บทนำ

1. ชื่อโครงการ (ภาษาไทย) “ การศึกษารวบรวมลายไฉ่หม้ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ล้านนา”
(ภาษาอังกฤษ) “ Collection of saimoo patterns, unique to Lampang Province.
Towards creating added value according to the creative economy
concept.”
2. รายละเอียดของคณะผู้วิจัย (ใช้ฐานข้อมูลจากระบบสารสนเทศกลางเพื่อบริหารงานวิจัยของ
ประเทศ)ประกอบด้วย
หน่วยงาน : กลุ่มวิชาการพัฒนาสุขภาพ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ชื่อ-สกุล : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา
ตำแหน่งในโครงการ : นักวิจัย
สัดส่วนการดำเนินโครงการวิจัย : 100 %
สถานที่ติดต่อ : โครงการบ้านกรีนวิโวโฮมแม่โจ้ เลขที่ 234/30 หมู่ที่ 9 ซอยสหกรณ์นิคม 12
ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50290
E-mail : tkhruearaya@gmail.com
โทรศัพท์มือถือ : 082-5622278
โทรสาร : 053875208 ต่อ 167
ความชำนาญ/ความสนใจพิเศษ : ความชำนาญ/ความสนใจพิเศษ : ศิลปะไทย / พุทธศิลป์ /
การจัดการศิลปะและวัฒนธรรม

3. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปัจจุบันหลายประเทศได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) มากขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้เริ่มคำนึงถึงเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554) และมีความชัดเจนขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (2555-2559) ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมด้านทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และทรัพยากรมนุษย์ที่มีความเป็นเลิศในการต่อยอดแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถให้ประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญในเวทีการค้าโลก ที่ผ่านมารัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมและผลักดันแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผ่านกระทรวงสำคัญ อาทิ กระทรวงพาณิชย์ ได้จัดประกวด 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กระทรวงอุตสาหกรรมส่งเสริมการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์ผ่านโครงการสำคัญ เช่น Creative Lanna กระทรวงวัฒนธรรมผลักดันให้ 3 เมืองสำคัญของประเทศไทย คือ ภูเก็ต พัทยา และเชียงใหม่ เป็นเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ขององค์การยูเนสโก(UNESCO) แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไว้ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้อยู่ในยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมต่อยอดแนวคิดสร้างสรรค์

จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยศิลปวัฒนธรรมและงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า มีความหลากหลายในด้านรูปแบบและยุคสมัย โดยงานศิลปกรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป ลัทธิธรรมาสัน อาสนะ รวมไปถึงส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ ภายในวัด งานศิลปะเหล่านี้ล้วนมีร่องรอยของลวดลายปรากฏ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอันโดดเด่นล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนนั้นๆ ซึ่งควรค่าดำรงอยู่ ต่อไปเพื่อเติมเต็มคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น พร้อมทั้งถ่ายทอดและมีการสืบทอดงานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นด้านงานศิลปหัตถกรรม เป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นทุนทาง วัฒนธรรมที่ล้ำค่า อาทิ งานหัตถกรรม เช่น ผ้าทอ จักสาน แกะสลัก ฯลฯ รวมถึงงานฝีมือ งานศิลปะและศิลปินพื้นบ้านที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพื้นถิ่นในรูปแบบของหัตถกรรมหลากหลาย เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพด้านต่างๆ ของจังหวัดลำปางที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

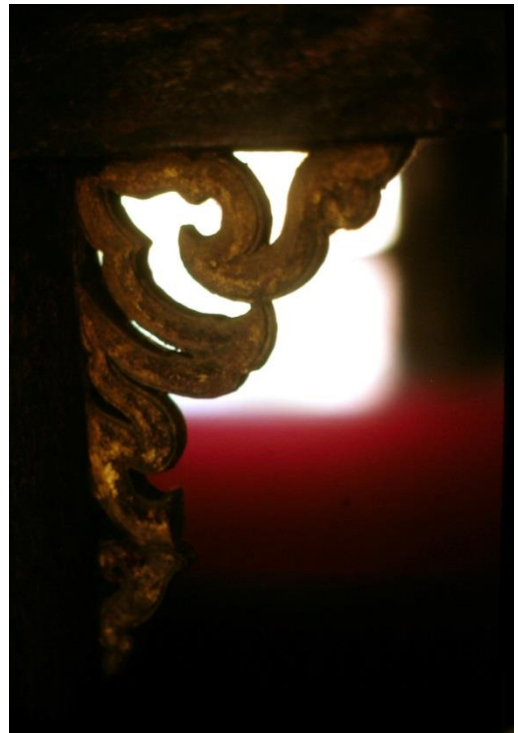
เมื่อพูดถึงลวดลายที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของเมืองลำปางแล้ว บ่อยครั้งที่เราจะนึกถึงลวดลายหม้อดอกบุรณฆฎะที่วิหารจามเทวี อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ลายต้นศรีมหาโพธิ์ วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตูลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการนำลวดลายเหล่านี้ไปใช้กันหลากหลายพื้นที่ จนคำว่าเอกลักษณ์ของลวดลายในพื้นที่หายไป แต่จากการศึกษาเบื้องต้นพบลวดลายหนึ่งที่สามารถพบโดยทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง คือลายไส้หมู ถือว่าลายดังกล่าวพบได้เฉพาะในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง และจังหวัดพะเยาเท่านั้น ตามวัดและพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านที่สำคัญๆ

เมื่อกล่าวถึงลายไส้หมูแล้วน้อยคนนักที่จะทราบและรู้ว่าลักษณะลายดังกล่าวเป็นแบบไหน แต่ถ้าเราจำเริ่มต้นนำเสนอด้วยชื่อลายว่า ลายเมฆไหล จะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่าลักษณะลายอย่างไร ซึ่งต้องทำความเข้าใจกันก่อนว่า สิ่งที่จะนำเสนอในหนังสือเล่มนี้ จะเป็นการนำเสนอรูปแบบลายเมฆไหลในแบบฉบับของคนลำปางในชื่อเรียกที่ว่า ลายไส้หมู อันมาจากลักษณะของโครงสร้างลายที่ขดหยักไปมาในลักษณะของลำไส้

ภาพที่ 1-2 ลัทธิธรรมาลัยไส้มู วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง

ลัทธิธรรมาลัยไส้มูนี้ ที่ผ่านมายังไม่ได้รับการรวบรวมศึกษาโครงสร้างและรูปแบบ ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการนำลัทธิดังกล่าวไปใช้ จนผู้เสนอเห็นสมควรในการหยิบยกลัทธิธรรมาลัยไส้มูดังกล่าวมาเผยแพร่ให้เป็นที่กว้างขวาง ซึ่งลัทธิดังกล่าวเป็นลัทธิที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่งในการนำมาพัฒนาและออกแบบลัทธิธรรมาลัยในผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์สร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 3-4 ลัทธิธรรมาลัยในงานไม้แกะสลักนาคตัน วัดในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง

ดังนั้นการเสนอขอทุนอุดหนุนวิจัยจึงเห็นความสำคัญของลวดลายดังกล่าว ที่จะสามารถนำมาพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาไปสู่การสร้างสรรค์สินค้าและเพิ่มมูลค่างานอุตสาหกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมอันรวมถึงการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการค้าและการวิจัยเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคม ที่ต้องการข้อมูลลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง เพื่อนำไปสื่อความหมายของลวดลายประจำจังหวัดลำปาง ทั้งนี้ข้อมูลลวดลายดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการต่อยอดทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ของกลุ่มผู้ประกอบการจังหวัดลำปาง เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนนักศึกษา หน่วยงานราชการ ที่จะสามารถนำรูปแบบลายอันเป็นอัตลักษณ์นำเสนอตัวตน เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

4. วัตถุประสงค์

4.1 เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

4.2 ศึกษาประวัติ สืบค้นและเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายผ้าไหมของจังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของนครลำปาง

4.3 เพื่อนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ โดยนำเสนอรูปแบบลวดลายผ้าไหมที่ปรากฏในจังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการสร้างสรรค์และสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวเศรษฐกิจสร้างสรรค์

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ได้รวบรวมรูปแบบลวดลายผ้าไหมที่ปรากฏในพุทธศาสนา เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

5.2 ได้ข้อมูลรูปแบบลวดลายผ้าไหม อันเป็นลายอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นในจังหวัดลำปาง ใหม่เกิดการตื่นตัวรับรู้และเข้าใจ นำไปสู่การรื้อฟื้นงานช่างและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบัน

6. คำถามหลักในการวิจัย

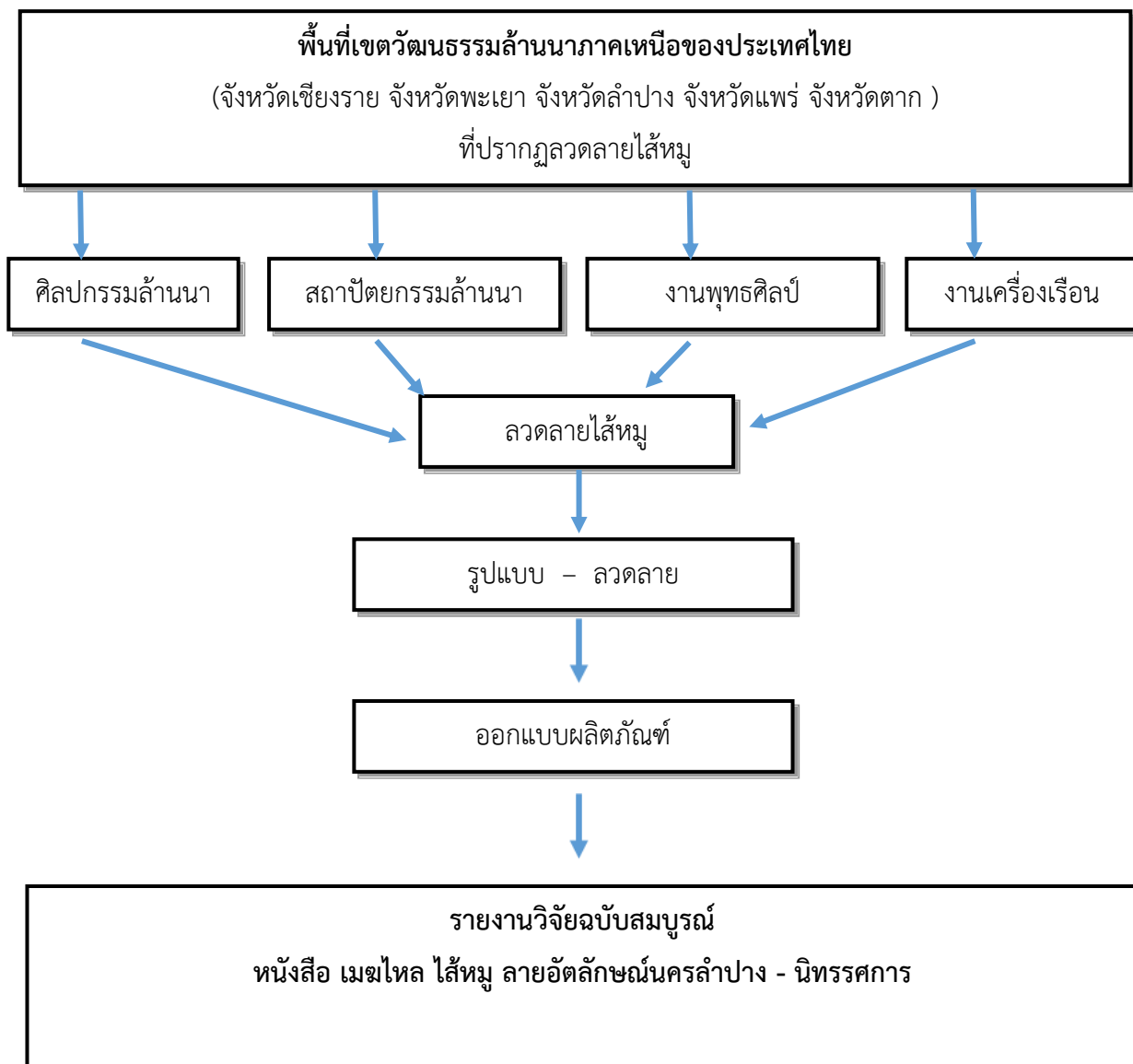
โครงการวิจัย “การศึกษารวบรวมลายผ้าไหมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ล้านนา” เป็นงานวิจัยที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบโจทย์งานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ ว่าด้วยเรื่องของล้านนาสร้างสรรค์ โดยใช้องค์ความรู้เหล่านี้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาช่างล้านนา อันจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

สำหรับโครงการวิจัยนี้ มีคำถามหลักคือในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีจังหวัดไหนบ้างที่ปรากฏลายໄສໂຮມ นอกจากจังหวัดลำปาง และมีช่วงเวลเกิดขึ้นรวมถึงการมีอิทธิพลกับงานศิลปกรรมช่วงเวลาใด โดยกลุ่มคนกลุ่มไหน รวมไปถึงรูปแบบที่ปรากฏในงานศิลปกรรมของแต่ละกลุ่มช่าง ทั้งนี้นอกจากรูปแบบแล้ว ยังตั้งคำถามถึงเรื่องของการกระจายตัวของลายดังกล่าวในแต่ละพื้นที่ด้วยเหตุผลใด และสามารถนำลวดลายที่ได้จากการเก็บข้อมูล มาพัฒนาผลิตภัณฑ์เทคนิคใดได้บ้างในการสร้างงานและธุรกิจงานศิลปพื้นบ้านโดยเฉพาะเศรษฐกิจล้านนาสร้างสรรค์ที่กำลังเป็นจุดเด่นทางวัฒนธรรมของภูมิภาคแห่งหนึ่งของประเทศ

7. กรอบแนวคิดของการวิจัยและนิยามศัพท์

“การศึกษารวบรวมลายໄສໂຮມอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ล้านนา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบเซรามิกประดับจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งในภาคเอกสาร งานวิจัย บทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง ที่ได้มีการศึกษามาก่อนแล้ว โดยการศึกษาเนื้อหารายละเอียด และสัมภาษณ์เชิงลึกพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชุมชน ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ และจังหวัดตาก

นอกจากนี้ยังนำผลที่ได้จากการศึกษา ไปใช้ออกแบบผลิตภัณฑ์เทคนิคช่างต่างๆ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ เกิดจากงานช่างในวัฒนธรรมล้านนา และสามารถพัฒนาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาดังกล่าวออกมาในรูปแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมล้านนาในอนาคตได้ อันจะส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นและพัฒนางานศิลปกรรมล้านนาในอนาคตได้ ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในแผนภูมิ 7.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

8. นิยามศัพท์

ลายไส้หมู, ลายอัตลักษณ์นครลำปาง, ศิลปกรรมล้านนา

9. วิธีการดำเนินการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง จึงกำหนดขั้นตอนวิธีการดำเนินงานดังนี้

9.1 ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เช่น หนังสือหรือเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลภาคเอกสารได้จากห้องสมุดของทั้งภาครัฐ และเอกชน เช่น สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เป็นต้น

9.2 การศึกษาภาคสนาม จะเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ซึ่งจะได้มาซึ่งข้อมูลงาน ลวดลายสีไหมที่ปรากฏในงานศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัดรวมถึงการสัมภาษณ์ (ประกอบด้วยบุคคล กลุ่มคน องค์กรที่เกี่ยวข้อง)

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลตัวอย่าง ลวดลายสีไหมที่ปรากฏตามศาสนสถานต่างๆ ที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่ 5 จังหวัด (จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดตาก) เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลในแต่ละพื้นที่ ตามบริบททางด้านสังคมของชุมชน โดยใช้วิธีการศึกษาเนื้อหารายละเอียดของลวดลายสีไหมในงานสถาปัตยกรรมล้านนา เทคนิคการสร้างสรรค์งานที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระภิกษุสงฆ์ ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้านในชุมชน กลุ่มนักวิชาการผู้รู้ โดยใช้แบบสอบถาม บันทึกภาพและการจดบันทึก

9.3 พื้นที่ในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (ระบุจังหวัด/อำเภอ/ตำบล/สถานที่) เนื่องจากการสำรวจเบื้องต้น โดยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาทั้งหมด 5 จังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน ดังนี้

1) จังหวัดเชียงราย 2) จังหวัดพะเยา 3) จังหวัดลำปาง 4) จังหวัดแพร่ 5) จังหวัดตาก

9.4 การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทำการวิเคราะห์ถูกต้อง จึงต้องจัดทำระบบโดยการ จัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้ ทั้งในส่วนของรูปแบบลวดลาย เทคนิคงานช่าง การสร้างสรรค์ลวดลาย และ ช่วงระยะเวลาในการเข้ามาของงานช่างเทคนิค เพื่อเตรียมทำการวิเคราะห์ถึงพัฒนาการลวดลาย ตลอดจนเปรียบเทียบรูปแบบงานศิลปกรรมจากแหล่งต่างๆ ก่อนนำข้อมูลที่ได้กลับไปศึกษาวิเคราะห์ถึง รูปแบบที่ส่งผ่านในงานศิลปกรรมต่างๆในพื้นที่เขตวัฒนธรรมล้านนา

9.5 การสรุปผลงานวิจัยขั้นนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการเก็บข้อมูลตัวอย่าง การ นำเสนอรูปแบบลวดลายสีไหมที่ปรากฏในงานศิลปกรรมในวัฒนธรรมล้านนา ที่ปรากฏตามแหล่งต่างๆ รวมถึงเทคนิค อายุ ยุคสมัยตลอดจนถึงพัฒนาการของลวดลาย ทั้งในส่วนของรูปแบบงานช่างและ เทคนิคที่นำไปประดับงานสถาปัตยกรรม รวมถึงกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ ชิ้นงานตัวอย่างด้วย

เทคนิคต่างๆ โดยนำเสนอเป็นลักษณะของการวิจัยแบบการประพันธ์และการพรรณนาโวหารพร้อมภาพประกอบ

9.6 กระบวนการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล (อธิบายแต่ละขั้นตอน)

ที่	การดำเนินงาน	ประเภทของข้อมูล	วิธีการและเครื่องมือที่ใช้	สถานที่	ระยะเวลา
1.	ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลวดลายไส้ไหม ในวัฒนธรรมล้านนา	- ข้อมูลด้านเอกสาร - ภาพถ่าย	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น	ห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดเชียงใหม่	1เดือน
2.	ศึกษาสภาพบริบทต่างๆ ของลวดลายไส้ไหมที่ช่างนำมาสร้างสรรค์งานศิลปกรรม รวมถึงเทคนิควิธี และรูปแบบของการตกแต่ง	- ภาพถ่ายรูปแบบและลวดลาย ตำแหน่งที่ตั้ง และการประดับบนงานสถาปัตยกรรมล้านนา	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา	1เดือน
3.	ศึกษาสภาพบริบทต่างๆ ของลวดลายไส้ไหมที่ช่างนำมาสร้างสรรค์งานศิลปกรรม รวมถึงเทคนิควิธี และรูปแบบของการตกแต่ง	- ภาพถ่ายรูปแบบและลวดลาย ตำแหน่งที่ตั้ง และการประดับบนงานสถาปัตยกรรมล้านนา	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของ จังหวัดลำปาง	2เดือน
4.	ศึกษาสภาพบริบทต่างๆ ของลวดลายไส้ไหมที่ช่างนำมาสร้างสรรค์งานศิลปกรรม รวมถึงเทคนิควิธี และรูปแบบของการตกแต่ง	- ภาพถ่ายรูปแบบและลวดลาย ตำแหน่งที่ตั้ง และการประดับบนงานสถาปัตยกรรมล้านนา	- การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น - การสัมภาษณ์เชิงลึก	วัด ในอำเภอต่างๆ ของ จังหวัดแพร่ และจังหวัดตาก	1เดือน
5.	ศึกษาเทคนิคงานช่างที่ใช้สร้างสรรค์ลวดลายไส้ไหม	- ภาพถ่ายรูปแบบและลวดลาย ตำแหน่งที่ตั้ง และการประดับบนงานสถาปัตยกรรมล้านนา	- การทดลองสร้างชิ้นงานด้วยเทคนิคต่างๆ	ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่	2เดือน

6.	ประมวลผล	รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ลวดลายไหมใน วัฒนธรรมล้านนา เทคนิค/การตกแต่ง/ ช่วงอายุและพัฒนาการ ของลวดลาย คัดลอกลายเส้น	เป็นลักษณะ ของการวิจัย แบบการ ประพันธ์และ การพรรณนา โวหารพร้อม ภาพประกอบ		2เดือน
7.	ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับ ลวดลายไหมที่ปรากฏ ในวัฒนธรรมล้านนา ให้แก่ชุมชนและ ผู้เกี่ยวข้อง	- ข้อมูลที่ได้จากการลง พื้นที่	- การจัด นิทรรศการ แสดงผล งานวิจัย - เมฆไพล ไส้ ไหม ลายอัต ลักษณ์นคร ลำปาง	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และคัมเจ้าวงศ์บุรี (มหาอินทร์) ศูนย์ สถาปัตยกรรม ล้านนา	1เดือน
8.	สรุปผลการวิจัยและ ขยายผลสู่ภาคปฏิบัติ	จัดทำรูปเล่มรายงาน	- การ สังเคราะห์ การวิเคราะห์ และสรุปผล - การนำเสนอ ผลงานวิจัย โดยการตีพิมพ์ บทความวิจัย	วารสารคณะวิจิตร ศิลป์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่	2เดือน

ตารางที่ 1 แสดงกระบวนการในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูล

10. ระยะเวลาทำการวิจัย และแผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

ตารางที่ 2 แผนการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์	แผนงาน	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		ชื่อผู้ดำเนินโครงการ ที่รับผิดชอบ
		เดือนที่ 1-3	เดือนที่ 4-6	เดือนที่ 7-9	เดือนที่ 10-12	
1. เพื่อสนองพระราชดำริภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	1.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลวดลายไหม 1.2 ศึกษารูปแบบลวดลายไหมที่ปรากฏตามแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ	↔	↔			ฐานกรณ์ เครือระยา
2. เพื่อศึกษาประวัติ สำนวน และเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายไหมของจังหวัดลำปางและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอัน	ศึกษารูปแบบ เทคนิคงาน อายุ และพัฒนาการของลวดลายไหมในงานสถาปัตยกรรมล้านนา			↔		ฐานกรณ์ เครือระยา

วัตถุประสงค์	แผนงาน	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		ชื่อผู้ดำเนิน โครงการ ที่รับผิดชอบ
		เดือนที่ 1-3	เดือนที่ 4-6	เดือนที่ 7-9	เดือนที่ 10-12	
เป็นอัตลักษณ์ ของนครลำปาง						ฐานปรกรณ์ เครือข่าย
3. เพื่อนำองค์ ความรู้ดังกล่าว ไปเผยแพร่ใน ลักษณะของสื่อ สิ่งพิมพ์ โดย นำเสนอรูปแบบ ลดลายไ้หมที่ ปรากฏใน จังหวัดลำปาง และพื้นที่ ใกล้เคียง เพื่อ ประโยชน์ต่อ การนำไปใช้ใน การสร้างสรรค์ และสร้าง มูลค่าเพิ่มตาม แนวเศรษฐกิจ สร้างสรรค์	3.1 ทดลอง สร้างสรรค์ชิ้นงาน 3.2 การจัด นิทรรศการแสดงผล งานวิจัย 3.3 จัดทำหนังสือ “เมฆไหล ไ้หม ลายอัตลักษณ์นคร ลำปาง”				↔ ↔	

ตารางที่ 2 แสดงแผนการดำเนินงาน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารวบรวมลายเส้นหม้ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปางสู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมหลักการ แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหลายด้าน เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจที่มีต่อลวดลายเส้นหม้ออย่างสมบูรณ์ ตลอดจนพัฒนาการของงานช่าง ทั้งในส่วนของรูปแบบ และลวดลายที่ส่งผลต่อรูปแบบงานศิลปกรรม โดยมีผลงานวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

- 2.1) ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - 2.2) แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
 - 2.3) แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม
- มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารไม่ปรากฏที่มาของคำว่าลายเส้นหม้อในเอกสารหลักสักเท่าไร อาจจะเพราะคำเรียกเฉพาะถิ่น หรือเป็นคำที่เกิดขึ้นภายหลังภายใต้คำจำกัดความของนักวิชาการท้องถิ่นในอดีต ซึ่งลวดลายดังกล่าวยังมิได้มีการศึกษามากเท่าไรนัก แต่ยังพอมองเอกสารที่กล่าวถึงลายเส้นหม้ออยู่บ้างดังที่จำได้นำเสนอในลำดับต่อไป

วิถี พานิชพันธ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ อนุสรณ์นางบุญแถม เดียวตระกูล ในร้อยลายสายละกอนว่า “..ลายเส้นหม้อ เข้าใจว่าเป็นการรับเอาลวดลายจากศิลปะจีนเข้ามาประยุกต์ จนกลายเป็นลวดลายเอกลักษณ์ของชาวลำปาง พะเยา มาแต่โบราณ มีลักษณะคล้ายลายเมฆไหลแต่เป็นเส้นเดี่ยวขดไปมาคล้ายไส้ของหม้อ เป็นตัวนกสวยงาม กลับตัวไปมา อาศัยความชำนาญของช่างแกะสลักในการออกแบบ..”

จากรายงานการบูรณะวิหารจามเทวี วัดปงยางคก ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้ปรากฏลวดลายเส้นหม้อในการนำมาสร้างสรรค์ลวดลายองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรม ทั้งในส่วนของแผงแลและนาคันค้ายันประดับวิหาร ซึ่งในรายงานดังกล่าวไม่ได้เรียกว่าลายเส้นหม้อ แต่จะเรียกว่าลายเมฆไหลทั้งหมด ดังคำอธิบายที่กล่าวว่า “...คันทวยแกะสลักฉลุลายไม้ มีลักษณะโปร่ง สภาพชำรุด ประกอบด้วยลายนาคหรือตัวลวง ในส่วนบนลำตัวนาคเป็นลายเมฆไหลเกี่ยวกระหวัด ด้านล่างเป็นลายกลีบบัว มีลักษณะเช่นเดียวกันทั้งสองด้าน...”

ในส่วนของฐานชุกชี ได้อธิบายว่า “...เป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ประดับตกแต่งด้วยลายปูนปั้นบริเวณหน้ากระดานล่างและหน้ากระดานบนแต่งเป็นลายเมฆไหล..” จะเห็นได้ว่าการใช้คำว่าลาย

เมฆไหล่นั้น คงมีความเป็นสากลและชัดเจนมากกว่าคำว่าลายไ้หลู ซึ่งลักษณะลายดังกล่าว เป็นโครงสร้างของลายเมฆไหลในแบบฉบับช่างลำปางโดยชัดเจน

คม ขาวทอง ได้เสนอหนังสือ วิถีจากวิถี มรรคาแห่งวัฒนธรรม ในบทความแต้มสายลายเมือง ถึงความเชื่อมโยงของลายเมฆไหลสู่ลายไ้หลูว่า “...ลายเมฆ ทั้งลายดาวจักรและลายตระกูลเมฆต่างเป็นสัญลักษณ์ของท้องฟ้าหรือสวรรค์ทั้งสิ้น ทางหนึ่งลายเมฆอาจจะพัฒนามาจากลายผักกูดแบบพื้นเมืองก็ได้ ทางหนึ่งลายเมฆอาจพัฒนามาจากลายไ้หลู คือเส้นที่ขีดไปมาเหมือนไ้หลู ทางหนึ่งลายเมฆอาจจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนเข้ามาเคล้าแล้วคลี่คลายเป็นลายเมืองก็ได้...”

ส่วนธวัชชัย ท่าทอง ได้เสนอไว้ในศิลปะสกุลช่างลำปาง ว่า “...ปัจจุบันไม่พบหลักฐานที่มาของลายไ้หลูที่แน่ชัด จากการสำรวจพบว่าลายไ้หลูเป็นลวดลายที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา ซึ่งตรงกับยุคสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังสี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ถือเป็นช่วงที่มีการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนาอันส่งผลต่อการพัฒนางานศิลปกรรมของเมืองลำปางเป็นอย่างมาก โดยรสนิยมในงานศิลปะในยุคเจ้าหลวงวรญาณรังสี เป็นช่วงที่มีการรับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกเข้ามาผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่น ทำให้งานศิลปกรรมมีความหลากหลายและพบว่าลายไ้หลูมักจะเป็นส่วนประกอบสำคัญที่โดดเด่นที่ปรากฏทั้งในงานศิลปกรรม เครื่องสักการะ รวมไปถึงองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรม เช่น วิหาร อุโบสถ ธรรมมาสน์ อาสนา จองสังส์ สัตตภัณฑ์และขันดอก เป็นต้น

จากลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์และไม่ปรากฏในพื้นที่อื่น ถือเป็นลวดลายที่ปรากฏในจังหวัดลำปางอย่างแท้จริง กอปรกับในปีพุทธศักราช 2565 กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 ให้แต่ละจังหวัดหาลายผ้าอันเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด โดยการคัดเลือกของผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง จึงคัดเลือกลายไ้หลูเป็นลายผ้าอัตลักษณ์ ภายใต้ชื่อว่า “ลายละกอนไ้หลู” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

และในวันที่ 6 มีนาคม 2567 จังหวัดลำปาง ได้ออกประกาศให้ “ลายละกอนไ้หลู” เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย ถือเป็นก้าวสำคัญของการผลักดันลายอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับสังคมในยุคปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าการรับรู้เรื่องราวของลายไ้หลูในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ยังคงมีข้อมูลในการศึกษาและนำเสนอในงานวิชาการน้อยมาก จากการศึกษาภาคเอกสารพอสรุปได้ว่าลายไ้หลู นั้น ก็คือลวดลายเมฆไหลที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน รวมถึงลายคลี่จากพม่า และช่างลำปางก็นำมาพัฒนาให้เป็นเมฆไหลในแบบฉบับตน ซึ่งลายดังกล่าวในอดีตก็คงรับรู้กันในชื่อว่าลายเมฆไหล

เพราะจากลักษณะของลายที่ขดขมวดหย่งไปมา เป็นลักษณะของกลุ่มลายเมฆไหลโดยลายดังกล่าวปรากฏให้เห็นชัดเจนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมาถึงช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 (พ.ศ. 2300-2450) หรือเทียบกับช่วงเวลาของรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชกาลที่ 4-5 โดยลายเมฆไหลแบบลำปางนี้จะพบมากที่สุดในงานศิลปกรรมยุคของเจ้าหลวงวรญาณรังสี(พ.ศ. 2399-2414) เจ้าผู้ครองนครลำปาง เป็นช่วงเวลาของการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะเด่นของลายเมฆไหลลำปางการออกแบบลายจะมีความเป็นอิสระ ขดหยักภายในกรอบ รวมถึงความชำนาญของช่างในการจัดการพื้นที่ว่าง จัดเส้นลายให้มีจังหวะที่ลงตัวไม่ขัดต่อความรู้สึก ถึงแม้ว่าตัวลายทั้งสองข้างนั้นจะไม่มีรูปแบบที่คล้ายกัน สมดุลกันก็ตาม

ลายเมฆไหลดังกล่าว เป็นที่รับรู้กันในแวดวงวิชาการศิลปะพื้นบ้านว่าลายไ้หม ถูกนำเสนอบ่อยครั้งโดยอาจารย์วิจิตร พานิชพันธ์ ผู้ก่อตั้งคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนเกิดความตื่นตัวและความสนใจในวงการศิลปะพื้นบ้าน ทั้งนักศึกษา นักวิชาการ ด้วยลักษณะลายที่เป็นอิสระและเกือบเป็นลายแนวนามธรรมยิ่งทำให้คนต่างชาติสนใจลายดังกล่าวอย่างมากในเวลาต่อมา

พัฒนาการของลายไ้หมเป็นที่รับรู้โดยทั่วกันว่า “ลายละกอนไ้หม” จากโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 จนปัจจุบัน "ลายละกอนไ้หม" ได้ออกประกาศจากจังหวัดลำปาง ให้เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย

2.2 แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์(Creative Economy) และแนวคิดเมืองสร้างสรรค์(Creative City)

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ปัจจุบันยังไม่มีกำหนดคำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นทางการขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่างๆ โดยความหมายอย่างง่ายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ซึ่งนิยามโดย John Howkins คือ “การสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์” และสาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะเรียกว่าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ซึ่งหมายถึง “กลุ่มกิจกรรมการผลิตที่ต้องพึ่งพาความคิดสร้างสรรค์เป็นวัตถุดิบสำคัญ” ทั้งนี้หน่วยงานและรัฐบาลของประเทศต่างๆ ได้ให้คำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไว้ดังนี้ สหราชอาณาจักร เป็นประเทศต้นแบบที่ได้รับการยอมรับให้เป็น “ศูนย์กลางความสร้างสรรค์ ของโลก” (World Creative Hub) ได้ให้

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนี้ “เศรษฐกิจที่ ประกอบด้วยอุตสาหกรรมที่มีรากฐานมาจากความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล ทักษะความชำนาญ และ ความสามารถพิเศษ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างความมั่งคั่งและสร้างงาน ให้เกิดขึ้นได้ โดยที่สามารถส่งสมและส่งผ่านจากรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา” องค์การยูเนสโก (UNESCO) เน้นบริบทของทรัพย์สินทางปัญญาว่า “ประกอบไปด้วย อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะทั้งหมด ทั้งในรูปสินค้า และบริการที่ต้องอาศัยความพยายามในการสร้างสรรค์งานไม่ว่าจะเป็นการทอขึ้นมาโดยทันทีใน ขณะนั้นหรือผ่านกระบวนการผลิตมาก่อน องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก ได้ยึดนิยามที่นำเสนอโดยกระทรวงวัฒนธรรม สื่อ และการ กีฬาของสหราชอาณาจักรว่า คือ “อุตสาหกรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญ และ ความสามารถที่มีศักยภาพในการสร้างงานและความมั่งคั่ง โดยการผลิตและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา” องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและพัฒนา ได้ให้ความหมายในบริบทของการขับเคลื่อนการ พัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า “เป็นแนวความคิดในการพัฒนาและสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยใช้สินทรัพย์ที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์” โดยสรุป ความหมายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” มีองค์ประกอบร่วมของแนวคิดการ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยี/ นวัตกรรมสมัยใหม่

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในบริบทประเทศไทย โดยสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ (2554) คือ การพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างและใช้องค์ความรู้ ความคิด สร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การส่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยมี เป้าหมายเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ตามกรอบแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของไทย

แนวคิดเมืองสร้างสรรค์(Creative City) “เมือง” ที่มีความพร้อมสำหรับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือ “เมืองสร้างสรรค์” ตามนิยามที่ การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและพัฒนา (UNCTAD – Conference on Trade and Development) ให้ไว้ใน (United Nations, 2008) หมายถึง เมืองที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ หลากหลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจและสังคม ของเมืองนั้นๆ และต้องประกอบไปด้วยรากฐานที่ มั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม มีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นของ

คนทำงานสร้างสรรค์และมี สภาพแวดล้อมที่ดึงดูดการลงทุนเพราะความยั่งยืนของสถานที่ในเชิงวัฒนธรรม

ชาร์ลส์ แลนด์รียได้กล่าวไว้ว่าคนและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญที่ทำให้เมืองเป็นพื้นที่ของความคิดสร้างสรรค์และทำให้เกิดพลวัตขึ้นในสังคมเมือง ดังนั้นความเป็นท้องถิ่นที่สื่อสารออกมา ทางศิลปะในรูปแบบต่างๆ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นทรัพยากรสร้างสรรค์ ซึ่งเป็น ส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้ความเป็นเมืองสร้างสรรค์ของแต่ละท้องถิ่นมี เอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไป ริชาร์ด ฟลอริดา กล่าวได้ว่า กลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ (Creative Class) เป็นกลุ่มคนที่เป็น กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีความสำคัญอย่างยิ่ง “เมือง” ต่างๆ จึงต้องแข่งขัน กันเพื่อดึงดูด รักษาและสร้างกลุ่มมวลชนสร้างสรรค์ด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมเมือง การพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานและกลไกทางธุรกิจที่เอื้อต่อการลงทุนและพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์ และให้ ความสำคัญกับส่วนที่สำคัญที่สุดคือ การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและวางแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้เมืองมีความพร้อมในเชิงเอกลักษณ์และบรรยากาศทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายควบคู่ไป กับการพัฒนาเมืองด้านกายภาพ กล่าวโดยสรุป เมืองสร้างสรรค์จึงไม่ใช่เรื่องของ การปรับปรุงภูมิทัศน์หรือการพัฒนาเมืองใน เชิงท่องเที่ยวเพียงด้านเดียว แต่เป็นเมืองที่มีพื้นที่ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมทาง เศรษฐกิจ จากความคิดสร้างสรรค์และเป็นแหล่งรวมนักคิดและผู้ประกอบการสร้างสรรค์จาก ทั้งใน และต่างประเทศที่มาประกอบกิจการและก่อให้เกิด การจ้างงานสร้างรายได้และเพิ่มศักยภาพในการ แข่งขันให้กับเศรษฐกิจของเมืองและประเทศเพราะ องค์ประกอบหลักของเมืองสร้างสรรค์คือ เหล่า ผู้ประกอบการสร้างสรรค์หรือนักคิดที่เปรียบเหมือนสินทรัพย์สำคัญของ เมืองที่สามารถเคลื่อนที่ไปได้ ทั่วโลกที่แสวงหาสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการ อยู่อาศัยและประกอบธุรกิจสร้างสรรค์ (ศูนย์ สร้างสรรค์งานออกแบบ ส านักงานบริหาร และพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), 2554)

2) UNESCO กล่าวถึง เมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ว่าเป็นการร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและภาครัฐในการสร้างสรรค์เมืองผ่านการพัฒนาสภาพแวดล้อม โครงสร้างทางสังคม ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการนำสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ตลอดจนจารีตประเพณีของท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำไปสู่การเป็นเมืองที่มีบรรยากาศ ที่เอื้อต่อการสร้างธุรกิจหรืออุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Industry) โดย องค์ประกอบสำคัญ ของเมืองสร้างสรรค์ได้แก่

- (1) การสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้แก่เมือง (Cultural Identity)
- (2) การสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มีความเปิดกว้าง (Diversity & Open Society) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่
- (3) การรวบรวมนักคิดและผู้ประกอบการสร้างสรรค์ (Talent/Creative Entrepreneur) เพื่อรวบรวมผู้มีความคิดสร้างสรรค์ในการผสมผสานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเทคโนโลยี วัฒนธรรม และการจัดการด้านธุรกิจที่ก่อให้เกิดการจ้างงานและกำลังซื้อ สินค้าหมุนเวียนเป็นกลไกให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ
- (4) การสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก (Space & Facility) โดยจะต้องสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและมีคุณภาพช่วยก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการผลิตนักคิด และ ธุรกิจสร้างสรรค์
- (5) การบริหารจัดการเมือง (Management) องค์การของภาครัฐและเอกชนจะต้อง มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเมืองโดยเป็นองค์กรที่มีความยืดหยุ่น และทำงานประสานกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างสร้างสรรค์ โดยมีแนวทางในการปรับปรุงเมืองเพื่อให้เป็น Creative City โดยการผสมผสานประวัติศาสตร์ และความคิดสร้างสรรค์ให้เมืองมีความผสมผสานกัน

3) UNCTAD ได้จัดประเภทธุรกิจหรืออุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Industry) ออกเป็น 9 ประเภท โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถูกจัดอยู่ในการให้บริการเชิงสร้างสรรค์ (Creative services) ดังรูปที่ 2 -8- ที่มา: UNCTAD, 2008. สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยไว้ 4 ประเภท

การจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วม งานศึกษาการจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วมพบงานของ กนิษฐา อุ่นถาวร และคณะ (2545) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ที่ ส.ล 8 (หนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมใน การตั้งทีมนักวิจัยท้องถิ่นทำการศึกษาข้อมูล สำรวจทรัพยากรธรรมชาติภายในท้องถิ่น เพื่อรวบรวม เป็นองค์ความรู้ของท้องถิ่น และพบว่าชาวบ้านมีศักยภาพ และมีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว รูปที่2 การจัดประเภทอุตสาหกรรมเชิง

สร้างสรรค์ เชนิเวศน์ภายในท้องถิ่นได้อย่างดี แต่ปัญหาที่พบคือ ชาวบ้านยังมีขีดจำกัดในเรื่อง การตลาด และการ ประชาสัมพันธ์

ส่วนงานศึกษาเรื่อง การตอบสนองขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ วชิร ชูรักษา (2548) ศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ ปัญหาทางด้านการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่นรวมถึงสาเหตุและแนวทางการ แก้ไขโดยการจัดประชุมกลุ่ม มีตัวแทนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าร่วม สรุปได้ว่าประเด็น ปัญหาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วยปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดิน โครงสร้างพื้นฐานไม่เพียงพอและยังขาดมาตรฐาน ประชาชนขาดความรู้และ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ขาดแผนปฏิบัติการท่องเที่ยว ขาดงบประมาณ ขาด มาตรฐานการบริการและความสะดวก และชุมชนขาดจิตสำนึก และประเด็นที่สองประเมินศักยภาพ ของ อบต. พบว่า ท้องถิ่นยังขาดความรู้และความเข้าใจ เจ้าหน้าที่และงบประมาณไม่เพียงพอ รวมถึงขาดการประสานงานที่ดีระหว่างชุมชนและองค์กร และมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการส่งเสริม ความรู้และ ความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของ อบต. ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและจัดทำแผน ท่องเที่ยว สร้างความร่วมมือและเครือข่ายกับภาครัฐ เอกชน และชุมชน

เช่นเดียวกับงานของ สมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2548) กล่าวถึงบทบาทขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน ท้องถิ่นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น หน่วยงานปกครองที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด จึงเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการพัฒนาท้องถิ่นในทุกๆ ด้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทด้านการพัฒนาเพื่อเพิ่ม ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในด้านความสะดวกในการ เข้าถึงแหล่ง อันได้แก่ เส้นทางคมนาคม ยานพาหนะ ป้ายบอกทาง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่ง เช่น ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ สาธารณะ สถานที่จอดรถ ท่าเทียบเรือ สถานที่พักผ่อน ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องน้ำและการดูแลรักษาความปลอดภัย ด้าน สภาพแวดล้อมของแหล่ง ควรมีการป้องกัน และดูแล รักษาสภาพธรรมชาติ ระบบนิเวศ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปกรรมของท้องถิ่นให้อยู่ใน สภาพสมบูรณ์ ด้านคุณค่าและความสำคัญ ควรมี มาตรการดูแลรักษาคุณค่าทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม ด้านการตอบรับของคนในท้องถิ่น ควร ดำเนินการให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ แหล่งท่องเที่ยว เต็มใจต้อนรับ นักท่องเที่ยว ร่วมมือในการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ด้านการ จัดการ โดยให้การศึกษาหรือการ

สื่อความหมาย เช่น มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว วิทยากร ป้ายความรู้ สื่อสิ่งพิมพ์ จุดชมวิว การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและองค์การในการจัดการ

ทางด้านสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2549) กล่าวถึงการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว โดยอธิบายความหมายของ “เครือข่าย” ว่า หมายถึง ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งการสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และมีการขยายความสัมพันธ์ไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น เป็นความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำ กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมและกระบวนการกลุ่มที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น

ยกตัวอย่างกรณี เชียงใหม่เมืองสร้างสรรค์ (Chiang Mai Creative City) เป็นการริเริ่มเพื่อพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ ซึ่งหมายถึงเมืองที่ซึ่งวัฒนธรรมและ กิจกรรมสร้างสรรค์ผสมผสานเข้าด้วยกันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนั้น การริเริ่มครอบคลุมไม่เพียงเฉพาะกลุ่มธุรกิจสร้างสรรค์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการพัฒนาเมือง การศึกษา การวิจัยและพัฒนาและนวัตกรรม ตลอดจนการร่วมมือผู้มีส่วนร่วมบางส่วนได้เน้นความสำคัญในภาคไอ ทีซอฟต์แวร์ และส่วนดิจิทัล เนื่องจากเป็นส่วนที่มีการเติบโตอย่างสำคัญ และเป็นตัวเปิดทางให้แก่ ภาคอื่น ยิ่งไปกว่านั้น ภาคไอทีนี้ยังมีศักยภาพสูงในการก่อให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี สร้างมูลค่าเพิ่มและดึงดูดการลงทุนเพิ่มเติม สำหรับภาคสำคัญที่มีอยู่แล้ว อย่างเช่น การท่องเที่ยว (เช่น การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์) หัตถกรรม (เครื่องประดับ เครื่องเงิน เซลาดิน เครื่องปั้นดินเผา และสิ่งทอ) อาหาร อุตสาหกรรมการเกษตร และการสาธารณสุข ยังเป็นหนึ่งในเป้าหมายและสามารถยกระดับขึ้นโดยใช้การออกแบบ กระบวนการไอทีนวัตกรรมบนเทคโนโลยีและการคิดสร้างสรรค์ได้

นอกจากนี้เชียงใหม่โดยการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรม จะสมัครเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์สากล ซึ่งตั้งขึ้นโดยยูเนสโก ในฐานะเมืองแห่งงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน โดยมุ่งเน้นไปที่หัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Craft and Folk Art) ร่วมกับเมืองในเครือข่ายอันได้แก่ คานาซาวา (Kanazawa) ประเทศญี่ปุ่น อิชิออน (Icheon) ประเทศเกาหลี ซานตาเฟ (Santa Fe) ประเทศสหรัฐอเมริกา และอัสวัน (Aswan) ประเทศอียิปต์ โดยเชียงใหม่ จะเป็นเมือง แรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เข้าร่วมเครือข่ายดังกล่าว การสมัครเข้าร่วมเครือข่ายฯ ในครั้งนี้ยัง

สอดคล้องกับการที่เชียงใหม่ได้รับคัดเลือกจากกรม ทراثีสืบทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ให้เป็น 1 ใน 10 เมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ สอดคล้องกับโครงการครีเอทีฟแลนด์ (Creative Lanna) ภายใต้ความร่วมมือของ ศูนย์ส่งเสริม อุตสาหกรรมภาคที่ 1 กระทรวงอุตสาหกรรม หอการค้าจังหวัด 4 จังหวัด (เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน) และวิทยาลัยศิลปะสื่อและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.3 แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม

การจัดทำศูนย์เรียนรู้งานช่างศิลป์ท้องถิ่นเป็นการนำเสนอและตีความมรดกทางวัฒนธรรม แก่คนทั่วไปทั้งในระดับชุมชนและระดับสาธารณะให้ได้ซึมซับถึงคุณค่าความสำคัญและเอกลักษณ์ ของแต่ละพื้นที่

ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

มีความหมายที่แตกต่างกันตามพื้นฐานของผู้ทำการศึกษา แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วมี เนื้อหาคล้ายคลึงกัน โดย ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้นิยามว่า มรดกวัฒนธรรม ครอบคลุมสิ่งต่างๆ คือ “อนุสรณ์สถาน : กลุ่มอาคารและสถานที่ ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา ไม่ว่าจะเป็งานด้าน สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือ สถานที่ซึ่งมนุษย์ได้ทำขึ้น”¹

ฟิลิฐุ เจริญวงศ์ นักโบราณคดีและนักวิชาการได้ให้นิยาม มรดกทางวัฒนธรรมว่า “... มีความหมายรวมทั้งที่เป็น “วัฒนธรรมทางวัตถุ”(material culture) ในรูปของวัตถุ (objects), โครงสร้าง(Structures),สถานที่ (sites), และภูมิทัศน์(landscape) หรือ “วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่”(living culture) หรือ “วัฒนธรรมที่แสดงออก”(expressive culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะการแสดง วรรณคดี ประเพณีบอกเล่า และภาษา ฯลฯ ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยยอมรับว่าวัฒนธรรมเป็น “อินทรีย์สูง” (super organic) และ “วิวัฒน์” (evolving) ขึ้นเรื่อยๆ ...”²

ส่วน วิโรจน์ จิโรจน์พันธุ์ ได้ให้นิยามไว้ในหนังสือส่งเสริมการอ่าน สารการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง “มรดกทางวัฒนธรรมภาคเหนือ” ว่า “เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการ สร้างสรรค์ของมนุษย์ในสมัยอดีต และได้รับการสืบทอดมาถึงปัจจุบันทั้งในรูปธรรมและนามธรรม

¹ UNESCO, 1972. Convention Concerning Protection of the World Cultural and Natural Heritage. UNESCO: Paris,

²ฟิลิฐุ เจริญวงศ์.2542. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม” ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มรดกวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน ได้แก่ งานศิลปกรรม งานฝีมือ เครื่องมือ เครื่องใช้ ทั้งนี้ยังรวมถึงโบราณสถานและหลักฐานการจารึกต่างๆ ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม หมายถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ภาษา ประเพณี ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษที่สำคัญ”³

จึงอาจกล่าวได้ว่า **มรดกทางวัฒนธรรม** หมายครอบคลุมถึงการสร้างสรรค์ของมนุษย์ในอดีตและสืบทอดมาถึงปัจจุบันทั้งที่เป็นวัตถุทางรูปธรรม และพื้นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อ ด้านนามธรรม

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมสามารถทำได้ใน 2 รูปแบบได้แก่ การจัดการความรู้ และการจัดการทางกายภาพ โดยรวมไปถึงกระบวนการเกี่ยวกับนโยบายและข้อบังคับทางกฎหมาย เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วย

การจัดการความรู้

เริ่มต้นจากการรวบรวมความรู้จากการวิจัยด้วยตนเอง หรือการประมวลและสังเคราะห์จากผู้อื่น จากนั้นแล้วจึงนำความรู้ที่ได้มาหรือเรียบเรียงวิเคราะห์สกัดให้เป็นเรื่องง่ายแก่การเข้าใจของคนทั่วไป แล้วจึงจัดแสดงหรือเผยแพร่ความรู้ ในรูปแบบรายงานการวิจัย บทความ หนังสือ นิทรรศการ สารคดี ภาพยนตร์ หนังสือนำชม หนังสือท่องเที่ยว และการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ฯ ซึ่งต้องคำนึงถึงกระบวนการทางด้านกฎหมาย และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรับรู้สิทธิของตนเองในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมด้วย ดังตัวอย่างที่กรมศิลปากรได้จัดตั้งโครงการนำร่องบริหารจัดการทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมสู่เขตพื้นที่ท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ สงขลา และอุบลราชธานี พ.ศ. 2544 เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธิชุมชนตลอดจนการดูแลจัดการมรดกทางวัฒนธรรม⁴

การจัดการทางกายภาพ

หมายถึง การจัดการภูมิทัศน์ของมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น โบราณสถาน หมู่บ้าน บ้านเรือนให้มีระเบียบ มีระบบการดูแลโดยชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเข้าถึงง่าย เช่น การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทางโบราณคดี ที่เป็นการจัดพื้นที่โดยมีการอนุรักษ์ และบูรณะให้อยู่ในสภาพคงทนถาวร รวมทั้งการจัดภูมิทัศน์โดยรอบด้วยที่เรียกว่า “อุทยานประวัติศาสตร์” หรือพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง หรือการจัดแสดงโบราณวัตถุและเก็บในที่ปลอดภัย เหมาะสมเพื่อรักษาสภาพ และยืดอายุให้นานขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ หรือศูนย์ข้อมูลชุมชน ส่วนการจัดการมรดกทาง

³ วิโรจน์ จีโรจน์พันธุ์ และคณะ. 2551. **มรดกวัฒนธรรมภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.

⁴ อารักษ์ สังหิตกุล. 2544. **กรมศิลปากรกับการบริหารจัดการทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรม อดีต ปัจจุบัน และ**

อนาคต. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

วัฒนธรรมด้านประเพณีนั้น อาจจะเป็นการจัดระเบียบภายในชุมชน หรือฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมที่ใกล้สูญหายไป เช่น การทอผ้า ดนตรี การฟ้อนรำ เป็นต้น⁵

การสื่อความหมายและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม

เนื้อหาในกฎบัตรอีโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอ (The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Site – Proposed Final Draft) ได้ให้ความหมายของการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม (Cultural Interpretation) ว่าเป็นช่องทางให้เกิดการสื่อสารระหว่างมรดกทางวัฒนธรรม กับผู้เรียนรู้ และได้กำหนดได้หลักการสำคัญ 7 ประการ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสื่อความหมายและการนำเสนอที่เหมาะสมในมรดกทางวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

- (1) การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ เพื่ออำนวยความสะดวกในการสร้างความเข้าใจ สร้างความประทับใจ รวมไปถึงสร้างความตระหนักและความจำเป็นในการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม
- (2) สร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการรับรองความสำคัญ และให้การยอมรับ เพื่อได้การสื่อความหมายที่ถูกต้อง บนพื้นฐานของหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ วิชาการ วัฒนธรรมและประเพณี
- (3) ให้ความสนใจกับบริบทและสภาพแวดล้อม เพื่อปกป้องคุณค่าที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ โดยการนำเสนอความสัมพันธ์ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมกับบริบทและสภาพแวดล้อม
- (4) รักษาและเคารพความจริงแท้ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม เพื่อการสื่อเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และคุณค่า รวมไปถึงป้องกันการสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสม และผลกระทบต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม
- (5) การวางแผนเพื่อเกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ มีความต่อเนื่องในการดำเนินงาน บำรุงรักษา ปรับปรุงข้อมูลที่ใช้ในการสื่อความหมายในระยะยาว
- (6) คำนึงถึงองค์รวม โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชนผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการสื่อความหมาย และการดำเนินงานต่างๆ
- (7) ความสำคัญของการศึกษา วิจัย และการฝึกอบรม ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อความหมาย การนำเสนอ ที่มีความเหมาะสมและยั่งยืน⁶

⁵ รัศมี ชูทรงเดช.2551. “จากเพิงผาถ้ำลอดสู่เพิงผาบ้านไร่...สู่การทลายเส้นแบ่งของวิถีวิทยาทางโบราณคดี ” ใน มาจาก (คนละ)ปากฟ้าของเพิงผาสู่การทลายเส้นแบ่งของวิถีวิทยาทางโบราณคดี วลีในมานุษยวิทยาและมายาในศิลปกรรม. กรุงเทพฯ : เอร่าวัฒนธรรมพิมพ์.

และจากการศึกษาของพรลภัส อุณาพรหม ได้มีการสรุปประโยชน์ของการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ว่าส่วนใหญ่แล้วในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจะการใช้การสื่อความหมายเพื่อประโยชน์ดังนี้

1) เพื่อการศึกษา (Education) ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะการเรียนรู้ที่อาศัยการฟัง การสื่อความหมายในลักษณะที่ต้องมีผู้ตีความ และสื่อที่ใช้ในการให้ความหมายในการอธิบายความหมายและความสำคัญของแหล่งมรดกเหล่านั้นให้เข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2) เพื่อความบันเทิง (Entertainment) เป็นคุณค่าสำคัญอีกประการที่ช่วยให้กิจกรรมสันทนาการเกิดความเพลิดเพลินและเข้าใจ ทั้งยังเพิ่มขีดความสามารถด้านประสบการณ์ของผู้เข้าชมในเชิงคุณภาพต่อแหล่งมรดกเหล่านั้นเพิ่มมากขึ้น

3) เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Conservation and Sustainable Development) เพื่อก่อให้เกิดการตระหนักรู้ สร้างความรู้สึกรักในความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ต่อแหล่งมรดก นำไปสู่ความต้องการในการสงวนรักษาและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมในท้ายที่สุด⁷

ประโยชน์ของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

การสร้างคามเข้มแข็งให้กับชุมชน มรดกทางวัฒนธรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ของชุมชน และสร้างการรวมกลุ่มของชุมชนในการปกป้องสิทธิ สร้างพื้นที่ทางการเมืองและสังคมให้กับคนในชุมชน รวมไปถึงยังสามารถแสดงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค เช่น ชาวบ้านในชุมชนป้อมมหากาฬ เกิดการรวมตัวกันขึ้นมาลุกขึ้นและต่อรองกับกรุงเทพมหานครในการรักษาพื้นที่ของชุมชน โดยแสดงพัฒนาการของชุมชนตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงประวัติศาสตร์การย้ายเข้ามาอยู่ของชุมชนปัจจุบัน รวมทั้งประเพณีและอาชีพหายาก เช่น การทำพลูและดอกไม้ไฟ รวมถึงการทำสายรัดประคด เป็นต้น⁸

พัฒนาเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว มรดกทางวัฒนธรรมถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของการค้าธุรกิจ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยการแปรรูปวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ดังนั้นจึงมักจะปรากฏว่าแหล่งโบราณคดี หมู่บ้านในชนบท และความเป็นชาติ

⁶ ICOMOS, *The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Site – Proposed Final Draft*, 10 April 2007.

⁷ พรลภัส อุณาพรหม, *บทบาทการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม แหล่งมรดกโลก นครประวัติศาสตร์อยุธยา*. วารสารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ CITU Review ฉบับที่ 1 : 2, 2556.

⁸ ธนภณ วัฒนกุล. 2550. *การเมืองเรื่องพื้นที่ : พลวัตทางสังคมของชุมชน (กรณีศึกษา : ชุมชนป้อมมหากาฬ)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ.

พันธุ์ ถูกใช้เป็นตัวแทนในโฆษณาสำหรับการท่องเที่ยว การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ถูกนำไปใช้ในการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวทั้งระดับคนหมู่มากและเพื่อชุมชน⁹

จากการทบทวนความรู้เบื้องต้นพบว่า “มรดกทางวัฒนธรรม” เป็นคำที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายในสังคมไทย โดยเป็นสิ่งที่ถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ทั้งโดยหน่วยงานของรัฐ เอกชน และชุมชน หากเรานำไปใช้อยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่มีการตรวจสอบความถูกต้องอย่างแน่ชัด ว่าถูกต้อง มิได้บิดเบือน หรือสร้างใหม่ มรดกทางวัฒนธรรมก็จะเป็นเครื่องมือที่สร้างสำนึกร่วมของคนในสังคมได้อย่างทรงพลัง โดยการสร้างศูนย์เรียนรู้งานช่างศิลป์ท้องถิ่นนับเป็นการตีความและนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมออกไปในวงกว้างอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

⁹ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2551). “ทุนวัฒนธรรม: บทสำรวจองค์ความรู้เบื้องต้น แนวคิดทุนวัฒนธรรมในประเทศไทย” ในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 4(5). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ประเภทและแบบการวิจัย

โครงการวิจัยการศึกษารวบรวมลายเส้นหม้ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สู่การรับรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาประวัติ คุณลักษณะของงานศิลปกรรม คติแนวคิดและความเชื่อ เป็นการวิจัยทางศิลปะ (Art Research) มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ศิลปะ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ลวดลายลายเส้น หมู ด้วยวิธีการสำรวจภาคสนาม (Field Survey Method) ผสมผสานกับวิธีการเชิงประวัติศาสตร์ (Historic Method) เพื่อให้ได้ข้อมูลทางศิลปกรรม โดยการสำรวจ บันทึกภาพ และข้อมูลภาคเอกสาร – จารึก โดยนำเสนอรายงานด้วยวิธีการพรรณนาความ ประกอบภาพวาดลายเส้น ภาพวาดแบบ ภาพวาดแผนที่และภาพถ่าย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ด้านเนื้อหา

3.1.2 ด้านพื้นที่ในการวิจัย

3.1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.3 การจัดข้อมูล

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.5 การนำเสนอผลการวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ด้านเนื้อหา

1. การศึกษาและรวบรวมรูปแบบลายเส้นหม้อในศิลปกรรมล้านนา
2. การสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพัฒนาในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมในอนาคต

3.1.2 ด้านขอบเขตพื้นที่

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและรวบรวมรูปแบบลายเส้นที่ปรากฏในงานศิลปกรรม หน่วยวิจัยส่วนหลักได้แก่ งานศิลปกรรม ซึ่งกลุ่มตัวอย่างงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ในเขตวัฒนธรรมล้านนา ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดตาก ส่วนรองได้แก่ผู้ให้ข้อมูลเชิงพื้นที่ประกอบไปด้วย เจ้าอาวาสวัด มัคทายก ปราชญ์ชาวบ้านและหรือสภา (ช่าง) ที่ทราบเรื่องราวภูมิหลังความเป็นมาของการศิลปะ และนักวิชาการทางด้านศิลปะ

3.1.3 ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้กลุ่มประชากรที่เป็นรายบุคคลเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 15 รูป/คน ดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีความรู้ ความสามารถที่จะให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ และถูกต้อง ได้แก่

1. พระสงฆ์ ภายในพื้นที่ที่ศึกษา จำนวน 5 รูป
2. ผู้นำท้องถิ่น(Local leaders) ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 คน
3. ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับลวดลายดังกล่าวในพื้นที่ที่ทำการศึกษา จำนวน 5 คน

กลุ่มตัวอย่าง ในการศึกษานี้คัดเลือกจากชุมชนที่มีวัด/อาคารทางศาสนสถานโบราณ ที่มีตัวอย่างลวดลายเส้น เพื่อใช้ประกอบการศึกษานี้ได้ โดยกำหนดพื้นที่ในการสำรวจทั้งหมด 8 จังหวัด ดังนี้

1. วัดในเขตจังหวัดลำปาง ทำการสำรวจ 52 แหล่งข้อมูล ดังนี้
 - 1) วัดนาเวียง 2) วัดพระธาตุจอมปิง 3) วัดไชยาทุ่งล้อม 4) วัดนางเหลียว
 - 5) วัดพระธาตุลำปางหลวง 6) วัดม้าเหนือ 7) วัดศาลาหลวง 8) วัดโหล่หินแก้ว
 - ช้างยืน 9) วัดแจ้คอน 10) วัดทุ่งผึ้ง 11) วัดสาแพะ 12) วัดเวียง 13) วัดเหล่าหลวง
 - 14) วัดนาบ้านไร่ 15) วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน 16) วัดสบลี 17) วัดทุ่งล้าน
 - 18) วัดนาก่วมใต้ 19) วัดศรีหมวดเกล้า 20) วัดตันธงชัย 21) วัดสาหลวง
 - 22) วัดม่อนกระโทง 23) วัดทุ่งไจ้ 24) วัดทุ่งมานเหนือ 25) วัดหนองร่อง
 - 26) วัดพระธาตุเสด็จ 27) วัดบ้านผึ้ง 28) วัดบ้านสัก 29) วัดแม่เฟือง
 - 30) วัดปงแสนทอง 31) วัดปากกล้วย 32) วัดป่าต้นกุ่มเมือง 33) วัดต้นดอง
 - 34) วัดปงสนุกใต้ 35) วัดปงสนุกเหนือ 36) วัดประตูปอง 37) วัดศรีบุญโยง
 - 38) วัดศรีล้อม 39) วัดเชียงราย 40) วัดน้ำล้อม 41) วัดดอนไฟ 42) วัดนาพาน

- 43)วัดบ้านหลุก 44) วัดศรีอ้วน 45) วัดน้ำโจ้ 46) วัดบ้านหนอง 47)วัดป่าจำ
48)วัดนาคตหลวง 49)วัดปงหอศาล 50)วัดปงยางคค 51)วัดสันหนองบง
52)วัดบ้านเหล่า 53) วัดนาแก้ว 54) วัดบอมหลวง 56)วัดบ้านฝางนาเหนือ
57) วัดบ้านสาต 58) วัดวังพร้าว
2. วัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ทำการสำรวจ 8 แหล่งข้อมูล ดังนี้
ได้แก่ 1) วัดเจ็ดยอด 2) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร 3) วัดหมื่นตูม 4)วัดพันเตา
5) วัดพันตอง 6) วัดป่าแดดสันทราย 7) วัดเมืองวระ 8)วัดแม่แก้วหลวง
3. วัดในเขตจังหวัดลำพูน ทำการสำรวจ 7 แหล่งข้อมูล ดังนี้
1) วัดประตูป่า 2) วัดบ้านหลุก 3) วัดดอนหลวง 4)วัดต้นงะ
5) วัดทาชุมเงิน 6) วัดหาดออยครั้ง 7) วัดสันกำแพง
4. จังหวัดแพร่ ทำการสำรวจ 4 แหล่งข้อมูล ดังนี้
1) วัดพระร่วง 2) วัดนาตุ้ม 3) วัดนาหลวง 4)วัดสะแล่ง
5. จังหวัดน่าน ทำการสำรวจ 2 แหล่งข้อมูล ดังนี้
1) วัดร้องแง 2) วัดดอยมูลบ้านเฮี้ย
6. จังหวัดพะเยา ทำการสำรวจ 6 แหล่งข้อมูล ดังนี้
1)วัดลี 2)วัดหลวงราชัญฐาน 3)วัดศรีโคมคำ 4)วัดตุนใต้ 5)วัดตาล้อย
6)วัดช้างค้ำ(ร้าง)
7. จังหวัดเชียงราย ทำการสำรวจ 2 แหล่งข้อมูล ดังนี้
1) วัดพระแก้วเชียงราย 2) ไไร่แม่ฟ้าหลวง
8. จังหวัดตาก ทำการสำรวจ 2 แหล่งข้อมูล ดังนี้
1) วัดวังหม้อ 2) วัดทุ่งยั้ง

เมื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สามารถกำหนดขอบเขตที่มาของข้อมูล จากพื้นที่ที่ลงไป
สำรวจ และเก็บข้อมูลภาคสนาม และปรากฏวัด/แหล่งข้อมูล 12 แห่งใน 5 จังหวัด ที่ใช้ข้อมูลใน
งานวิจัยได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. วัดในเขตจังหวัดลำปาง	58 แห่ง
2. วัดในเขตจังหวัดเชียงราย	2 แห่ง
3. วัดในเขตจังหวัดพะเยา	6 แห่ง
4. วัดในเขตจังหวัดแพร่	4 แห่ง
5. วัดในเขตจังหวัดตาก	2 แห่ง

3.2 วิธีการทำการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือและการรวบรวมข้อมูล

1. การค้นคว้าภาคเอกสาร (Documentary Research) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิหลังประวัติความเป็นมาของสังคมวัฒนธรรมล้านนา และศิลปะล้านนาโดยเฉพาะลวดลายไส้หนู แนวคิดทฤษฎีทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยทำการศึกษาจากงานวิจัย หนังสือ เอกสารวิชาการ เอกสารท้องถิ่น บทความวิชาการ ตำรา พงศาวดาร จารึก ข้อมูลออนไลน์ ฯลฯ

2. การสัมภาษณ์ ใช้ประกอบการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบลวดลายลวดลายไส้หนู การนำไปใช้เชิงสัญลักษณ์ ความเชื่อ เทคนิคการสร้างงาน ประวัติความเป็นมาตลอดจนอายุของลวดลายในแต่ละช่วงสมัย

3. กล้องถ่ายภาพลวดลายไส้หนูที่ปรากฏในศิลปกรรม เพื่อใช้ประกอบการบรรยาย

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายไส้หนูที่ปรากฏในศิลปกรรมล้านนา และพัฒนาการของลวดลาย รูปแบบ เทคนิคการสร้างลวดลายและการนำไปประดับ รวมถึงงานวิจัยที่ได้มีการศึกษาไว้แล้ว จากนั้นรวบรวมและสรุปเพื่อใช้ในขั้นตอนการจัดการต่อไป

การศึกษาข้อมูลภาคสนาม จากการสัมภาษณ์บุคคลภายในเขตพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดตาก ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ชาวบ้านเจ้าอาวาสวัด และผู้มีความรู้เกี่ยวกับลวดลายไส้หนูในเขตพื้นที่ที่ได้ศึกษา รวมถึงวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในวัด/ชุมชนนั้นๆ โดยใช้วิธีการดังนี้

การสังเกตการณ์ โดยการสำรวจภาคสนามและทำการบันทึกข้อมูลรายละเอียดรูปแบบลวดลายไส้หนูในศิลปกรรมล้านนาและเทคนิคการสร้างงาน

การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการดำเนินการวิจัยประกอบเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของการสร้างสรรค์งานลวดลาย ประวัติการซ่อม/สร้าง รูปแบบของลวดลาย ชื่อของงานศิลปกรรมในท้องถิ่นต่างๆ รวมไปถึงรูปแบบการนำไปประดับศิลปกรรมล้านนา

3.2.3 การจัดการข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาภาคเอกสารและภาคสนามแล้ว จะนำข้อมูลที่ได้มีเรียบเรียงและบรรยายตามความเหมาะสม ด้วยการอธิบายความพรรณนาพร้อมแสดงภาพประกอบ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

3.2.3.1 ระยะก่อนทำการวิจัย โดยการ

1. การคัดเลือกวัดและการเข้าถึงชุมชน ใช้แนวคิดที่ว่าผู้ศึกษาเข้าไปเก็บข้อมูล ทำการสืบค้นรูปแบบลวดลายไส้หนูในศิลปกรรม ให้กับพระสงฆ์และชุมชนนั้นๆ โดยทำให้ชาวบ้านรับรู้ว่าคุณศึกษามาเก็บข้อมูล บันทึกภาพ สัมภาษณ์รายละเอียด เพื่อใช้ข้อมูลดังกล่าวประกอบการศึกษา

2. การบูรณาการนักวิจัยเข้ากับชุมชน พาตัวไปทำความเข้าใจกับคนในชุมชน โดยการพูดคุย สัมภาษณ์ สามารถทำงานในกระบวนการแบบ PAR ได้

3.2.3.2 ระยะทำการวิจัย

1. ประสานงานกับวัดและชุมชน เพื่อเข้าทำการศึกษาบริบทต่างๆ ของชุมชนนั้นๆ ค้นหางานศิลปกรรมล้านนาที่มีลวดลายไม้ประดับ พร้อมสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมของคนในชุมชน

2. การประมวลผลข้อมูลและจัดหมวดหมู่ประเภทของลวดลายไม้ประดับ รวมถึงการนำไปประดับในงานศิลปกรรมล้านนา ด้วยอายุสมัย เทคนิค และอิทธิพลของลวดลาย ซึ่งเป็นข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการลงพื้นที่

3.2.3.3 ระยะทำแผน เพื่อกำหนดทิศทางโครงการและรูปแบบการนำเสนอผลงานด้วยระยะเวลาที่มีอยู่จำกัด

1. จัดกิจกรรมและสร้างกระบวนการเรียนรู้ การบันทึกรูปแบบลวดลายไม้ประดับในศิลปกรรมล้านนาแก่ผู้สนใจในรูปแบบนิทรรศการและการสื่อสารทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2. การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ด้วยลวดลายไม้ประดับ

3. การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ เพื่อนำไปสู่การจัดทำหนังสือ

3.2.3.4 ระยะนำแผนไปสู่การปฏิบัติ การจัดนิทรรศการและเผยแพร่ทำหนังสือถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ต่อไป อันจะส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่อไปอย่างเป็นระบบ รวมถึงการให้บุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้อธิบายที่มาและความหมายของลวดลายไม้ประดับที่ใช้ประดับในศิลปกรรมล้านนาในรูปแบบต่างๆ

3.2.3.5 ระยะติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นระยะทุกเดือน รวมถึงการลงพื้นที่พบปะกับคนในชุมชน เพื่อการเสวนาพูดคุยและสัมผัสถึงสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชน สร้างความไว้วางใจให้กับคนในชุมชนในฐานะบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชน นอกจากนั้นต้องมีการนำเสนอผลการดำเนินงานสู่วงกว้าง ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลทำการวิเคราะห์ถูกต้อง จึงต้องจัดทำระบบ โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้ ทั้งในส่วนรูปแบบลวดลาย อายุสมัย เทคนิคการสร้างงานพัฒนาการของลวดลาย และพื้นที่ที่ได้จากการสำรวจ เพื่อเตรียมทำการวิเคราะห์ถึงความเชื่อของสังคมนั้นๆ รวมถึงการร่วมกับช่างในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยใช้ลายไม้ประดับที่ได้มาซึ่งองค์ความรู้จากการศึกษา เพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดตลอดจนเปรียบเทียบลวดลายที่ได้จากแหล่งต่างๆ ก่อนนำข้อมูลส่วนหนึ่งที่ได้กลับไปเผยแพร่องค์ความรู้ด้านลวดลายล้านนาต่อไป

3.2.5 การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลงานวิจัย โดยการตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสารที่มีค่า TCI ที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะและวัฒนธรรม เช่น วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น นอกจากจะส่งตีพิมพ์บทความในวารสารที่อยู่ในฐานแล้ว อาจจะทำบทความบริการวิชาการตีพิมพ์ในสำนักศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสำคัญๆ ในจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย เช่นวารสารร่มพะยอม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วารสารศิลปะและวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น

บทที่ 4

การเก็บรวบรวมรูปแบบลวดลายไส้หมุในศิลปกรรมล้านนา

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ ศึกษาบริบททางด้านต่างๆ และรูปแบบของลวดลายไส้หมุ จากการสำรวจพื้นที่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏบนงานศิลปกรรมใน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดแพร่และจังหวัดตาก ซึ่งในพื้นที่จังหวัดลำปางนั้น พบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏลวดลายดังกล่าวมากที่สุดเพราะถือเป็นต้นกำเนิดของลวดลาย รวมถึงการเก็บรักษาเครื่องไม้งานแกะสลัก ที่ถูกปลดจากการใช้งานแล้วอยู่จำนวนมาก หลักฐานภาพถ่ายโบราณและงานพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับลายไส้หมุ ในส่วนของจังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดแพร่และจังหวัดตาก ก็เป็นอีกหนึ่งกลุ่มตัวอย่างของการปรากฏลายไส้หมุด้วยบริบททางสังคมด้านต่างๆ ซึ่งในการศึกษาข้อมูลครั้งนี้พอที่จะเป็นตัวอย่างในการนำเสนอได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีหัวข้อดังนี้

- 4.1 รูปแบบลวดลายไส้หมุ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำปาง
- 4.2 รูปแบบลวดลายไส้หมุ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดพะเยา
- 4.3 รูปแบบลวดลายไส้หมุ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย
- 4.4 รูปแบบลวดลายไส้หมุ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแพร่
- 4.5 รูปแบบลวดลายไส้หมุ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดตาก

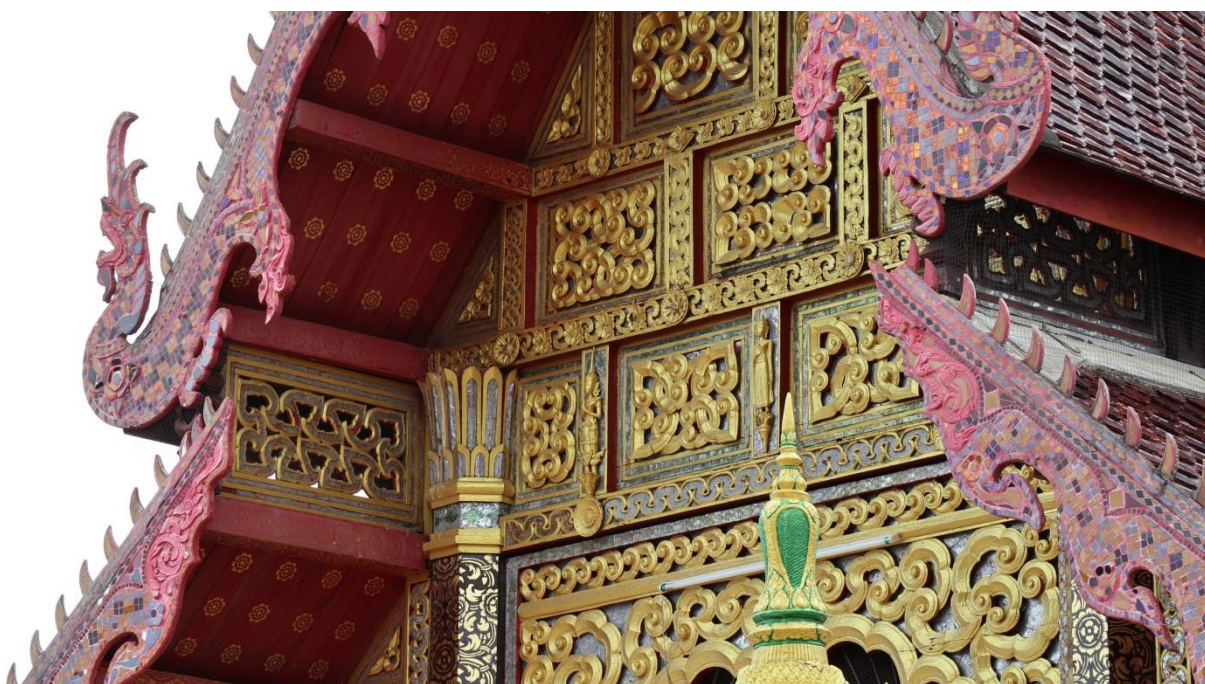
4.1 รูปแบบลวดลายไส้หมุ ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดลำปาง

พื้นที่จังหวัดลำปาง ปรากฏลายไส้หมุอันมีเอกลักษณ์อย่างมากและต่างจากกลุ่มช่างล้านนาอื่นๆโดยสิ้นเชิง ซึ่งลักษณะของการมีอยู่ของลายดังกล่าวนี้ จะกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำปางเท่านั้น ซึ่งผู้ศึกษาพบว่าเป็นลายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยช่างในพื้นที่ จึงไม่ปรากฏว่าลายไส้หมุจะกระจายไปในพื้นที่อื่น ซึ่งประเด็นนี้น่าสนใจมากถึงความเป็นอัตลักษณ์ของงานช่าง ที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดระหว่างช่างในพื้นที่ โดยไม่กระจายไปสู่พื้นที่อื่น สงวนไว้ภายในพื้นที่จังหวัดลำปางเท่านั้น ซึ่งมักจะปรากฏให้เห็นจากงานศิลปกรรมภายในวัด งานไม้แกะสลักประดับบ้านเรือนและเครื่องใช้ต่างๆ

เมื่อกล่าวถึงลายไส้หมุแล้วทุกคนล้วนนึกถึงวัดอันเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมที่หลายหลายไว้ ผ่านงานสถาปัตยกรรม ลายไส้หมุคือหนึ่งในลายที่มีความนิยมนำมาใช้ประดับอาคารศาสนสถานเหล่านี้ในช่วงระยะเวลาพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ลายไส้หมุจึงค่อยๆลดบทบาทลง เหลือเพียงหลักฐานลวดลายที่ทิ้งไว้ในงานสถาปัตยกรรมลำปางจำนวนหนึ่ง

วิหารและอุโบสถคืออาคารศาสนสถาน ที่เป็นพื้นที่ที่ใช้ลายไล้หมูประดับมากที่สุด ในส่วนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ตั้งแต่หน้าบัน โถงคิ้ว โถงคิ้วปีกนก แผงแล และนาคตัน ซึ่งระยะเวลาช่วง 100 ปี ที่ปรากฏลายไล้หมูในนครลำปาง ทำให้เห็นการกระจายตัวของรูปแบบลายไล้หมูจากวัฒนธรรมส่วนกลางออกสู่วัฒนธรรมรอบนอกของเมือง เกิดรูปแบบที่หลากหลาย เกิดการต่อยอดทางแนวคิด และการสร้างสรรค์ลายไล้หมูอย่างกว้างขวางในพื้นที่ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป

ส่วนประกอบแรกคือน้้าบันหรือหน้าแห่นบ เป็นส่วนที่ปิดโครงสร้างของหลังคาทางด้านหน้าของวิหารรวมถึงด้านหลังวิหาร เป็นส่วนที่มีการประดับตกแต่งมากที่สุด โดยหน้าบันที่ประดับด้วยลายไล้หมูน้้า มีทั้งหน้าบันที่แสดงโครงสร้างม้้าต่างใหม่หรือการตีกรอบไม้เป็นช่องตาผ้า แล้วแกะสลักลายไล้หมูประดับตามช่องตาผ้าอย่างเช่นหน้าบันวิหารวัดเหล้าหลวง อำเภอเถิน และหน้าบันที่ใช้แผ่นไม้ปิดเต็มพื้นที่รูปทรงสามเหลี่ยมแล้วประดับลายไล้หมูตามกรอบรูปทรงน้้า ซึ่งในรูปแบบหลังแน้ชัดว่าเป็นลักษณะของการประดับหน้าบันในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา โดยตัวอย่างที่ดีที่สุดในแบบหลังนี้คือวัดน้้าบ้านไร่ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง และเป็นตัวอย่างวิหารหลังเดียว ที่ประดับตกแต่งหน้าบันด้วยลายไล้หมูจนเต็มพื้นที่

ภาพที่ 5 ลายไล้หมูประดับหน้าบันวัดเหล้าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 6-7 ลายไม้ประดับหน้าบันวัดนาบ้านไร่ อำเภอกะเจ็ญ จังหวัดลำปาง

โก่งคิ้ว เป็นแผงไม้ประดับติดเชื่อมุขด้านสกัดของวิหาร ทำหน้าที่ประดับเช่นเดียวกับสาหร่าย รวงผึ้งของทางภาคกลาง ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของงานสถาปัตยกรรมล้านนา ที่ประดับไว้ ด้านหน้าของตัวอาคารศาสนสถาน ซึ่งในส่วนของโก่งคิ้วนี้มักจะปรากฏใช้ลายไส้หมูในการนำมา สร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเห็นได้จากหลายแห่งดังนี้

วิหารวัดประตูป่อง สถาปัตยกรรมแบบล้านนาสกุลช่างลำปาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2409 ใน สมัยเจ้าวรญาณรังษี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ถือเป็นวิหารหลังเดียวในตัวเมืองลำปางที่สามารถระบุปีใน การสร้างงานขึ้นได้ชัดเจน และยังคงเหลือโก่งคิ้วลายไส้หมูประดับตามตำแหน่งเดิม มีความสมบูรณ์ และยังคงเป็นมรดกวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดลำปาง โดยรูปแบบโก่งคิ้ววัดประตูป่องนั้นจะเป็นตัว พญานาคขดม้วนไปมาในเส้นเดียวภายในกรอบลาย โดยมิตัวราหูจับตรงกลางลายไส้หมูไว้

ภาพที่ 8 โก่งคิ้ววัดประตูป่อง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 9 โกงคิ้วโบราณ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคาจังหวัดลำปาง

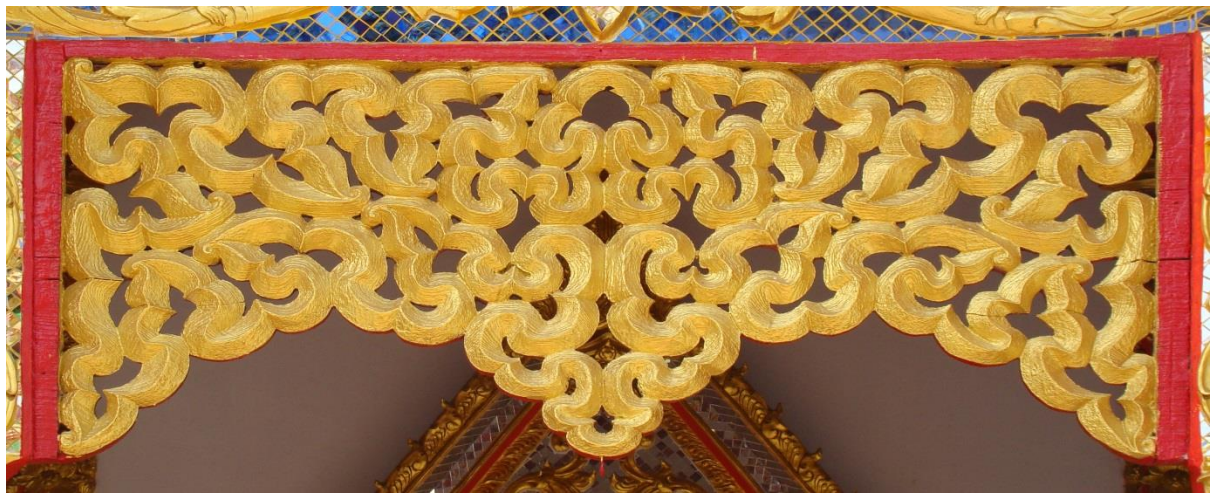
โกงคิ้วในลักษณะนี้ ปรากฏอีกแห่งคือที่วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นโกงคิ้วไม้แกะสลักลายราหูจับตัวพญานาค ซึ่งตัวพญานาคนั้นขดหยักเป็นลายไล่หุ้ม คาดว่าเป็นงานช่างเดียวกันซึ่งสังเกตจากเครื่องทรงขงาของราหูที่เป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ แต่ชิ้นที่วัดพระธาตุลำปางหลวงจะมีขนาดเล็กกว่า ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ของวัด

วัดสบลี อำเภอเมืองปาน เป็นอีกหนึ่งแห่งที่ปรากฏการนำลายไล่หุ้มมาใช้ประดับโกงคิ้วปีกนก แต่ลักษณะงานออกแบบลายไล่หุ้มของวัดสบลี ค่อนข้างจะเป็นลักษณะงานพื้นบ้าน โดยลักษณะลายจะไม่เป็นระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน มีการใส่อารมณ์ช่างร่วมไว้ด้วยทั้งการเติมหัวพญานาคสอดแทรกกับลายไล่หุ้ม การแกะสลักรูปราหูอมจันทร์และอบพระอาทิตย์ในสองปากฝั่งของโกงคิ้วปีกนก รวมถึงเทคนิคที่นอกจากจะเป็นการแกะสลักไม้เจาะร่องตรงกลางเพื่อประดับกระจกเงินแล้ว ยังมีการปั้นปูนเดินเส้นขอบอีกครั้งเพื่อการเก็บงาน แต่ถือเป็นตัวอย่างอาคารวิหารล้านนาอีกหนึ่งหลังที่ยังคงประดับโกงคิ้วลายไล่หุ้มที่มีราหูอมจันทร์อมพระอาทิตย์ร่วมด้วยและยังคงสง่างามในการทำหน้าที่บนหน้าบันวิหาร

ภาพที่ 10-11 วิหารและโถงค้ำลายไส้หมู วัดสบสี่ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

โก่งคิ้วกลุ่มที่ 2 เป็นลักษณะโก่งคิ้วที่เป็นเส้นขดม้วนไปมาในเส้นเดียวโดยไม่ขาดออกจากกัน จัดวางภายในกรอบลายในรูปร่างของโก่งคิ้ว ซึ่งปรากฏทั้งเทคนิคการแกะสลักลาย เช่นโก่งคิ้ววัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง เทคนิคการแกะเซาะร่องเพื่อประดับกระจกจีนบนเส้นลาย ดังปรากฏที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง เป็นโก่งคิ้วโบราณที่จัดแสดงบริเวณศาลาบาตรหน้าวิหาร และเทคนิคการแกะสลักโดยให้พื้นหลังเรียบเพื่อประดับกระจกจีน ดังปรากฏที่วิหารวัดม้าเหนือ อำเภอกะคา โ่งคิ้วหน้าวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน และโก่งคิ้วโบราณประดับหอรพั้ง(ย้ายมาติดตั้งใหม่) วัดปงสนุกเหนือ เป็นต้น

ภาพที่ 12 โก่งคิ้วลายไส้หมูวัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

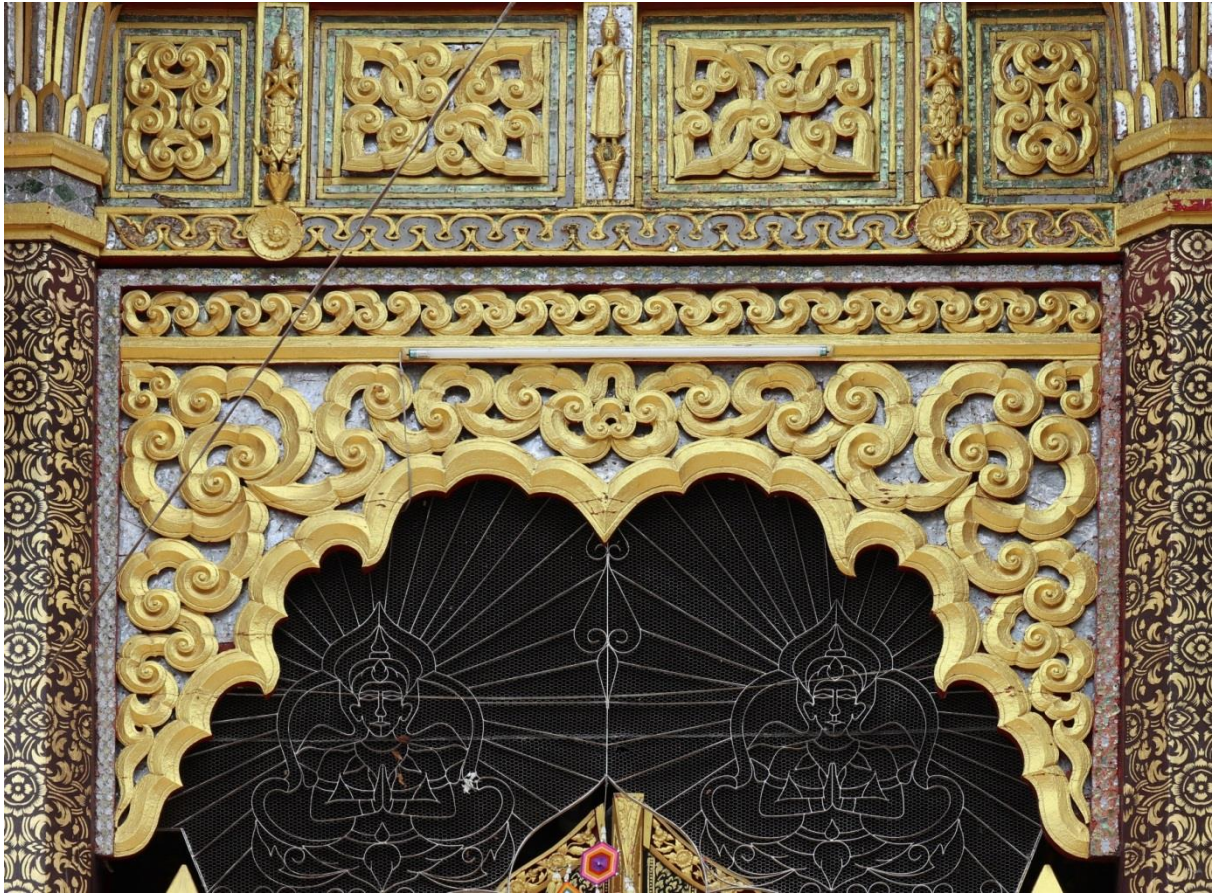
ภาพที่ 13 โก่งคิ้วลายไส้หมูวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 14 โกงค้ำลายไม้ค้ำวัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 15 โกงค้ำลายไม้ค้ำวัดม้าเหนือ อำเภอกะเคตา จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 16 โกงคิ้วลายไส้หมูวัดเหล่าหลวง อำเภอนิคม จังหวัดลำปาง

นอกจากนี้ ยังปรากฏโกงคิ้วที่เคยใช้ในการประดับหน้าวิหารหลังเก่า แต่ด้วยกาลเวลาทำให้วิหารทรุดโทรมและต้องรื้อทิ้ง โกงคิ้วไส้หมูจึงถูกถอดลงมาและจัดแสดงภายในวัด เพื่อยังคงหลักฐานและเก็บรักษาไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ในอดีตชุมชนนั้นเคยมีวิหารที่ประดับโกงคิ้วลายไส้หมู เช่นที่วัดนางเหลียว อำเภอกะเคอะ วัดทุ่งล้าน อำเภอมืองปาน เป็นต้น

ภาพที่ 17 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับวิหารหลังเดิม วัดนางเหลียว อำเภอกะเคอะ

ภาพที่ 18 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับวิหารหลังเดิม วัดทุ่งสำน อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง

อุโบสถก็เป็นอีกหนึ่งอาคารที่ปรากฏการนำลายไส้หมูมาใช้ประดับเป็นโกงคิ้ว แต่ขนาดโกงคิ้วอุโบสถจะมีขนาดเล็กกว่าโกงคิ้ววิหารเกือบเท่าตัว เนื่องจากขนาดและสัดส่วนของอุโบสถที่เล็กกว่าวิหาร ทำให้ขนาดโกงคิ้วประดับอุโบสถเล็กตามไปด้วย ดังตัวอย่างที่อุโบสถวัดม่านกระทิงอำเภอมืองและอุโบสถกลางน้ำ วัดน้ำใจ อำเภอมะทะ เป็นต้น

ภาพที่ 19 โกงคิ้วลายไส้หมู ประดับอุโบสถวัดม่านกระทิง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 20 โกงคิ้วลายไส้หมู วัดน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

โกงคิ้วที่มีขนาดเล็กที่สุด คือโกงคิ้วประดับเหนือประตูทางเข้าวิหาร(ด้านข้าง) โกงคิ้วเหนือประตูกุฏิ(โองหลวง) ซึ่งจะมีขนาดเท่ากับบานประตูทางเข้าออก ซึ่งถ้าเป็นเรือนพักอาศัยก็จะจัดเป็นหมวดของทำนดันทันที่ แต่ด้วยลักษณะของรูปทรงที่โค้ง หยักแบบโกงคิ้วระดับอาคารศาสนสถาน จึงขออนุโลมจัดเป็นโกงคิ้วเพราะพบประดับที่วัด เช่นวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน ซึ่งจะมีขนาดเล็ก ลวดลายรายละเอียดน้อยลง แต่ยังคงหารชดหยักไปตามแม่ลายไส้หมูได้อย่างลงตัว

ภาพที่ 21-22 โกงคิ้วเหนือประตูกุฏิ(โองหลวง)วัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

แผงแล เป็นชื่อระหว่างแป้นกลอนหลังคา กับคอสองรับ ปีกนกด้านข้าง ส่วนใหญ่ทำเป็นแผ่นไม้ ฉลุลายเพื่อรับแสงและเพื่อความสวยงาม แผงแลเป็นองค์ประกอบที่ไม่พบในวิหารของภาคอื่น ซึ่ง อาจจะด้วยความเฉพาะของวิหารล้านนา การทำแผงแลนั้นเพื่อปิดช่องว่างระหว่างพื้นหลังคาที่ซ้อนชั้น กัน หากว่ามีการเหลื่อมซ้อนชั้นกันมากแผงแลจะมีขนาดกว้าง หากการเหลื่อมซ้อนชั้นหลังคาน้อยแผง แลจะมีขนาดเล็ก ทั้งนี้มักปรากฏลวดลายแกะสลักและฉลุลายเป็นลายได้หมู่ เช่นที่วิหารจามเทวี วัดปง ยางคก อำเภอห้างฉัตร แผงแลวิหารวัดศรีล้อม แผงแลอุโบสถวัดม่อนกระติง อำเภอเมืองลำปาง และ แผงแลวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน เป็นต้น

ภาพที่ 23 แผงแลประดับวิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 24-25 แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 26-27 แผงแลประดับอุโบสถ วัดม่อนกระติง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 28 แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

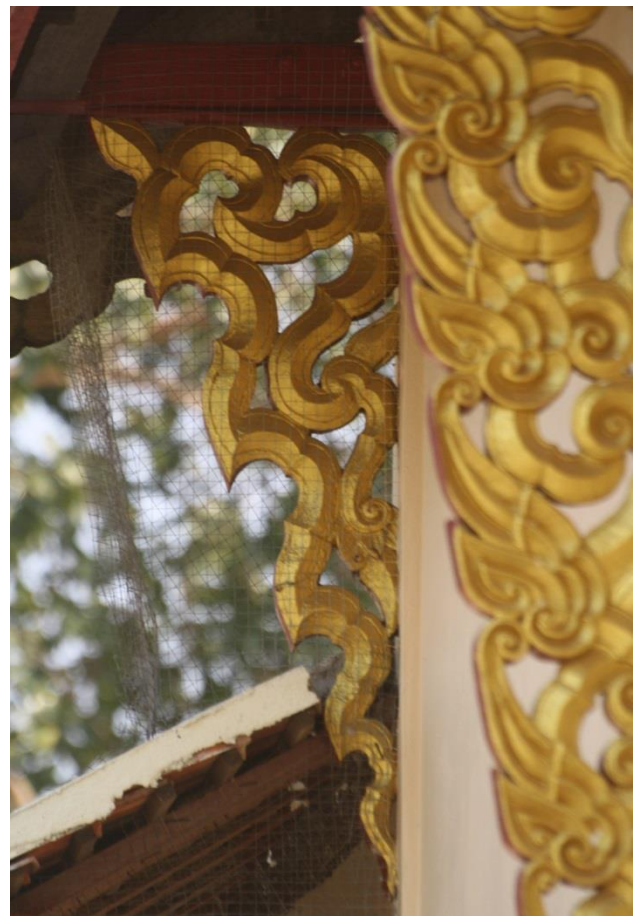
นาคทนต์ หรือนาคะตัน หรือคันทวย เป็นตัวไม้สำหรับค้ำยันรองรับปลายเด้าเพื่อกันปลายไม้เครื่องบนมิให้ทรุดตก รวมถึงการทำหน้าที่รับน้ำหนักโครงสร้างส่วนชายคาลงมาที่เสาด้านข้างของวิหาร ดังนั้นนาคทนต์จึงเป็นทั้งโครงสร้างรับน้ำหนักและองค์ประกอบเพื่อการประดับตกแต่ง

นาคทนต์เป็นงานไม้แกะสลักที่พบลูกเล่นทางศิลปกรรมหลากหลายมาก ซึ่งวิหารหนึ่งหลังอาจจะพบลวดลายที่เหมือนกันเป็นคู่ๆ ซ้ายขวาของวิหาร หรือบางครั้งอาจจะมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกันเลย ซึ่งการนำลายไม้มาออกแบบเป็นนาคทนต์นั้น พบว่ามีความหลากหลายมาก และปรากฏในหลายพื้นที่ โดยสามารถพบใน 3 แบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 นาคทนต์ลายไม้สลัก ที่มีลักษณะของเส้นที่ขดไปมาภายในกรอบสามเหลี่ยม ซึ่งรูปแบบนี้ตัวเส้นมักจะถูกจัดวางจากบนลงล่าง โดยจุดสิ้นสุดทั้งสองด้านมักจะจบลงด้วยปลายแหลม สะบัด ดังตัวอย่างนาคทนต์วัดเหล่าหลวง นาคทนต์วัดบ้านฝาง เป็นต้น

ภาพที่ 29-31 นาคทนต์วัดบ้านผึ้ง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 32-33 นาคทนต์วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

รูปแบบที่ 2 มีลักษณะของเส้นที่ขีดไปมาภายในกรอบสามเหลี่ยมเช่นกัน แต่ส่วนหัวจะเป็นพญานาคและหางเป็นลายกนก ซึ่งรูปแบบหัวนาคจะจัดวางไว้ข้างล่าง โดยนาคต้นรูปแบบที่สองนี้ในส่วนหัวพญานาคมักจะมีลูกเล่น ทั้งการออกแบบที่เป็นรูปพญานาค การออกแบบเส้นที่ลวดรูปตัดทอนเหลือแต่เส้นไฉ้หมูที่จัดวางเป็นรูปร่างพญานาค เช่นนาคทนต์วัดปงแสนทอง นาคทนต์วัดทุ่งไ้ นาคทนต์วัดทุ่งม่านเหนือ เป็นต้น

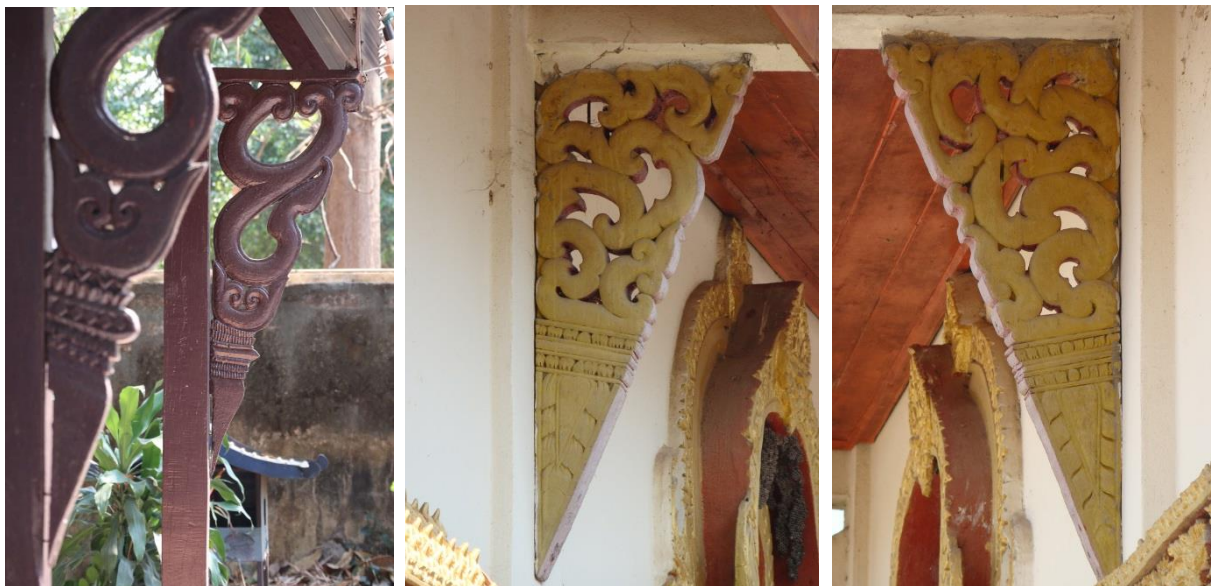
ภาพที่ 34 นาคทนต์วัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

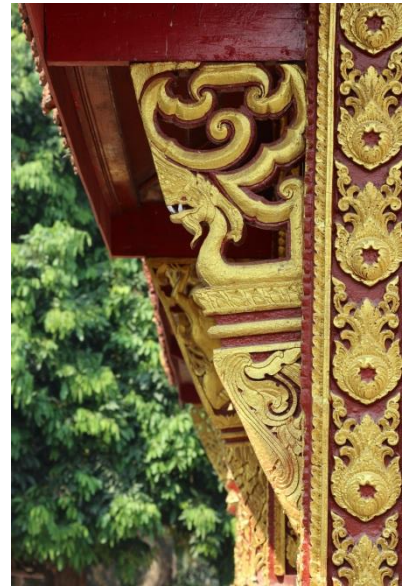
ภาพที่ 35 นาคทนต์วัดปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 36-38 นาคทนต์วัดทุ่งไฉ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 39 (ซ้าย)นาคทนต์วัดป่าตันกุ่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ภาพที่ 40-41 (กลาง,ขวา) นาคทนต์วัดทุ่งโป่ง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 42 (ซ้าย)นาคพันต์วัดปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 43 (กลาง)นาคพันต์วัดท่าคันโท อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 44 (ขวา)นาคพันต์วัดคำหลวง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 45 (ซ้าย)นาคพันต์วัดบ้านเหล่า อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 46 (กลาง)นาคพันต์วัดบ้านฝาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 47 (ขวา)นาคพันต์วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 48-49 ค้ายันวัดห้วยจรเข้มาก อ.เมือง จ.ลพบุรี

ภาพที่ 50 ค้ายันวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อ.เมือง จ.ลพบุรี

รูปแบบที่ 3 เป็นในลักษณะค้ายัน เป็นลักษณะของไม้ท่อนตรง แกะสลักลวดลายไล่หนูที่ขัดหยัก ภายในกรอบสี่เหลี่ยม ดังปรากฏให้เห็นคือค้ายันวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาราม อำเภอมือง และค้ายันที่ แกะสลักเป็นรูปอื่นโดยมีลายไล่หนูเข้าไปผสม เช่นลายหนุมานโดยมีส่วนฐานแกะสลักเป็นลายไล่หนู รองรับ ดังปรากฏที่อุโบสถวัดห้างฉัตร อำเภห้างฉัตร เป็นต้น

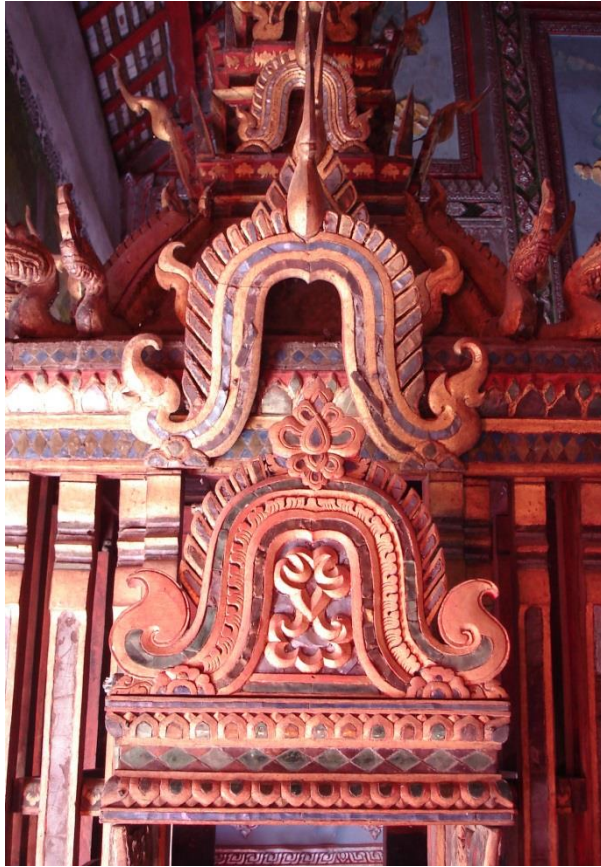
ลายไล่หนูในงานพุทธศิลป์

การใช้ลายไล่หนู มาใช้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ล้านนานั้น ปรากฏในเครื่องใช้ในพิธีกรรม หลายส่วน เช่น ธรรมมาสน์ ค้างธรรม อาสนะสงฆ์ สัตตภัณฑ์ ชันดอก กลองปฐจา เป็นต้น ซึ่งจะอธิบายและนำเสนอ ดังนี้

ธรรมมาสน์

งานพุทธศิลป์ที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับรองรับองค์พระสงฆ์ สามเณร ในการเทศนาแสดงพระธรรม โดยธรรมาสน์ ถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในวัด ซึ่งจัดสร้างขึ้นในลักษณะที่มีที่วางคัมภีร์ใบลาน ซึ่งธรรมาสน์จะต้องมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ที่แสดงให้ปรากฏชัดเจนว่าเป็นที่ประทับอยู่ของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกับแท่นแก้วพระประธานไม่ถือเป็นเพียงแค่องค์ประกอบตกแต่งภายในเท่านั้น หากยังถือเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ผสมกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมและโครงสร้างส่วนอื่นๆ ภายในวัดด้วย โดยลักษณะของธรรมมาสน์เทศน์ในล้านนานั้น จะปรากฏรูปแบบอยู่ 3 กลุ่ม คือ 1) ธรรมมาสน์ยอดปราสาท 2) ธรรมมาสน์ปากกะบาล 3) ธรรมมาสน์ฝาพาย

การนำลายไล่หนูมาประดับนั้น จะปรากฏตั้งแต่ฐานบันแถลงหรือซุ้มป้องกันในแต่ละด้าน แต่ละชั้นของยอดปราสาท แกะสลักลายไล่หนูตามรูปทรงของกรอบซุ้มที่กำหนดไว้ ก่อนจะประดับด้วยการทาสี ทาสีประดับกระจกเงา และปิดทองเป็นลำดับขั้นตอนของการตกแต่ง ดังปรากฏให้เห็นที่ซุ้มธรรมมาสน์ยอดปราสาทวัดบ้านหลุก อำเภแม่ทะ วัดต้นตอง อำเภอมือง เป็นต้น

ภาพที่ 51 ชุ่มธรรมมาสวัดบ้านหลุก อำเภอมะนัง

ภาพที่ 52 ชุ่มธรรมมาสวัดตันตอง อำเภอเมือง

ในส่วนที่สอง การนำลายไฉ้หมูมาประดับจะเป็นลักษณะของธรรมมาสน์ทรงปากกะบาล ซึ่งลักษณะธรรมมาสน์ทรงนี้ จะพบมากที่สุดที่เขตอำเภอแม่ทะ อำเภอเกาะคา โดยลักษณะธรรมมาสน์จะไม่มียอด แต่จะเป็นลักษณะกะเบปากผายออก มีขอบลายหยักขมวดตลอดทั้งส่วนปลาย ซึ่งลายไฉ้หมูจำถูกนำมาออกแบบลายกระจายในพื้นที่ของฝาปากกะบาลนี้ ดังปรากฏให้เห็นในกลุ่มธรรมมาสน์วัดบ้านผึ้งนาเกลือ วัดบ้านสาตเป็นต้น

ภาพที่ 53 ปากบานธรรมมาสน์วัดบ้านสาต อำเภอเกาะคา

ภาพที่ 54 ปากบานธรรมมาสน์วัดบ้านสาต อำเภอเกาะคา

ภาพที่ 55-56 รายละเอียดการประดับลายสีให้พุทธมณฑลวัดบ้านผึ่งนาเกลือ อำเภอกะลา

ส่วนสุดท้ายที่ปรากฏบนธรรมมาสน์ จะเป็นส่วนฐาน ทั้งในส่วนของบัวคว่ำบัวหงาย และ บริเวณท้องไม้ โดยการใช้ลายไม้หุ้มมาออกลาย โดยอาจจะแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ เพื่อให้่ายต่อการผูก ลาย ดังตัวอย่างที่ฐานธรรมมาสน์วัดวังพร้าว อำเภอเกาะคา เป็นต้น

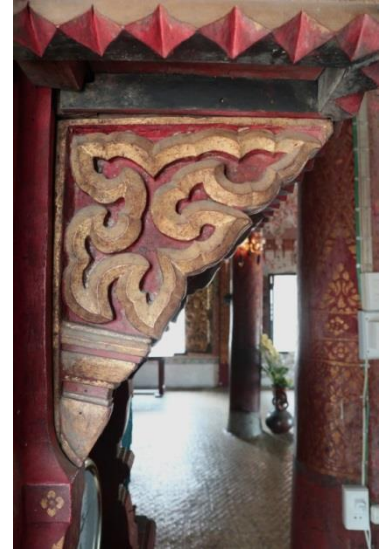
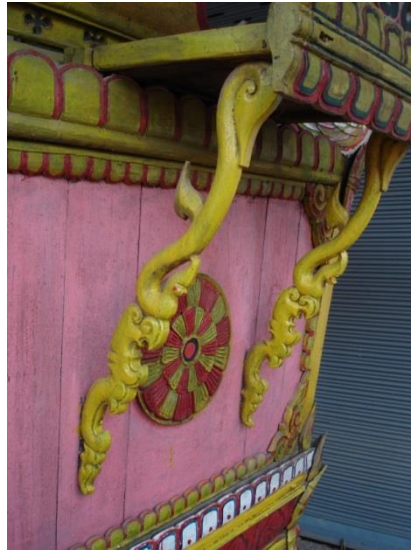
ภาพที่ 57 ธรรมมาสน์วัดวังพร้าว อำเภอเกาะคา

นอกจากตัวธรรมมาสน์แล้ว ส่วนประกอบอื่นของตัวธรรมมาสน์ก็มักจะปรากฏลวดลายไฉ่หมู ในการนำมาประดับด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะค้ำธรรม ทั้งในส่วนที่ยื่นออกมาจากตัวธรรมมาสน์เพื่อรองรับพระธรรมและค้ำธรรมที่สร้างขึ้นแบบตั้งวางโดยเฉพาะ

ในส่วนของค้ำธรรมดังที่กล่าวมา ถ้าเป็นส่วนที่ยื่นออกมาจากตัวธรรมมาสน์ มักจะเป็นลักษณะของไม้ค้ำยัน ที่แกะสลักลาย ฉลุลายไฉ่หมูภายในกรอบสามเหลี่ยม เช่นที่ปรากฏบนธรรมมาสน์วัดประตูปอง ค้ำธรรมวัดทุ่งกล้วย ค้ำธรรมวัดน้ำโหลง ค้ำธรรมวัดแม่เพือง เป็นต้น แต่ถ้าเป็นในลักษณะค้ำธรรมที่สร้างขึ้นมาโดยเฉพาะ โดยแยกส่วนกับธรรมมาสน์ จะใช้ลายไฉ่หมูมาประดับตั้งแต่ลายแกะสลักประดับส่วนฐาน ดังตัวอย่างที่ค้ำธรรมวัดศาลาล่วง อำเภอเกาะคา เป็นต้น และอีกพื้นที่หนึ่งที่ปรากฏลายไฉ่หมูบนค้ำธรรมคือแท่นวางพระธรรม ก็มักจะประดับด้วยลายดังกล่าว ภาพในกรอบรูปทรงที่กำหนด ตัวอย่างเช่นค้ำธรรมวัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่ออกแบบลายไฉ่หมูเป็นตัวพญานาค หักขดภายในกรอบสามเหลี่ยม ประดับแท่นวางพระธรรมได้อย่างสวยงามลงตัว

ภาพที่ 58 ค้ำธรรมมาสน์วัดแม่เพือง อำเภอเมือง

ภาพที่ 59 (ซ้าย) ค้างธรรมมาสวัดทุ่งกล้วย อำเภอมือง
ภาพที่ 60 (กลาง) ค้างธรรมวัดนาแก้ว อำเภอแม่ทะ
ภาพที่ 61 (ขวา) ค้างธรรมวัดประตูปอง อำเภอมือง

ภาพที่ 62 ค้างธรรมมาสวัดน้ำเที่ยง อำเภอมือง

ภาพที่ 63 ฐานค้ำจุนธรรมวัดศาลาลหลวง อำเภอกะเคาะ
ที่มา : ธีรชัย ทำทอง

บันไดธรรมมาสน์เป็นส่วนประกอบสุดท้ายของตัวธรรมมาสน์ที่จะได้นำเสนอ ซึ่งการนำลายไส้หมูมาประดับบันไดธรรมมาสน์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ขอบบันไดด้านข้าง โดยอาศัยรูปทรงของบันไดที่เป็นเส้นแนวยาว ในการวางลายไส้หมู จนเต็มพื้นที่ แต่ก็ปรากฏตัวอย่างน้อยมาก ซึ่งหลงเหลือให้เห็นที่วัดปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง และวัดหลวงราชสถิตฐาน จังหวัดพะเยา เป็นต้น

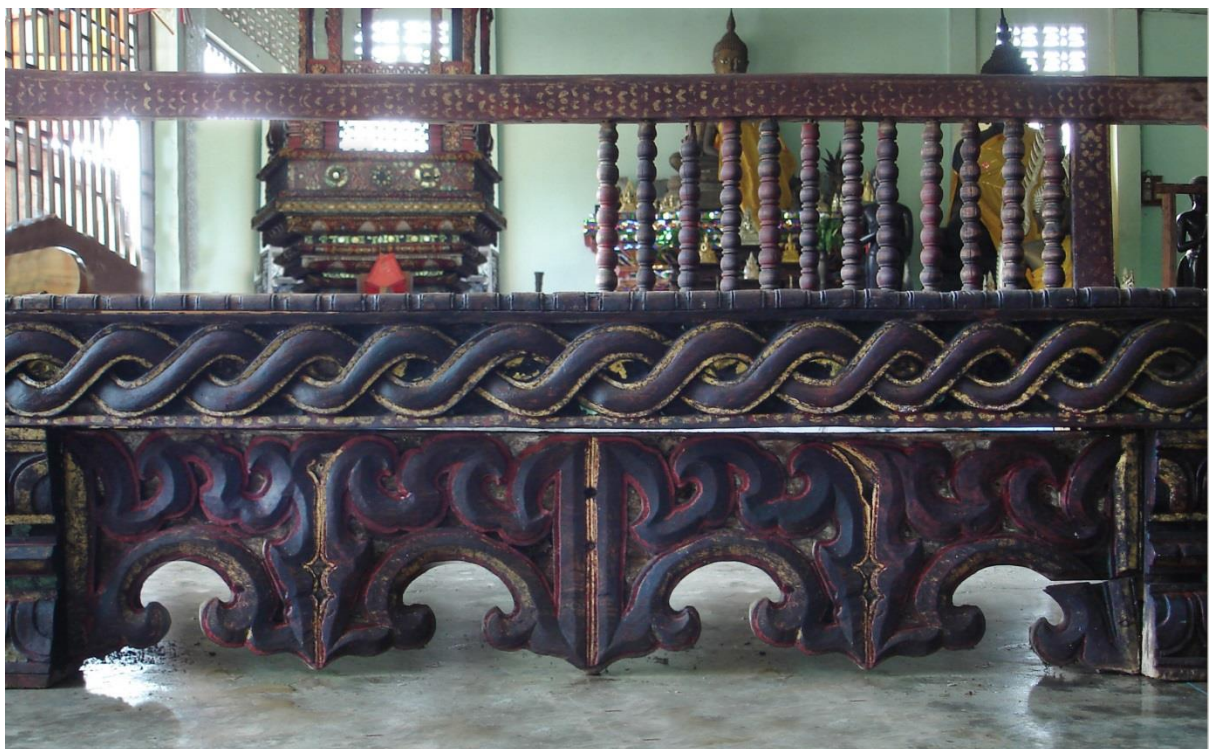
อาสนะสงฆ์

อาสนะสงฆ์หรือในล้านนาเรียกว่า“จองสังฆ์” หรือ “แท่นสังฆ์” คือที่นั่งของพระสงฆ์ในวิหาร เพื่อประกอบพิธีทางพุทธศาสนา ยกระดับไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหาก โดยอยู่ด้านขวามือของพระประธาน หรือด้านซ้ายมือเมื่อเราหันหน้าเข้าสู่ตัววิหาร

อาสนะสงฆ์หรือแท่นสังฆ์นี้ไม่นิยมให้ชาวบ้านขึ้นไปนั่ง ถือว่าขาดความเคารพและเป็นบาป บางครั้งชาวบ้านมักจะกราบไหว้บนแท่นสังฆ์เพื่อเป็นการเคารพแก่ครูบาอาจารย์อันเป็นสัญลักษณ์ ตัวแท่นสงฆ์ ถือเป็นอภายนกรรมที่ได้บุญกุศลเหมือนกัน

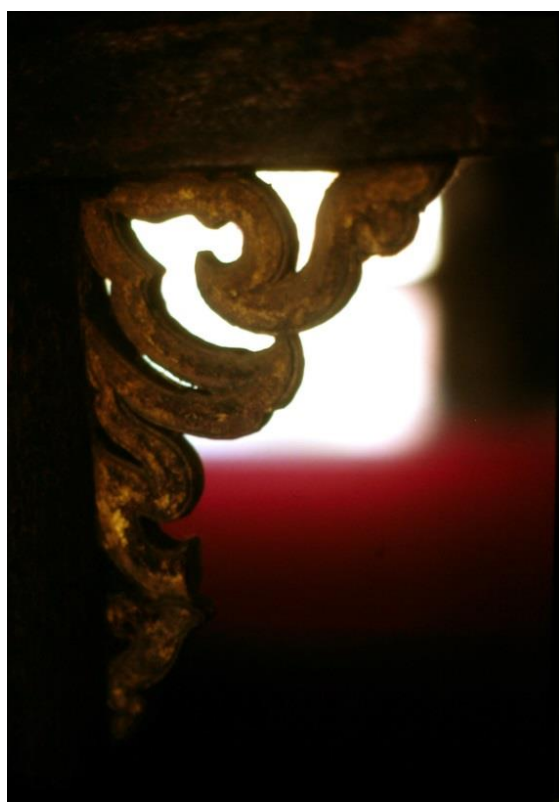

ภาพที่ 64 อาสนะสงฆ์ วัดศรีหมวดเกล้า อำเภอมือง

ภาพที่ 65 อาสนะสงฆ์ วัดป่าจำ อำเภอมะทะ

อาสนะพระสงฆ์ แบบโบราณของจังหวัดลำปาง จะเป็นลักษณะงานเครื่องไม้คล้ายกับเก้าอี้ยาว สร้างโดยใช้แผ่นไม้กระดานแผ่นใหญ่ ยาวตลอดทั้งหลัง มีพนักพิงเป็นแนวยาวตลอดแผ่นไม้รองพื้นนั่ง ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่อื่น เราสามารถพบการใช้ลายไม้หนุมานมาประดับอาสนะสงฆ์ในส่วนของ พนักพิง โดยจะเป็นเทคนิคงานไม้แกะสลักในรูปแบบค้ำยันเล็กๆ ตามชั้น ข้อ หรือซี่ของพนักพิง ดัง ปรากฏให้เห็นเช่น อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุลำปางหลวง อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุเสด็จ เป็นงานที่เจ้า หลวงเจ้าหลวงวรญาณรังสีถวายทานไว้กับวัดทั้งสองแห่งในช่วงปี พ.ศ. 2398-2400 พร้อมกับงานพุทธ ศิลป์อีกหลายชิ้น เช่นจองเบิก ค้างสีสาย เป็นต้น จนส่งอิทธิพลรูปแบบให้กับวัดหลายแห่งในพื้นที่ เช่น ศรีหมวดเกล้า วัดศาลาหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการแกะสลักลายไม้หนุมานประดับในส่วนฐานของ อาสนะสงฆ์ ตัวอย่างเช่นที่วัดป่าจำ อ.แม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นต้น

ภาพที่ 66 (ซ้าย)ลายไม้หนุมานประดับพนักพิงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุเสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ภาพที่ 67 (กลาง)ลายไม้หนุมานประดับพนักพิงอาสนะสงฆ์ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอกะเคา จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 68 ลายโลหะประดับผนังฟ้าสนิม วัดพระธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สัตตภัณฑ์

เชิงเทียนล้านนาที่ใช้ในการบูชาพระประธาน ในวิหาร พระธาตุเจดีย์ คำว่า "สัตตภัณฑ์" มาจากคำว่า เขาสัตตบริภัณฑ์ซึ่งเป็นแนวภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางจักรวาล และแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เปรียบพระพุทธเจ้าคือศูนย์กลางจักรวาล อันมีสัญลักษณ์แทนเป็น พระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปในวิหาร โดยมี สัตตภัณฑ์เป็นสัญลักษณ์แทนยอดเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้งเจ็ดยอด สัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างจักรวาลกับโลก โดยจำลองลักษณะของ จักรวาลในแนวตั้ง ซึ่งมีระเบียบเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมเขาพระสุเมรุ ซึ่งทางล้านนาเรียกว่าเขาสิเนรุ ที่ล้อมรอบด้วยเขาบริวารทั้ง 7 เป็นวงกลมลดหลั่นกันลงมา ประกอบด้วย ยุคันธร อิลินธร กรวิก สุทฺส นะ เนมินธร วินันตกะ และ อัสนกัณณ์ ดังนั้นรูปแบบสัตตภัณฑ์จึงมียอดสำหรับจุดเทียน 7 ยอด

ในพื้นที่จังหวัดลำปาง ปรากฏสัตตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ ทั้งเป็นลายพรรณพฤษภา ลายหม้อดอก ลายนาคเกี้ยว และลายโลหะอันเป็นเอกลักษณ์อย่างมากในพื้นที่ ซึ่งสัตตภัณฑ์ลายโลหะที่ปรากฏนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 รูปแบบ คือ

1. การออกแบบลายไฉ่หมู่ในรูปทรงสามเหลี่ยม ขดหยักไปมาจนเต็มพื้นที่ โดยตรงกลางของตัวสถัณท์นั้นนิยมแกะสลักเป็นราหูกำลังคาบคาบจันทร์ คาบพระอาทิตย์ ซึ่งลวดลายไฉ่หมู่จะทำหน้าที่เป็นกรอบลายไปในตัว รวมถึงบางครั้งการยื่นของลายดอกไฉ่ ในระยะที่มีความสูงต่ำลดหลั่นกัน ก็เป็นลักษณะของการทำเขาสัตตบริภัณฑ์ ดังตัวอย่างสถัณท์วัดปงสนุกเหนือ วัดตันตงชัย วัดปากกล้วยใต้ วัดศรีอ้วน วัดบ้านสัก เป็นต้น นอกจากนี้ตรงกลางอาจจะเป็นรูปเทวดาถือเครื่องดอกล้านนาลายล้อมด้วยกรอบลายไฉ่หมู่ ดังปรากฏให้เห็นในสถัณท์ของไร่แม่ฟ้าหลวง ซึ่งรูปแบบของการตกแต่งนั้นมักจะเจาะช่องลายไฉ่หมู่

ภาพที่ 69 สถัณท์วัดปงสนุกเหนือ ลงรักปิดทองประดับด้วยกระจกจีน

ภาพที่ 70 สัตถภัณฑ์วัดบ้านหลุก อ.แม่ทะ

ภาพที่ 71 สัตถภัณฑ์วัดศรีอ้วน อ.แม่ทะ

ภาพที่ 72 สัตถภัณฑ์วัดปากกล้วยใต้ อ.เมือง

ภาพที่ 73 สัตถภัณฑ์วัดตันตงชัย อ.เมือง

ภาพที่ 74 สัตถภัณฑ์วัดบ้านสัก อ.เมือง

ภาพที่ 75 สัตถภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

2. สัตตภัณฑ์ที่เป็นลักษณะของลายไส้หมูพันทลัก เกี่ยวพันสอดรับกับแกนไม้ที่เป็นสัญลักษณ์แทนเขาสัตตปริภันท์ โดยวางลายไส้หมูพันทลักในลักษณะของลายเมฆไหลกันหลักทั้งเจ็ด ซึ่งสัตตภัณฑ์ในกลุ่มนี้มีความโดดเด่นในลักษณะของการผูกลายอย่างมาก เพราะมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้อย่างน่าสนใจ ผ่านเทคนิคงานไม้แกะสลักประดับกระจกจีนชนิดสีต่างๆ ยิ่งทำให้สัตตภัณฑ์กลุ่มลายไส้หมูพันทลักมีความสวยงามอย่างมาก ดังตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นที่วัดปงสนุกใต้ วัดศรีบุญโยง วัดป่าต้นกุ่มเมือง วัดศรีหมวดเกล้า เป็นต้น

ภาพที่ 76 สัตตภัณฑ์วัดศรีหมวดเกล้า อ.เมือง

ภาพที่ 77 สัตถภัณฑ์วัดหนองร่อง อ.เมือง

ภาพที่ 78 สัตถภัณฑ์วัดต้นตอง อ.เมือง

ภาพที่ 79 สัตถภัณฑ์วัดปงสนุกใต้ อ.เมือง

ภาพที่ 80 สัตถภัณฑ์วัดป่าต้นกุ่มเมือง อ.เมือง

ภาพที่ 81 สัตถภัณฑ์วัดศรีบุญโยง อ.เมือง

ภาพที่ 82 สัตถภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ภาพที่ 83 สัตถภัณฑ์วัดน้ำล้อม อ.งาว

ภาพที่ 84 สัตถภัณฑ์วัดพระร่วง อ.เมือง จ.แพร่

3. สัตตภัณฑ์ที่ใช้ลายไฉ้หมูเป็นขอบลาย ทำหน้าที่เป็นกรอบในการกำหนดขอบเขตของรูปทรง โดยปรากฏเฉพาะเส้นขอบนอกของสัตตภัณฑ์ขุดหยักไปมาเป็นเส้นลาย ภายในยังคงเป็นรูปเทวดาพนมมือถือช่อดอกพรวณพฤกษา ลักการบูชา เช่นสัตตภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง สัตตภัณฑ์วัดนาเวียง สัตตภัณฑ์สบลี เป็นต้น

ภาพที่ 85 สัตตภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา

ภาพที่ 86 สัตตภัณฑ์วัดนาเวียง อ.เกาะคา

ภาพที่ 87 สัตภัณฑ์วัดสบลี อ.เมืองปาน

ภาพที่ 88 สัตภัณฑ์วัดบอมหลวง อ.แม่ทะ

ภาพที่ 89 สัตภัณฑ์วัดนาขวาง อ.แม่ทะ

ภาพที่ 90 สัตภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

4. สัตตภัณฑ์ที่ออกแบบเป็นตัวพญานาค รองรับเขาทั้ง 7 โดยใช้ลักษณะของพญานาคในแนวราบ เป็นส่วนฐานแอ่นโค้งรับในลักษณะของท้องสะเปา อันเป็นภาพหนึ่งเพื่อที่จะช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ข้าม พ้นวิญญูสงสารให้ถึงนิพพานตามความเชื่อของชาวล้านนา ซึ่งในตัวพญานาคนั้นจะแกะสลักเป็นลายไล่หนู เช่น สัตตภัณฑ์วัดนาก่วมใต้ เป็นต้น

ภาพที่ 91 สัตตภัณฑ์วัดนาก่วมใต้ อ.เมือง

5. รูปแบบสุดท้าย คือ สัตตภัณฑ์ที่เกิดจากการนำชิ้นส่วนไม้แกะสลักลายไล่หนูของ ส่วนประกอบอื่น เช่น ห้ายนต์ ชุ่มบันแถลง เป็นต้น นำมาประกอบร่างใหม่โดยการเสริมส่วนฐาน และหลักไม้ทั้งเจ็ด ก่อนนำชิ้นส่วนลายไล่หนูมาปะติด เป็นสัตตภัณฑ์หลังใหม่ ดังที่ปรากฏให้เห็นคือ สัตต ภัณฑ์วัดน้ำใจ สัตตภัณฑ์วัดปงหอศาล เป็นต้น

ภาพที่ 92 สัตตภัณฑ์วัดน้ำใจ อ.แม่ทะ

ภาพที่ 93 สัตตภัณฑ์วัดปงหอศาล อ.แม่ทะ

วิหารน้อย

วิหารน้อย วิหารจำลองสร้างด้วยไม้ หลังคามักเป็นไม้ไผ่สานทาร์กหรือทาชาด ลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คล้ายคลึงกับวิหารขนาดใหญ่ที่มีการก่อสร้างจริง โดยมีการเก็บรายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ เช่น แผงแล ปากแล คันทวย ช่อฟ้า บานลมฯลฯ ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของการสร้างวิหารน้อยว่าเปรียบเสมือนการสร้างวิหารหลวงจริง หากแต่วิหารน้อยเป็นการสร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปที่ทำถวายไว้ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวิหารน้อยนั้นอาจจะผิดสัดส่วนไปบ้าง แต่ก็มีความเหมือนจริงตามองค์ประกอบต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้

ภาพที่ 94-95 วิหารน้อยวัดทุ่งไฉ้ อ.เมือง

ในส่วนขององค์ประกอบในวิหารน้อยที่พบว่ามีการใช้ลายไม้มาประดับนั้น จะปรากฏตั้งแต่ ลวดลายแกะสลักหน้าบัน โถงคิ้ว นาคต้นค้ายัน ซึ่งปรากฏในตำแหน่งเฉกเช่นเดียวกับวิหารจริง เช่น วิหารน้อยวัดบ้านไร่ศิลาทอง วิหารน้อยวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วิหารน้อยวัดป่าต้นกุ่มเมือง และ วิหารน้อยวัดทุ่งไฉ้ที่ระบุดีสร้างใน พ.ศ. 2419¹ เป็นต้น

¹ วิจารณ์ ขอนัด, จารึกลำปาง, (กรุงเทพฯ:บ.ตีพิมพ์เบอริจจำกัด, 2566) หน้า 139.

ภาพที่ 96 วิหารน้อยวัดบ้านไร่ศิลาทอง

ภาพที่ 97 วิหารน้อยวัดพระแก้วดอนเต้า

ภาพที่ 98 วิหารน้อยวัดต้นตอง

มณฑปปราสาท

มณฑปที่มีหลังคาทรงปราสาทซ้อนกันหลายชั้น ส่วนใหญ่จะเป็นมณฑปจัตุรมุข ภายในมีพื้นที่ว่างสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปและพระบรมสารีริกธาตุ รองรับด้วยฐานปัทม์ยกสูงขึ้นมาจากพื้น โดยทั่วไปจะตั้งอยู่บนแท่นแก้วภายในวิหารเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้สักการะ นิยมสร้างด้วยไม้ประกอบขึ้นส่วนต่างๆ ให้เข้ากันด้วยลิ้มและเดือย ตามปกติพระพุทธรูปที่สำคัญจะมีมณฑปปราสาทสองหลัง เพื่อใช้ในการประดิษฐานอย่างถาวร และเพื่อใช้ในพิธีสงฆ์ในเทศกาลประจำปี หรือโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนา

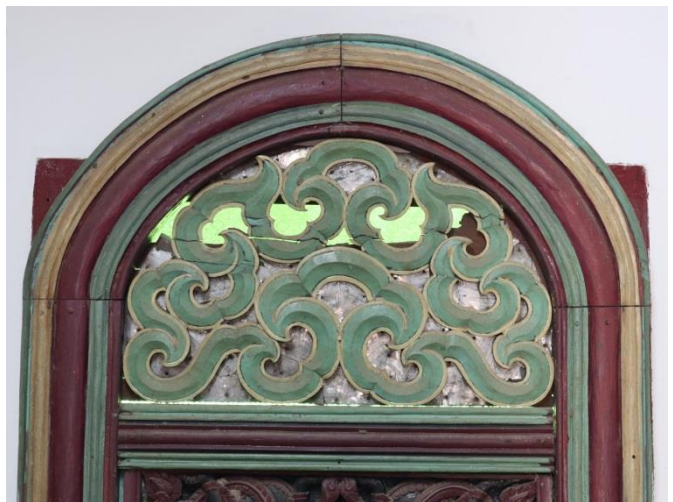
มณฑปปราสาทวัดน้ำใจ นับเป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่มีลักษณะพิเศษ ที่มีการนำลายใต้หมุเทคนิคลายคำเข้ามาประดับตกแต่ง อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของสลาล้านนา แสดงออกถึงความสามารถในเชิงช่างเนื่องจากการทำลายใต้หมุในเทคนิคลายคำนั้นค่อนข้างยากเรื่องการทำแม่พิมพ์สะท้อนให้เห็นถึงแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาของผู้สร้างได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 99 มณฑปปราสาทวัดน้ำโจ้ อ.แม่ทะ

ซุ้มบันแถลง

งานศิลปกรรมรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏว่าเป็นส่วนประกอบในการประดับช่อง ซุ้มประตูโองหลวง (กุฏิ) มักจะมีซุ้มบันแถลงประดับเหนือบานประตู โดยจะแกะสลักไม้ภายในกรอบซุ้มโค้งเป็นลายไล่หมุน ขดหยักไปมาภายในกรอบตามขนาดสัดส่วนความกว้างยาวของบานประตู ซึ่งในอดีตมักจะประดับเหนือ บานประตูทางเข้าภายในกุฏิ โดยเฉพาะที่เรียกว่าโองหลวงของครูบาสังฆะรูปสำคัญ ซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่ 2 แห่ง คือซุ้มบันแถลงวัดนาคตหลวง อำเภอแม่ทะ ซึ่งปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้วและได้นำซุ้มบันแถลง ดังกล่าวมาประกอบรูปขึ้นใหม่เป็นลัทธิทัศนียภาพวัดน้ำใจ แห่งที่ 2 คือซุ้มโค้งเหนือบานประตูโองหลวง วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน เป็นต้น

ภาพที่ 100-101 ซุ้มโค้งเหนือบานประตูโองหลวง
วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน

ชั้นดอก

ชั้นดอกเป็นตัวอย่างงานพุทธศิลป์ที่พบน้อยมาก ที่มีการใช้ลายไล่หมู่มาประดับ เนื่องด้วยลักษณะพื้นของรูปทรงที่ไม่เหมาะสำหรับการนำลายไล่หมู่มาใช้ประดับ และจำกัดด้วยเทคนิคและความหนาบางของวัสดุ จึงพบลายไล่หมู่ในงานพุทธศิลป์กลุ่มชั้นดอกน้อยมาก แต่ก็ยังพอมิให้เห็น เช่นชั้นแก้ว 5 โกฐาก พานใส่ข้าวตอกดอกไม้ ตัวชั้นทำด้วยไม้มีลักษณะเป็นกะบะสี่เหลี่ยมหรือห้าเหลี่ยมและมีขนาดใหญ่พอสมควร ชั้นชนิดนี้ชาวบ้านอาจเรียกอีกอย่างง่าย ๆ ว่าชั้น 5 เพราะจะจัดวางดอกไม้รูปเทียนเป็น 5 โกฐาก ด้วยลักษณะของรูปทรงที่มีขนาดใหญ่กว่าชั้นดอกปกติ สามารถใช้ไม้ที่มีความหนาเพื่อให้เกิดสัดส่วนที่พอดี เทคนิคงานไม้แกะสลักด้วยลายไล่หมู่จึงสามารถสร้างสรรค์เป็นชั้นแก้วห้าโกฐากได้ ดังปรากฏให้เห็นที่วัดเวียง อำเภอเถิน

ภาพที่ 102 ชั้นแก้วห้าโกฐาก วัดเวียง อำเภอเถิน

กลองปฐา

กลองปฐา กลองที่ใช้ในพิธีกรรมภายในวัด โดยเฉพาะตีในคืนวันโกน 7 ค่ำ 14 ค่ำ เพื่อเป็นสัญญาณบ่งบอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เปรต สัมพะเวสี ตลอดจนมนุษย์ทั้งหลายได้รับรู้ว่าวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระ จะมีการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ รวมไปถึงการตีส่งสัญญาณเวลาพระเทศนาเสร็จในแต่ละกัณฑ์อีกด้วย การตกแต่งกลองปฐา จะมีความสวยงามและพิเศษกว่ากลองโดยทั่วไป มีการใส่ลวดลายต่างๆ ลงไปในตัวกลองและค้ำกลอง เช่นลายกลีบบัว ลายเมฆ เพื่อความสวยงามและลดความแข็งกระด้างของงานศิลป์ ซึ่งในส่วนของการใช้ไม้หุ้มนั้น ปรากฏให้เห็นถึงการนำมาใช้ในส่วนของค้ำยัน เพื่อให้ค้ำกลองมีความมั่นคงแข็งแรง สามารถรับกับน้ำหนักของกลองปฐาได้ ดังตัวอย่างที่พบในวัดปงสนุกใต้ทำตัวค้ำยันลักษณะลายไม้หุ้มนั้น ลายกลีบบัวลายเมฆ ยึดความแข็งแรงระหว่างขากลองและเม่นอนทราย(ส่วนฐาน)

ภาพที่ 103-104 กลองปฐาและค้ำกลอง วัดปงสนุกใต้ อ.เมือง

ลายไม้หุ้กับวิถีชีวิตคนลำปาง

ทำยนต์ เป็นชื่อของแผ่นไม้แกะสลักลวดลายต่างๆ ใช้สำหรับติดตั้งเหนือประตูห้องนอนของเรือนล้านนา มีรูปแบบเป็นแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีส่วนประกอบ 3 ส่วนคือ 1. ไม้แกะสลักตัวผู้ จะเป็นไม้แกะสลักชุดที่อยู่ด้านบนบนสุด มีขนาดเล็กกว่าส่วนล่าง และลวดลายที่แกะสลักมักจะเป็นลายหน้ากระดานเสมอกันหมด 2. ออกหรือเอ็น ส่วนที่เชื่อมต่อระหว่างส่วนบนที่เป็นตัวผู้ และส่วนล่างที่เป็นตัวเมีย มักแกะสลักเป็นลายเส้นลวด กลีบเลี้ยง หรือบางครั้งอาจจะเป็นอกเหลี่ยมทอดยาวไปตลอด และ 3 ส่วนที่อยู่ล่างสุด ในส่วนนี้เรียกว่าตัวเมีย มีพื้นที่มากที่สุดและมักจะถูกสร้างสรรค์ด้วยลวดลายต่างๆ ตามกรอบรูปร่างที่ออกแบบไว้

ห้ายนต์มักเกี่ยวข้องกับเรื่องป้องกันผีและสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาทำร้ายคนในครอบครัว เจ้าของเรือน เจ้าของห้อง รวมถึงทำหน้าที่การกันเขตพื้นที่ความเป็นส่วนตัว จะไม่อนุญาตให้คนต่างผีหรือแขกผู้มาเยือนล่วงล้ำเข้าไปในเขตของตน ห้ายนต์จึงเป็นกำหนดจัดแบ่งพื้นที่เฉพาะ ดังนั้นเมื่อเราขึ้นไปเยี่ยมบ้านเพื่อนบ้านถ้าเห็นห้ายนต์ติดไว้เหนือประตู แสดงว่าพื้นที่นั้นห้ามมิให้คนภายนอกล่วงล้ำเข้าไป ถ้าเข้าไปก็จะเป็นการผิดผีจะต้องทำพิธีขอสุมาลาโทษ ถึงแม้เรื่องความเชื่อห้ายนต์จะลดลงไปในยุคสมัยปัจจุบัน แต่เรายังสามารถพบเห็นห้ายนต์ตามบ้านเรือนล้านนาโบราณ ที่ยังคงองค์ประกอบนี้อยู่และสืบทอดไว้ในปัจจุบัน

การประดับห้ายนต์ดังกล่าวจะต้องมีขั้นตอนและพิธีกรรมตามความเชื่อเพื่อความเป็นสิริมงคล แก่บ้านเรือนและผู้อยู่อาศัย ซึ่งเมื่อไหร่ที่มีการเปลี่ยนเจ้าของคนใหม่ (เจ้าเรือน/เจ้าของห้อง) เช่น กรณีสืบทอดเสีย ลูกเขยได้เป็นเจ้าของเรือนแทน ก็จะต้องทูลทำลาหรือเอามีดบากลับ เพื่อสลายยันต์ชะตาที่สะกดไว้ของเจ้าเรือนเดิมออกก่อน แล้วจึงค่อยนำเอาห้ายนต์ของเจ้าของคนใหม่ติดตั้งแทน

ภาพที่ 105-106 ห้ายนต์ลายไส้หมู ชุมชนหนึ่งของอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

ลายไส้หมู ถือเป็นกลุ่มลายหนึ่งที่ช่างได้นำมาสร้างสรรค์ประดับห้ายนต์ ซึ่งเมื่อเห็นห้ายนต์ลายไส้หมูที่ไหน ให้สันนิษฐานได้เลยว่าห้ายนต์ชิ้นนั้นมาจากเรือนเก่าในลำปาง หรือตัวบุคคลเจ้าของเรือนมีความเกี่ยวข้องกับเมืองลำปาง ซึ่งถือเป็นลายเอกลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุด โดยปัจจุบันสามารถพบเห็นห้ายนต์ไส้หมูในพิพิธภัณฑ์วัดต่างๆ ในเมืองลำปางหลายแห่ง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ซาวหลัง เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนมือผู้ถือครองเรือน การรื้อเรือนโบราณทิ้ง เมื่อการทำหน้าที่กันเขตเรือนจบลง คนในเรือนจึงได้นำห้ายนต์มาถวายไว้กับวัด ทำให้เราได้เห็นตัวอย่างห้ายนต์ลายไส้หมูอยู่เป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 107-112 ห้ายนต์ลายไส้หมู รูปแบบต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดลำปาง

หุ่นขี้ผึ้งเจ้าหลวงลำปาง เป็นหนึ่งตัวอย่างที่สำคัญ ของความเชื่อดังกล่าวว่ายึดถือสืบทอดกันมาในทุกระดับชนชั้น ซึ่งตัวอย่างหุ่นขี้ผึ้งเจ้าหลวงลำปาง ปรากฏให้เห็นที่วัดเชียงราย อ.เมืองลำปาง ที่เกิดจากการรื้อคุ่มหลวง หอค้า แล้วนำไม้แกะสลักมาถวายวัดเชียงราย ครั้นเมื่อพระเทพวิสุทธิโสภณ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดลำปาง และเป็นผู้เก็บสะสมงานศิลปกรรมลำปางไว้เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมลำปางในยุคแรกๆ โดยหุ่นขี้ผึ้งดังกล่าว ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็นหุ่นขี้ผึ้งที่ออกมาจากคุ่มหลวงหลังเดิม ของเจ้าหลวงวรญาณรังสี (พ.ศ. 2399-2414) (มีลักษณะเป็นเรือนแฝดขนาดใหญ่ที่เหมาะสมกับรูปแบบการประดับหุ่นขี้ผึ้ง ซึ่งต่างจากหอนางเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต ที่เป็นเรือนตึกไม้แบบโคโลเนียลสไตล์ ที่เน้นงานฉลุลายประดับช่องลม) ก่อนจะถูกรื้อทิ้งพร้อมกับหอนางเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เพื่อคืนพื้นที่ให้ส่วนงานราชการในเวลาต่อมา

ภาพที่ 113 หุ่นขี้ผึ้งลายไส้หมู
คุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี
ปัจจุบันเก็บรักษาที่ วัดเชียงราย อ.เมืองลำปาง

ภาพที่ 114 คุ่มหลวงหลังเดิมของเจ้าหลวงวรญาณรังสี
ถ่ายเมื่อปีค.ศ. 1935 (พ.ศ. 2477-2478)
ที่มา : Arnold Heim

เสลี่ยง แหียงช้าง

เสลี่ยงและแหียงช้างลายไฉ้หมู พาหนะสำหรับเจ้านายในการเสด็จไปตามที่ต่างๆ อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมของกลุ่มเจ้านายลำปาง ในการนำลายไฉ้หมูมาสร้างอัตลักษณ์ตน คาดว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 115-116 เสลี่ยงลายไฉ้หมู วัดพระธาตุลำปางหลวง

เสลี่ยง เป็นลักษณะแท่นบันลัγγ์ฐานปัทม์ แกะสลักลายแบบรัตนโกสินทร์โดยรอบฐาน ส่วนพนักพิงและเท้าแขนแกะสลักลายเป็นลายไฉ่หมี่ เชาะร่องประดับกระจกจีนและปิดทอง เป็นการออกแบบจัดวางลวดลายได้ลงตัว ดูโปร่งสบายแต่สง่างาม ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นของเจ้านายลำปางที่พอยกเลิกใช้งานแล้วได้นำมาถวายไว้กับวัดพระธาตุลำปางหลวง หรือไม่ก็เจ้านายลำปางสร้างถวายไว้กับวัดพระธาตุลำปางหลวง เพื่อเป็นพาหนะของพระเถระชั้นผู้ใหญ่เวลาเดินทางไปกิจนิมนต์ หรือไม่เช่นนั้นก็สร้างถวายไว้กับพระแก้วมรกตดอนเต้า ในการอัญเชิญแห่ในงานพิธีกรรมสำคัญของชุมชน ซึ่งปัจจุบันจักแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง

แหงช้าง หนึ่งในเครื่องใช้เทียมช้างเวลาเดินทางในระยะไกล เจ้านายลำปางได้สร้างเป็นรูปแบบลายไฉ่หมี่อย่างลงตัว โดดเด่นน่าสนใจ ประดับตกแต่งด้วยการติดกระจกจีนเป็นพื้น ทารักและปิดทองทั้งหลัง ซึ่งแหงช้างดังกล่าวในอดีตคงเคยเป็นของเจ้านายลำปาง แต่ปัจจุบันปรากฏว่าแหงช้างหลังนี้ได้ถูกเปลี่ยนมือไปสู่ร้านขายของแอนทิดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งปัจจุบันไม่สามารถติดตามได้ว่าอยู่ในการครอบครองของใคร ต่อจากหลักฐานภาพถ่ายรูปนี้ ทำให้เห็นถึงความงามและรสนิยมของเจ้าลำปางที่คงความอนุรักษ์นิยมผ่านการใช้ลายไฉ่หมี่ในการประดับแหงช้างอย่างสง่างาม

ภาพที่ 117 แหงช้างไฉ่หมี่ ของสะสมเอกชน

เครื่องเงิน

แอ็บเงิน ภาชนะสำหรับใส่หมากประกอบชุดในขันหมากล้านนา(เขียนหมาก) ซึ่งแอ็บหมากขึ้นดังกล่าวยังมีความพิเศษตรงที่ช่างได้สลักคุณลายเป็นลายไส้หมูทั้งตัวและฝา มีลวดลายที่เป็นลายไส้หมูสันนิษฐานว่าเป็นงานสั่งทำโดยผู้มีฐานะหรือไม่กี่เจ้านายลำปาง ซึ่งแอ็บเงินใบดังกล่าวพบที่อำเภอเมืองลำปาง ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นเพียงหนึ่งเดียวว่าด้วยเครื่องเงินสลักคุณลายไส้หมูที่สวยงามและลงตัวที่สุด

ภาพที่ 118 แอ็บเงินลายไส้หมู ของสะสมอาจารย์ธรรมาภรณ์ เครือระยา

แอ็บเงินลายไส้หมูอีกใบ พบที่อำเภอเมืองเงิน ลักษณะลายจะเป็นลวดลายไส้หมูแบบกลุ่มวัดเหล่าหลวงที่ขัดขมวดหัวเม็ดเล็กๆ รวมถึงการเกี่ยวพันกันของเส้นที่มีขนาดหนา สอดแทรกใบพรรณพฤกษาและสัตว์นานาชนิด เช่น มอม หงส์ เป็นต้น

ถือได้ว่าแอ็บหมากเงินทั้งสองใบนี้ เป็นตัวแทนของงานสลักคุณลายลำปาง ที่เป็นหลักฐานทางมรดกทางภูมิปัญญาและยังคงความงามได้อย่างลงตัว

จากการนำเสนอลายไส้หมู ที่ปรากฏในงานศิลปกรรมลำปาง ที่ปรากฏทั้งในสำเนาของการประดับอาคารศาสนสถาน โดยเฉพาะวิหารและอุโบสถ ในส่วนประกอบของงานสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน วิหาร โถงคิ้ว นาคทนต์ แผงแล เป็นต้น รวมไปถึงการนำไปใช้ประดับงานพุทธศิลป์ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ทั้งธรรมมาสน์ อาสนะสงฆ์ ชันดอก เป็นต้น ซึ่งตามที่ได้นำเสนอมานั้น เราสามารถเห็นความหลากหลายของลายไส้หมู ที่ช่างได้สร้างสรรค์ขึ้นมาแต่ละรูปแบบได้อย่างน่าสนใจ รวมถึงลักษณะของการประดับตกแต่งในการทารัก ทาชาด ปิดทองและประดับกระจกเงินร่วมด้วย ยิ่งทำให้ลวดลายดังกล่าวมีความงามที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์อย่างยิ่ง

หุ่นขี้ผึ้ง เป็นส่วนเครื่องใช้ประดับเรือนพักอาศัย โดยมีการนำลายไส้หมูมาใช้ในการผูกลาย ออกแบบในงานไม้แกะสลัก ทำให้เราเห็นว่าลายไส้หมูนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะการใช้ประดับในอาคารศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาออกแบบใช้กับงานศิลปกรรมของคนได้ด้วย ซึ่งนอกจากหุ่นขี้ผึ้งแล้ว ยังพบลายไส้หมูที่ใช้ประดับยานพาหนะของเจ้านายลำปางในอดีต ทั้งในส่วนของเสลี่ยงคานหามและแห่ช้าง รวมไปถึงเครื่องเงินโบราณ ในเทคนิคงานคนลาย เป็นต้น

จากรูปแบบที่มีความหลากหลายของลายไส้หมู และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลายเมฆไหลลำปาง ทำให้เราสามารถกล่าวได้ว่า ลายเมฆไหลในนามลายไส้หมูนั้น เป็นลายอัตลักษณ์ลำปาง ที่ปรากฏเฉพาะถิ่น มีการออกแบบโครงสร้างลายได้อย่างน่าสนใจ ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้ในงานยุคปัจจุบัน

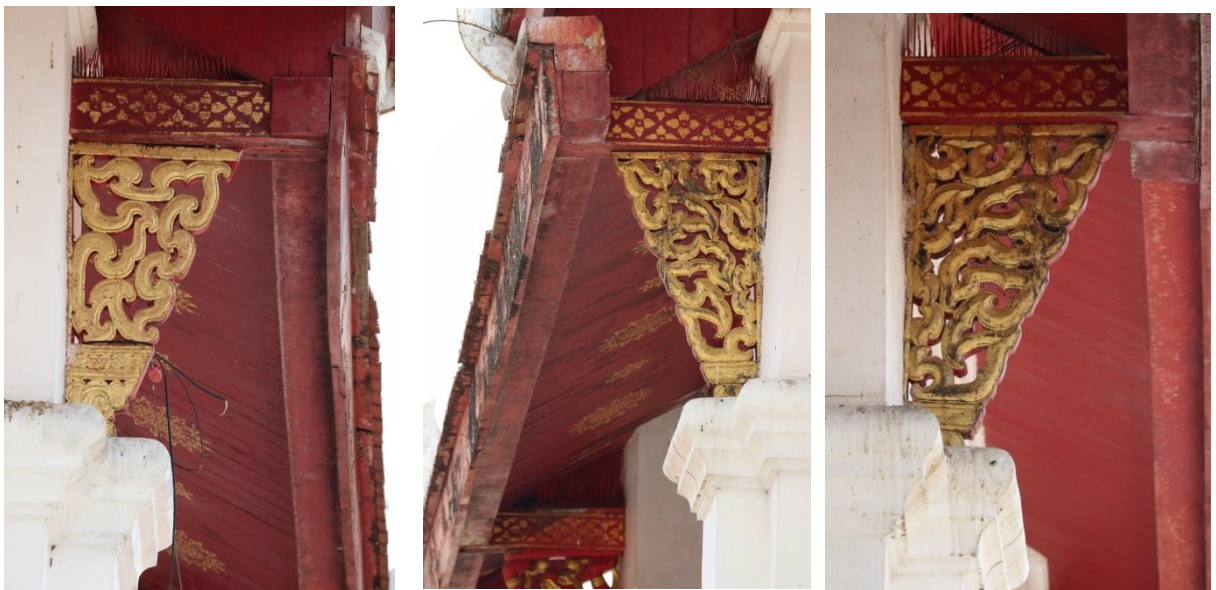
4.2 รูปแบบลวดลายไส้หมู ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดพะเยา

ตามรอยชาวลำปางพลัดถิ่น ที่ได้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานร่วมถึงการร่วมกันทำนุบำรุงพระศาสนา จากเมืองละกอนมาสู่พะเยาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา และได้ฝากความเป็นอัตลักษณ์คนละกอนผ่านลวดลายเมฆไหลไส้หมูในงานศิลปกรรมไว้กับเมืองพะเยา ให้คงประวัติศาสตร์ความเป็นตัวตนมาจนถึงทุกวันนี้

ภาพที่ 119 นาคตันไส้หมู ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา

จุดเริ่มต้นเกิดจากการฟื้นฟูเมืองพะเยา หลังจากที่มีเมืองพะเยาตกเป็นเมืองร้างนานถึง 56 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2330 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2386 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูเมืองพะเยาและจัดการตั้งเมืองพะเยา เมืองเชียงราย และเมืองงาว มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน โดยให้เมืองพะเยากับเมืองงาว ขึ้นกับเมืองลำปาง ส่วนเมืองเชียงรายขึ้นกับเมืองใหม่ ทรงแต่งตั้งเจ้าพุทธวงศ์ น้องของพระนารายณ์อินทร์เจ้าเมืองลำปางให้มาเป็น “พระยาประเทศอุดรทิศ”² เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยาองค์แรกในสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ครั้งนั้นได้มีการอพยพคนลำปางกลุ่มใหญ่มาเมืองพะเยา ถือเป็นการย้ายถิ่นของชาวลำปางระลอกแรกในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองพะเยา โดยในช่วงแรกอาศัยอยู่ในตำบลบ้านต๋อน ก่อนที่จะขยายขยายแผ่กว้างบริเวณตัวเมืองพะเยา พร้อมกับการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ในตัวเมืองพะเยาในเวลาต่อมา เช่น วิหารวัดศรีโคมคำ บูรณะวัดและสร้างวิหารขึ้นใหม่ในยุคเจ้าหลวงน้อยมหายศ³ ในช่วงปี พ.ศ. 2391-2398⁴ วิหารวัดหลวงราชสถูปฐาน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2403-2413 โดยเจ้าหลวงอินท๊ะชมพู่⁵ เป็นต้น ซึ่งในการย้ายถิ่นฐานของคนลำปางเข้ามาพะเยารอบแรก ได้ทำนุบำรุงพระศาสนาอย่างกว้างขวางและได้สร้างสรรค์ลายไม้ประดับวัดต่างๆ ดังหลักฐานที่ปรากฏ เช่น โถงคิ้ว นาคต้น ประดับวิหารวัดต๋อนได้ วัดหลวงราชสถูปฐาน วัดศรีโคมคำ เป็นต้น

ภาพที่ 120-122 นาคต้นไม้ประดับ ประดับวิหารวัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา

² เกรียงศักดิ์ ชัยตุรณ, รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา, (พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์, 2560.) หน้า 125.

³ สุจิตต์ วงษ์เทศ, ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา (กรุงเทพฯ : ภูมิสารคดี, 2554), 19.

⁴ เกรียงศักดิ์ ชัยตุรณ, รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นเมืองพะเยา (พะเยา : นครนิเวศการพิมพ์, 2560), 126.

⁵ วิมล ปิงเมืองเหล็ก, ประวัติวัดหลวงราชสถูปฐานและตำราโหราศาสตร์ ฉบับในลานวัดหลวงราชสถูปฐาน (พะเยา : สำนักพิมพ์ มติชน, 2538), 189.

ภาพที่ 129 โกงคิ้วประดับวิหารวัดตุนใต้ อ.เมือง จ.พะเยา

ภาพที่ 130 โกงคิ้วประดับวิหารวัดหลวงราชรัตน อ.เมือง จ.พะเยา

ภาพที่ 131-132 งานไม้แกะสลัก วัดตุนใต้ อ.เมือง จ.พะเยา

ภาพที่ 133-135 นาคทนต์ประดับวิหารวัดตาล้อย อ.แม่ใจ จ.พะเยา

กลุ่มคนลำปางอพยพเข้าพะเยาระลอกที่ 2 เกิดขึ้นระหว่างปีพ.ศ. 2467-2469 โดยการย้ายถิ่นฐานของชาวลำปางรอบนี้ ที่เกิดจากภัยแล้งในเขตอำเภอเกาะคา อำเภอเมือง รวมถึงการเดินทางค้าขายวัวต่างม้าต่าง และการเดินทางมาทำล้อเกวียน⁷ การย้ายเข้ามาในครั้งนี้พบว่าอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดพะเยา และจังหวัดเชียงราย กระจัดตัวเป็นชุมชนทั้งในหลายอำเภอ เช่น ในพื้นที่บ้านจั่ว บ้านตาลถ้อย อำเภอแม่ใจ กับประวัติชุมชนของการย้ายคนจากบ้านไร่ช่วงเป่า บ้านน่าน้อย จังหวัดลำปาง⁸ เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ใหม่ในชุมชนแห่งนี้ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวปรากฏวดลายไม้หุบบนงานประดับอาคารทางศาสนสถาน เป็นงานไม้แกะสลักนาคันประดับวิหาร ที่ยังคงเป็นหลักฐานของการย้ายถิ่นชาวลำปางมาอยู่ในชุมชนนี้ ถัดตัวอย่างหนึ่งที่ประวัติศาสตร์ถูกบันทึกผ่านงานศิลป์ ว่าด้วยการปรากฏลายไม้หุบบนที่โหนดจะพบคนลำปางที่นั่น คงไว้ซึ่งตัวตนคนลำปางต่างถิ่นฐานภูมิสำเนา

4.3 รูปแบบวดลายไม้หุบบน ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงราย ปรากฏวดลายไม้หุบบนในพื้นที่เพียง 2 แหล่งวัฒนธรรม ที่มาจากการขนย้ายชิ้นงานศิลปกรรมเข้าไปในพื้นที่ภายหลัง เพื่อการสะสมและจัดแสดงดังปรากฏชิ้นงานลัทธิรัตนโกสินทร์ในพิพิธภัณฑ์ไร่แม่ฟ้าหลวง จำนวน 3 หลัง เป็นต้น

ภาพที่ 136-137 ลัทธิรัตนโกสินทร์ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

⁷ แม่ทอง วงศ์มา, ชาวบ้านบ้านตาลถ้อย, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2567.

⁸ พระมหาเสน่ห์ ปุณฺณสมฺปนฺโน, เจ้าอาวาสวัดตาลถ้อย, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2567.

นอกจากนี้ ยังปรากฏโก่งคิ้วเทคนิคงานไม้แกะสลักลวดลายไส้หมู ที่นำมาจัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์วัดพระแก้วเชียงราย โดยโก่งคิ้วดังกล่าวได้มาจากการรื้อถอนวิหารวัดลังกา อ.เสริมงาม จังหวัดลำปาง เมื่อ 50 ปีก่อน แล้วชะลอนำมาจัดแสดงที่วัดพระแก้วเชียงรายจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 138 โก่งคิ้วไม้แกะสลัก จัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์วัดพระแก้วเชียงราย

4.4. รูปแบบลวดลายไส้หมู ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีอาณาเขตติดกับจังหวัดลำปางในด้านทิศตะวันออก ดังนั้น การปรากฏลวดลายไส้หมูจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ด้วยการเดินทางของคนรวมถึงการสร้างงานศิลปกรรมต่างๆ ซึ่งในกรณีจังหวัดแพร่นั้นเราสำรวจพบลายไส้หมูในพื้นที่เขตอำเภอเมือง กระจายตัวอยู่หลายจุด ได้แก่วัดนาตุ้ม อำเภอเมือง ที่ยังคงปรากฏขนาดต้นลายไส้หมู ที่ใช้ประดับวิหารหลังเดิมที่ปัจจุบันวิหารหลังดังกล่าวได้ถูกรื้อทิ้ง และได้รื้อนำขนาดต้นชุดนั้นมาประดับกุฏิแทนและศาลาบริเวณภายในวัดแทน ถือเป็นหนึ่งหลักฐานทางงานศิลปกรรมที่ยังคงรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 139 นาคทนต์ประดับวิหารวัดนาหลวง อ.ลอง จ.แพร่

วัดนาหลวง อำเภอลอง เป็นอีกหนึ่งวัดที่ยังคงปรากฏการใช้งานนาคต้นลายไฉ้หมู คำยันชายนคา วิหารทั้งสองด้าน ซึ่งชุดนาคต้นไฉ้หมูนี้ มีทั้งชุดลายที่เป็นเฉพาะลายไฉ้หมู และลายไฉ้หมูหัวนาค ที่ขัดหยักไปมาภายในกรอบรูปทรงสามเหลี่ยม ซึ่งมีความสวยงามและลงตัวอย่างมาก ถือเป็นตัวอย่างสำคัญของวิหารอีกหนึ่งหลังที่นำลายไฉ้หมูมาประดับและคงไว้ซึ่งองค์ประกอบเดิมทั้งหมดไว้ได้อย่างน่าสนใจ

ภาพที่ 141-142 นาคทนต์ประดับวิหารวัดนาตุ้ม อ.ลอง จ.แพร่

ภาพที่ 143 นาคทนต์ประดับวิหารหลังเก่าวัดสะแล้ง อ.ลอง จ.แพร่

วัดสะแล่ง อำเภอลอง ยังคงปรากฏขนาดต้นลายไฉ้หมูซึ่งเป็นขนาดต้นจากวิหารหลังเดิม ก่อนถูกถอดมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานของวัด

จะสังเกตเห็นว่า แหล่งที่ปรากฏลายไฉ้หมู ตั้งแต่วัดนาตุ้ม วัดนาหลวง และวัดสะแล่ง จะเป็นชุมชนโบราณที่มีเส้นทางติดต่อเชื่อมโยงกัน ขนานไปกับแอ่งแนวเขาที่กั้นเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง กับอำเภอลอง จังหวัดแพร่ การที่ลายไฉ้หมูปรากฏในพื้นที่เมืองลองนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะในอดีตอำเภอลองขึ้นการปกครองกับนครลำปาง เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดลำปาง จนกระทั่งวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2474 ได้มีการโอนอำเภอลองเข้ามาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดแพร่⁹

4.5 รูปแบบลวดลายไฉ้หมู ที่ปรากฏในพื้นที่จังหวัดตาก

พื้นที่จังหวัดตากจะพบลายไฉ้หมูในเขตอำเภอบ้านตาก ซึ่งเป็นอำเภอที่มีเขตติดต่อใกล้กับอำเภอกะเหรี่ยงของจังหวัดลำปาง โดยลายไฉ้หมูในกลุ่มบ้านตากนี้มีตัวอย่างน้อยมาก อาจจะเนื่องมาจากลักษณะสังคมและวัฒนธรรมต่างไปจากคนเมือง รวมถึงเมืองตากมีความใกล้ชิดกับศูนย์กลางการปกครองอย่างสยาม ดังนั้นลวดลายที่ใช้ประดับศาสนสถานจึงมีความนิยมลายแบบศิลปะรัตนโกสินทร์ไปเสียส่วนใหญ่ แต่ก็ยังพอมิลายไฉ้หมูให้เห็นบางพื้นที่ เช่นปรากฏในวัดบ้านวังหม้อ วัดทุ่งยั้ง อำเภอบ้านตาก โดยลายไฉ้หมูดังกล่าวมีลักษณะรูปแบบที่เป็นโครงสร้างลายอย่างี่ปรากฏในเขตอำเภอกะเหรี่ยงกลุ่มวัดเหล้าหลวงเป็นอย่างมาก ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็นช่างกลุ่มเดียวกันที่เดินทางไปสร้างงานไว้และถือเป็นที่ยึดที่ปรากฏหลักฐานของลายไฉ้หมูต่างแดนในทิศใต้สุดของจังหวัดลำปาง

ภาพที่ 144 งานไม้แกะสลักลายไฉ้หมู ประดับอุโบสถวัดบ้านวังหม้อ อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก

⁹ ประกาศกระทรวงธรรมการ เรื่อง การใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๔๖๔ สำหรับตำบลต่าง ๆ ในท้องที่ อำเภอลอง จังหวัดลำปาง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้โอนไปขึ้นจังหวัดแพร่

จะเห็นได้ว่าลายไฉ้หมูที่ได้นำเสนอในตอนนี เกิดจากการย้ายถิ่นฐานของคนลำปางไปสู่พื้นที่อื่น เช่นในส่วนที่ปรากฏในจังหวัดพะเยาเป็นต้น ลายไฉ้หมูที่ปรากฏในเมืองลอง จังหวัดแพร่ เกิดจากการเป็นส่วนหนึ่งในเขตการปกครองของจังหวัดลำปางในอดีต ที่อำเภอเมืองลองได้แยกออกมาในภายหลัง ทำให้หลงเหลือหลักฐานลายไฉ้หมูในงานศิลปกรรมมาจนถึงทุกวันนี้ ในจังหวัดตากลายไฉ้หมูที่ปรากฏ คาดว่าเกิดจากการเดินทางของช่างหรือสล่า ในการเข้าพื้นที่และรับงานสร้างวัดในช่วงเวลาที่ผ่านไป โดยได้นำรูปแบบ แบบแผนลายไฉ้หมูจากกลุ่มช่างเมืองเถินไปใช้ในการสร้างงานด้วย

บทที่ 5

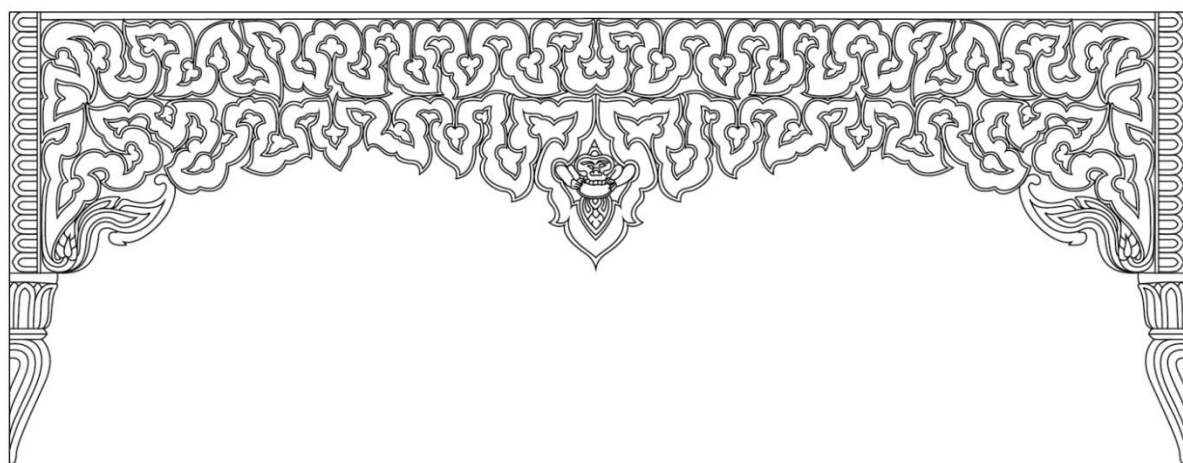
รูปแบบลายไฉ้หมู ที่ปรากฏในงานศิลปกรรม

ในบทนี้จะนำเสนอลวดลายไฉ้หมูที่ปรากฏในงานศิลปกรรมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบโครงสร้างของลายไฉ้หมูได้ชัดเจนขึ้น จากรูปแบบลวดลายที่ปรากฏในงานศิลปกรรมล้านนา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลำปาง และอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่ส่งต่อไปยังพื้นที่อื่นในจังหวัดใกล้เคียงตามที่ได้เสนอมาในตอนต้น

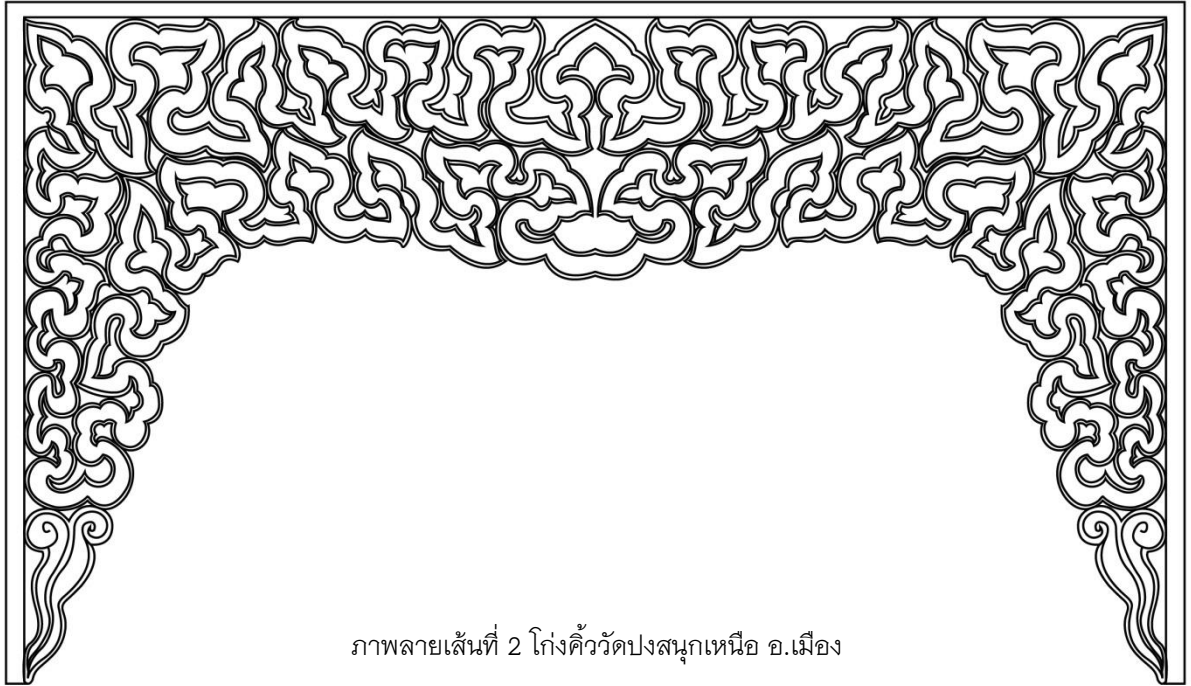
จะเห็นได้ว่าลายไฉ้หมูสามารถนำมาออกแบบผูกลายใช้ได้กับหลายส่วน ทั้งองค์ประกอบงานสถาปัตยกรรม งานพุทธศิลป์ ข้าวของเครื่องใช้ในเรือนพักอาศัย ซึ่งไม่มีหลักเกณฑ์ที่ตายตัว เพียงแต่ต้องอาศัยความเข้าใจในเชิงช่าง และความชำนาญในการรู้จังหวะการออกแบบลายภายในกรอบรูปร่างรูปทรงที่ได้กำหนดไว้ โดยต้องคำนึงถึงจังหวะช่องไฟและพื้นที่ว่างในการวางลายขดให้ลงตัว ซึ่งกรณีนี้ต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์ รวมถึงการเห็นตัวอย่างแบบลายที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผูกลายขึ้นใหม่ ผู้เขียนจึงอยากนำเสนอภาพลายเส้นเพื่อความเข้าใจ และใช้เป็นแบบอย่างในการศึกษาลายไฉ้หมู

โก่งคิ้วถือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด ในการมองเห็นวิธีการผูกลายของช่างในอดีต ซึ่งหลังจากการศึกษาแล้ว ผู้เขียนสามารถจัดกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

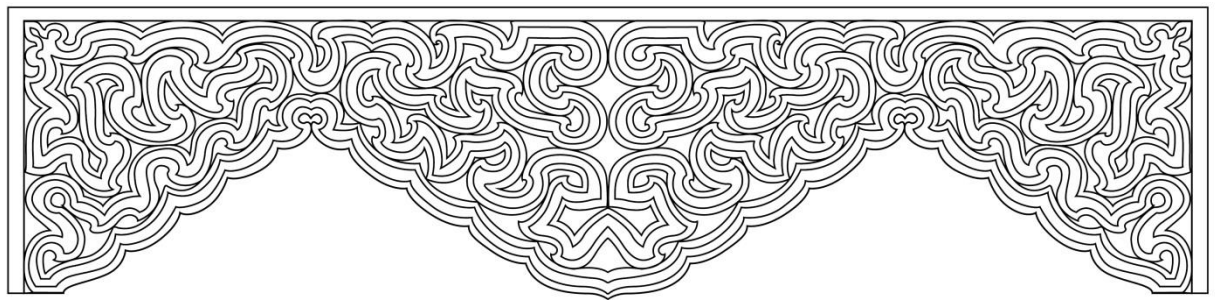
กลุ่มที่ 1 โก่งคิ้วแบบที่เป็นเส้นเดียวไม่มีรอยต่อหรือขาดออกจากกัน จุดเริ่มต้นและจุดจบของลายจะมาบรรจบกันในลักษณะของบ่วง ถูกจัดวางเรียงขดภายในกรอบรูปร่างโก่งคิ้วที่ได้กำหนดไว้ตามขนาดของความกว้างของเสาคู่หน้าภายในวิหาร ดังตัวอย่างโก่งคิ้วไม้แกะสลักโบราณวัดปางสนุกเหนือ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม โก่งคิ้วประดับวิหารหลังเดิมวัดทุ่งล้าน โก่งคิ้วประดับวิหารทุ่งมานเหนือ เป็นต้น

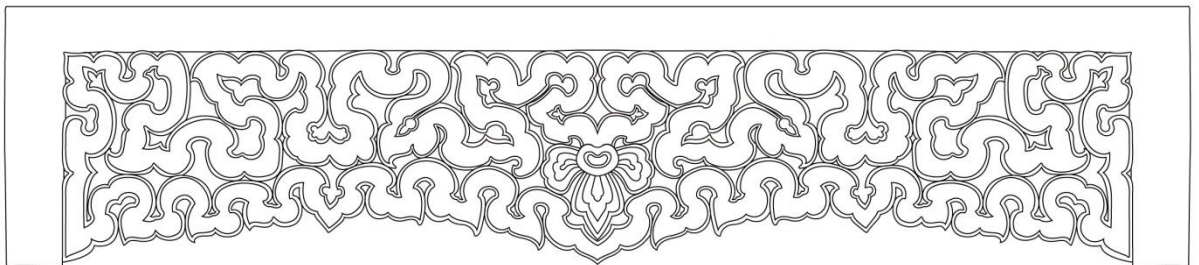
ภาพลายเส้นที่ 1 โก่งคิ้วประดับวิหารหลังเดิม วัดทุ่งล้าน อ.เมืองปาน

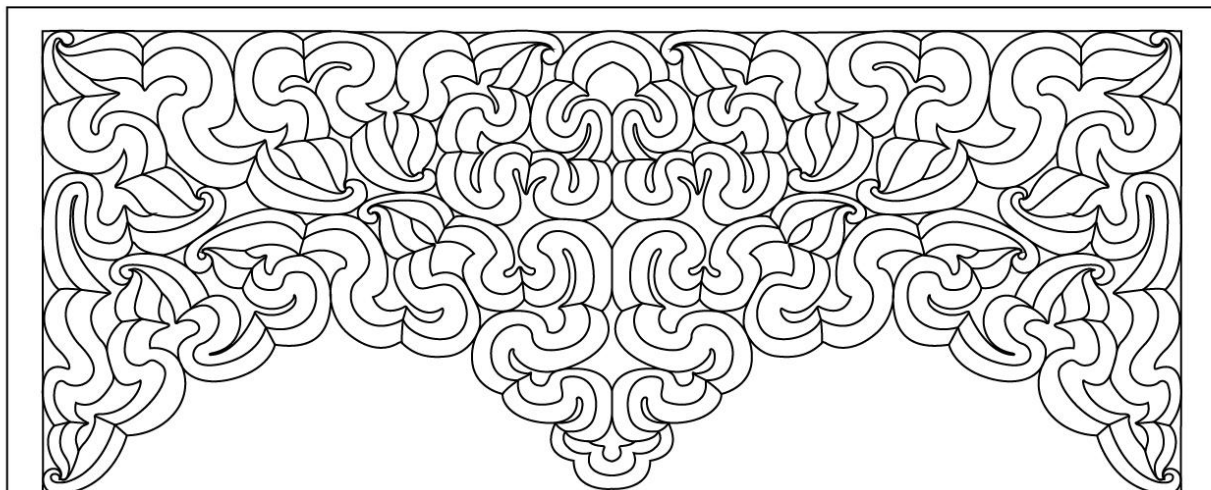
ภาพลายเส้นที่ 2 โถงค้ำวัดปงสนุกเหนือ อ.เมือง

ภาพลายเส้นที่ 3 โถงค้ำวัดพระแก้วสุชาดาราม อ.เมือง

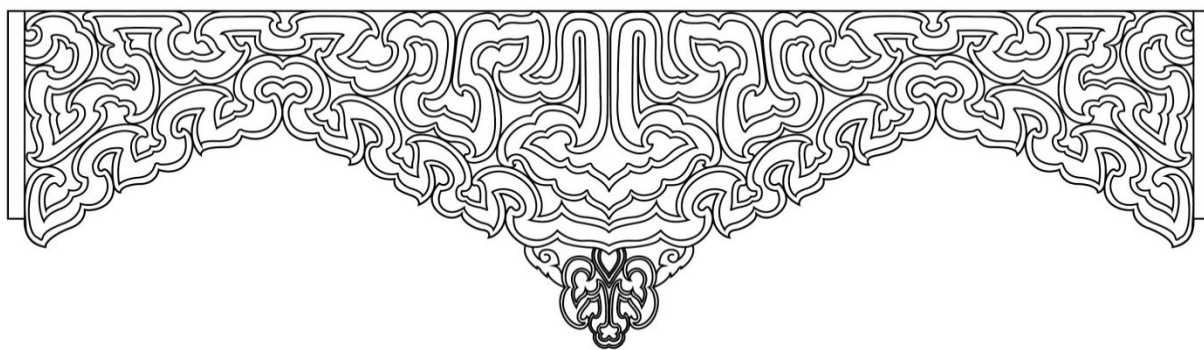

ภาพลายเส้นที่ 4 โถงค้ำวิหารวัดนางเหลียว อ.เกาะคา

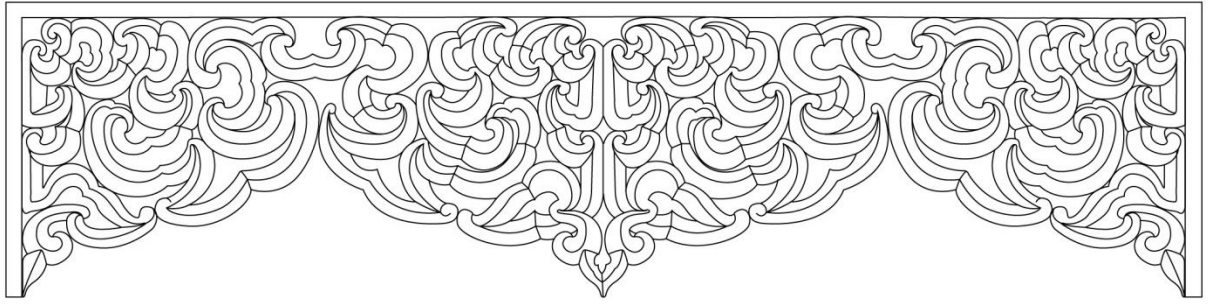

ภาพลายเส้นที่ 5 โกงคิ้ววิหารวัดทุ่งม่านเหนือ อ.เมือง

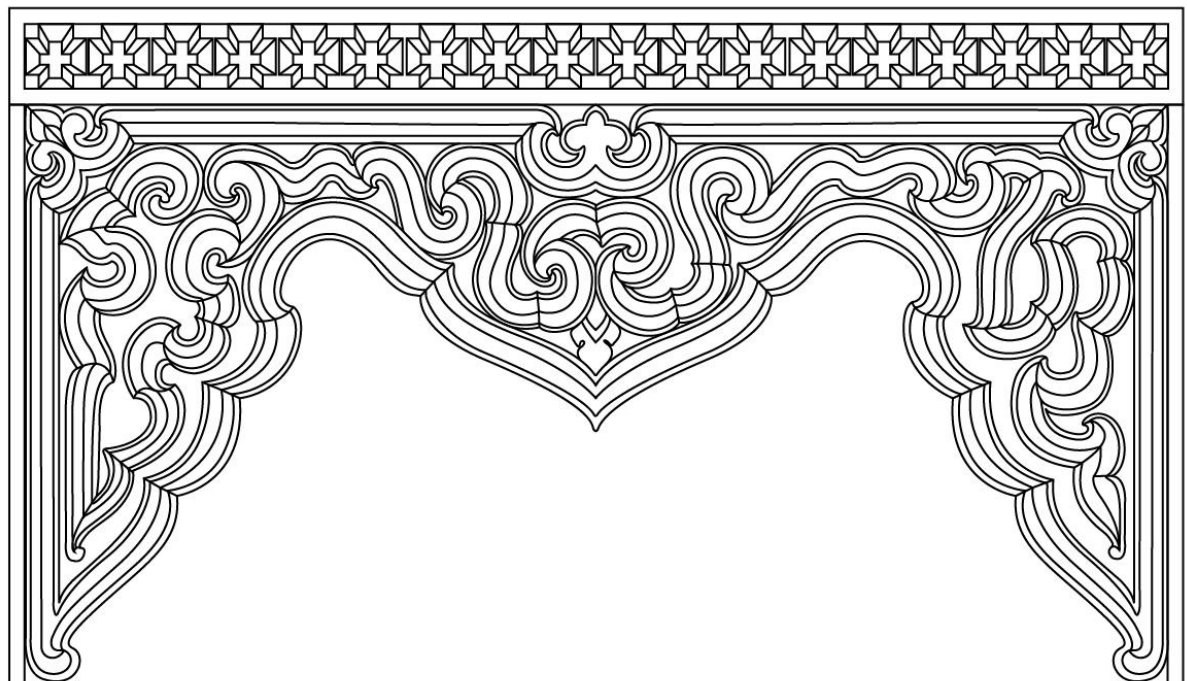
กลุ่มที่ 2 โกงคิ้วแบบที่เป็นเส้นเดียว มีด้านหนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและอีกด้านหนึ่งจุดจบของลาย ซึ่งอาจจะใช้คำว่า ออกซ้ายจบขวา โดยส่วนปลายของทั้งสองด้านอาจจะปิดปลายด้วยการปิดปลายแหลม การสับตัดปลาย หรือลายกนกก็ได้ ตามพื้นที่ที่เหลือและการสร้างสรรค์ของช่างให้เกิดความลงตัว ดังตัวอย่างโกงคิ้วไม้แกะสลักโบราณ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม โกงคิ้วประดับวิหารวัดเหล่าหลวง โกงคิ้ววิหารวัดบ้านม้าเหนือ เป็นต้น

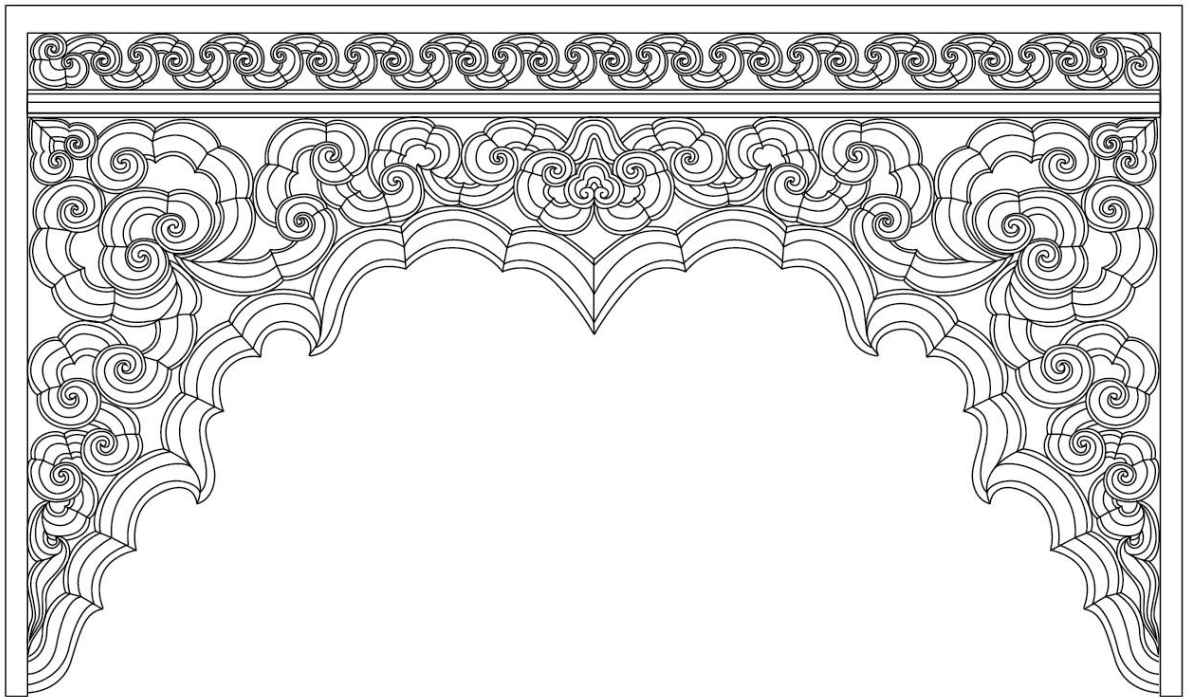
ภาพลายเส้นที่ 6 โกงคิ้ววัดพระแก้วสุชาดาราม อ.เมือง

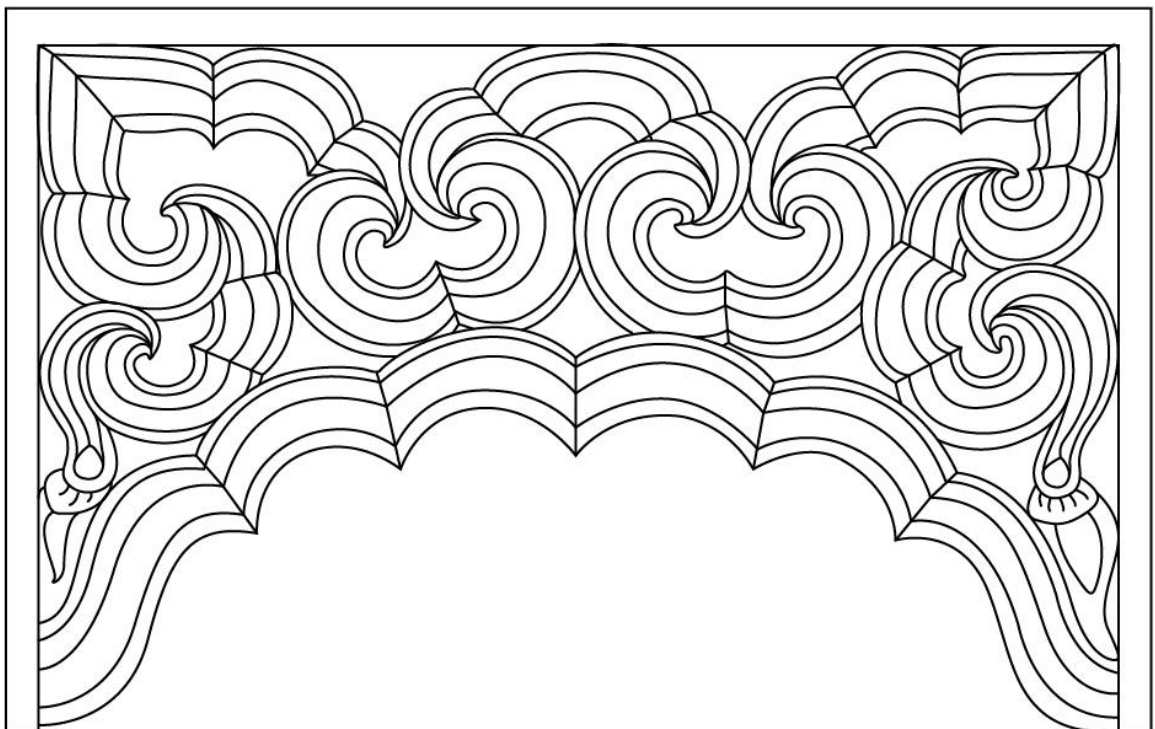
ภาพลายเส้นที่ 7 โกงคิ้ววิหารวัดบ้านม้าเหนือ อ.เกาะคา

ภาพลายเส้นที่ 8 ภาพสัณฐานโกงคิ้วไม้แกะสลักโบราณ ของวัดศรีลังกา อำเภอเสริมงาม
ปัจจุบันจัดแสดงที่วัดพระแก้วเชียงใหม่

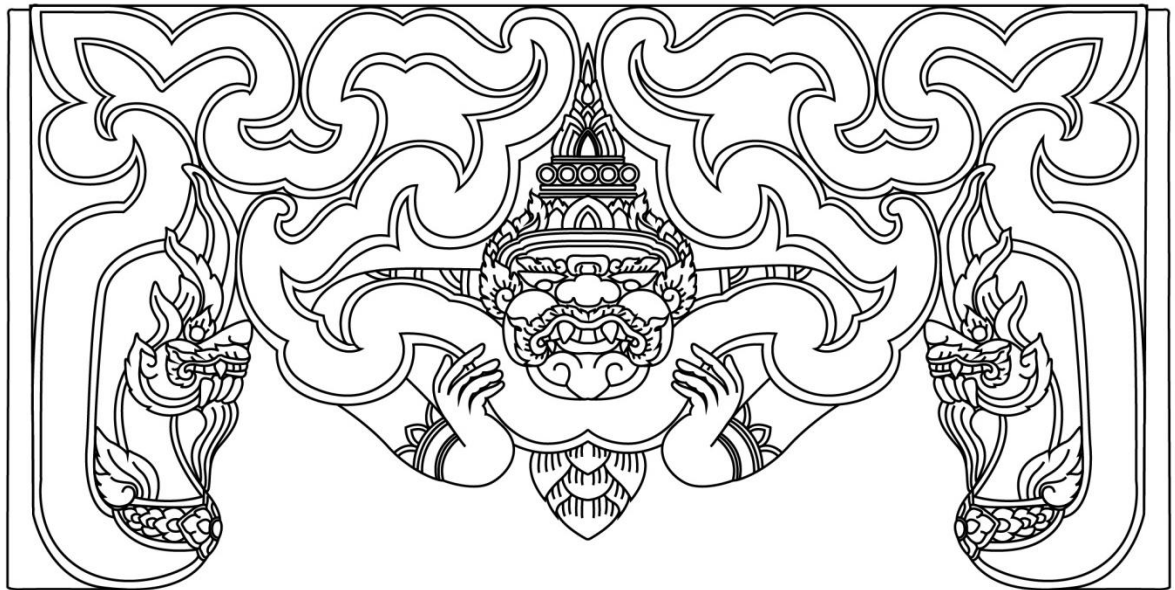

ภาพลายเส้นที่ 9 โถงคิ้ววิหารวัดเวียง อำเภอเถิน

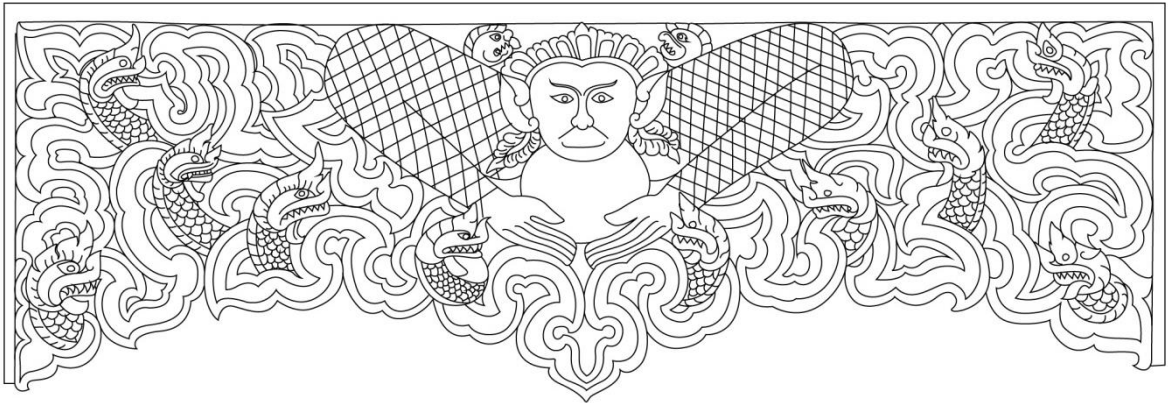
ภาพลายเส้นที่ 10 โถงคิ้วประตูช้างวิหารวัดเวียง อำเภอเถิน

กลุ่มที่ 3 โกงคิ้วแบบที่เป็นเส้นเดียว มีด้านหนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและอีกด้านหนึ่งจุดจบของลาย ลักษณะคล้ายกับแบบที่ 2 แต่จะมีองค์ประกอบอื่นสอดแทรกและร่วมอยู่ด้วย เช่น ราหู ลิงหนุมาน ลาย กนก พญานาค เป็นต้น ดังตัวอย่างโกงคิ้วไม้แกะสลักโบราณวัดพระธาตุลำปางหลวง โกงคิ้วประดับ วิหารวัดประตูป่อง โกงคิ้ววิหารหลังเดิมวัดตุนใต้ จังหวัดพะเยา เป็นต้น

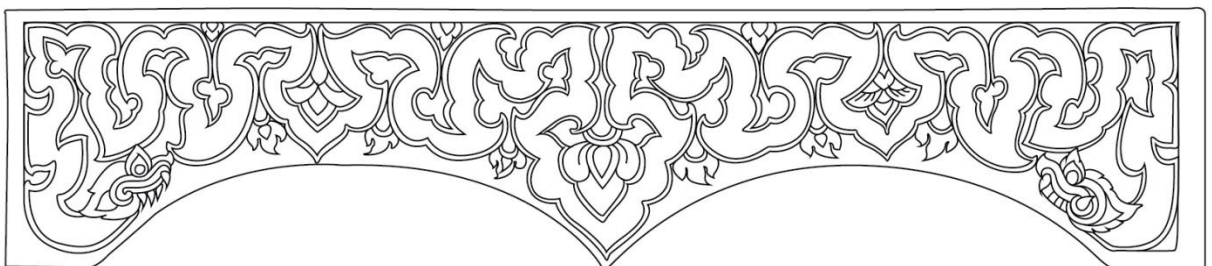

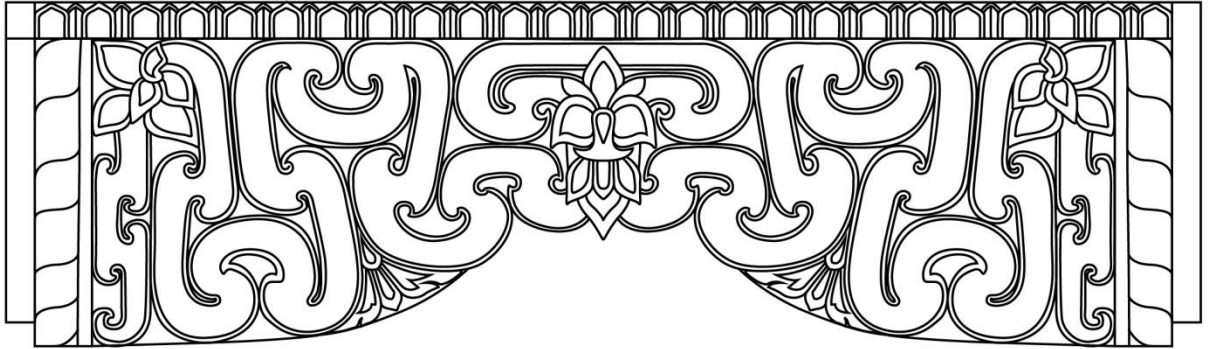
ภาพลายเส้นที่ 13 โถงค้ำวิหารหลังเดิมวัดตุนใต้ จังหวัดพะเยา

ภาพลายเส้นที่ 14 โถงค้ำปีกนกประดับวิหารวัดสบลี อำเภอเมืองปาน

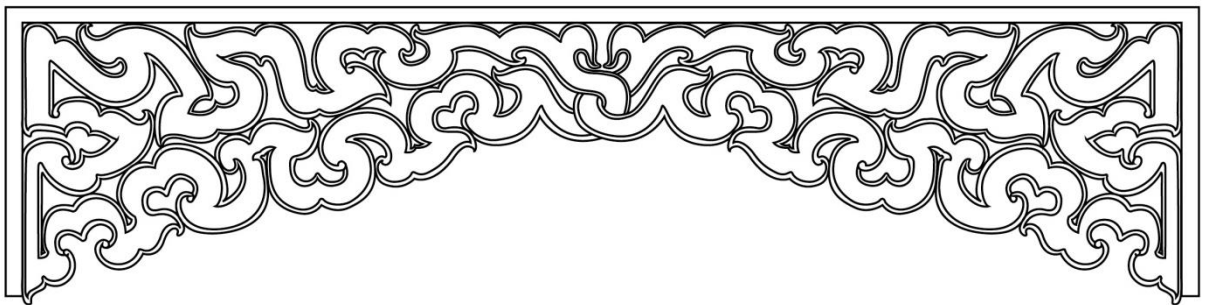

ภาพลายเส้นที่ 15 โถงค้ำปีกนก ประดับวิหารหลังเดิม วัดทุ่งล้าน อ.เมืองปาน

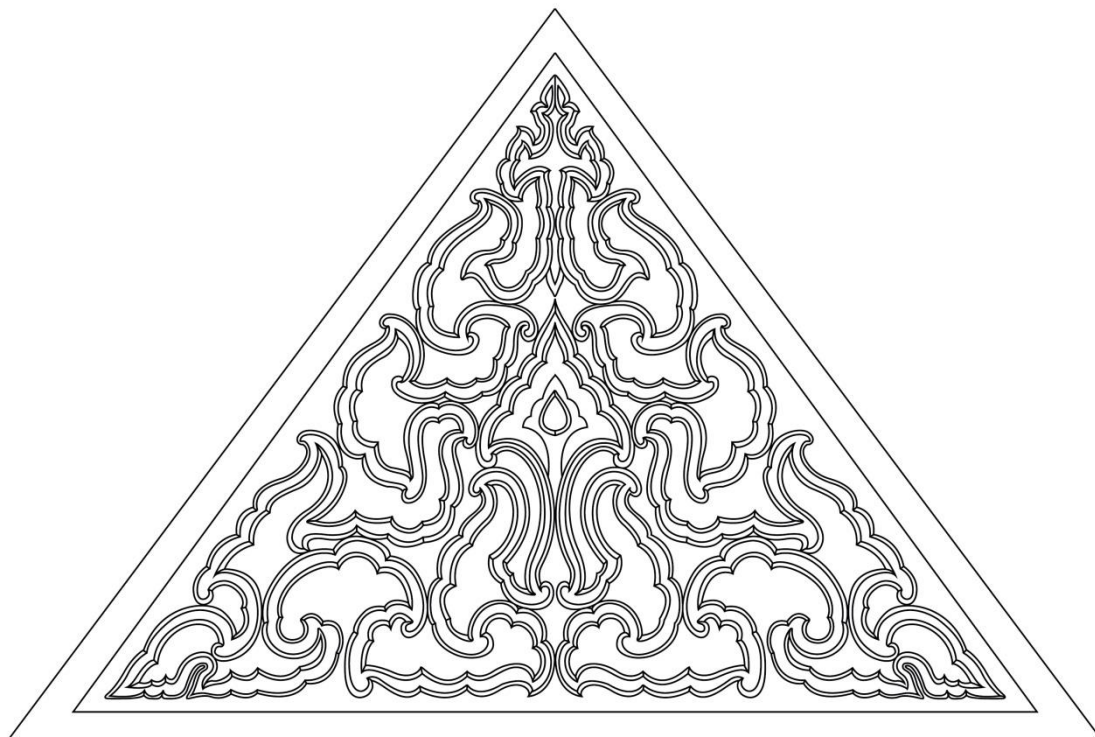
ภาพลายเส้นที่ 16 โกงคิ้วประดับอุโบสถกลางน้ำ วัดน้ำโจ้ อ.แม่ทะ

กลุ่มที่ 4 โกงคิ้วแบบที่เป็นสองเส้นมาเกี่ยวกันหรือคนล้านนาเรียกว่า “ลายไปล” เกี่ยวคล้องกัน มีเส้นหนึ่งเป็นจุดเริ่มต้นและอีกเส้นหนึ่งจุดจบของลาย ซึ่งลักษณะการผูกลายในลักษณะนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากลายถักเชือกมงคูลของจีน เป็นรูปแบบหนึ่งที่ส่งอิทธิพลต่อลายในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทั้งไทลื้อ ไทใหญ่ ไทเขิน รวมถึงไทยวนในพื้นที่ภาคเหนือด้วย ถึงแม้ว่าการนำมาปรับใช้กับลายไส้หมูจะปรากฏตัวอย่างน้อย แต่ก็สามารถพบการผูกลายในลักษณะดังกล่าวได้ เช่น โกงคิ้ววิหารวัดหลวงราชสถนฐาน จังหวัดพะเยา และโกงคิ้วประตูกุฏิหลังเดิม วัดปงหอสาล อำเภอแม่ทะ เป็นต้น

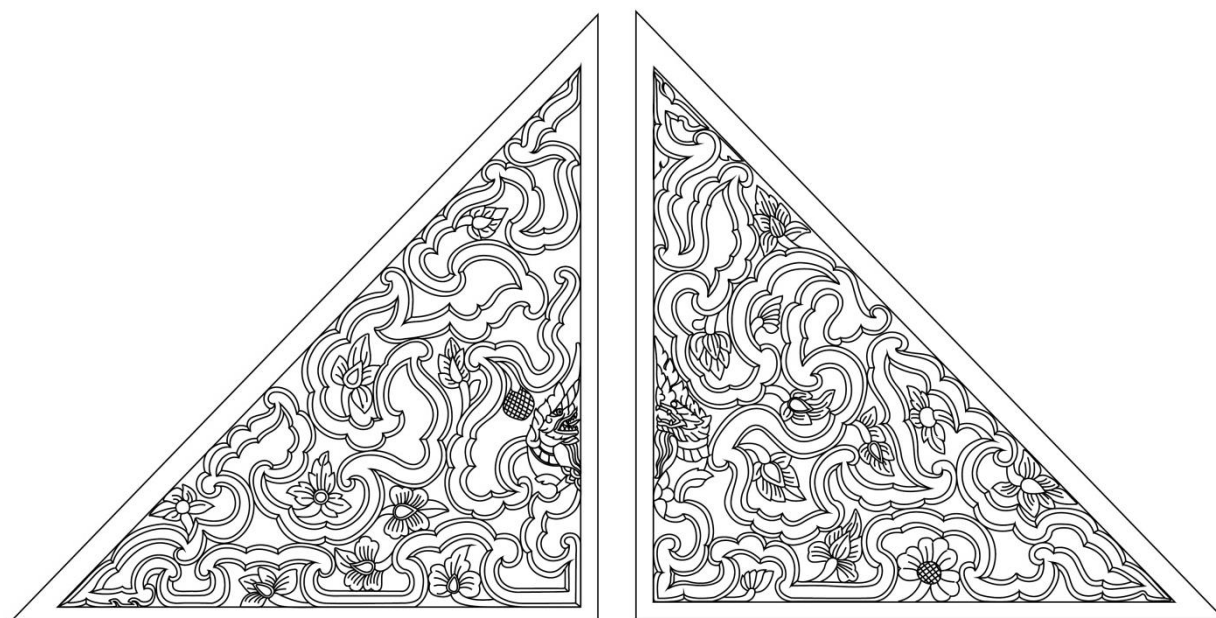

ภาพลายเส้นที่ 17 โกงคิ้วปีกนกประดับวิหารวัดหลวงราชสถนฐาน จังหวัดพะเยา

ในส่วนของหน้าบันวิหารนั้น พบที่วัดนาคบ้านไร่ อำเภอกะเนิน จังหวัดลำปาง ที่มีการออกแบบวางลายจนเต็มพื้นที่ในกรอบสามเหลี่ยม เป็นตัวอย่างที่ดีและเห็นถึงการผสมผสานของช่างชัดเจน จึงนำเสนอเป็นภาพลายเส้น ทั้งหน้าบันและหน้าบันปีกนก

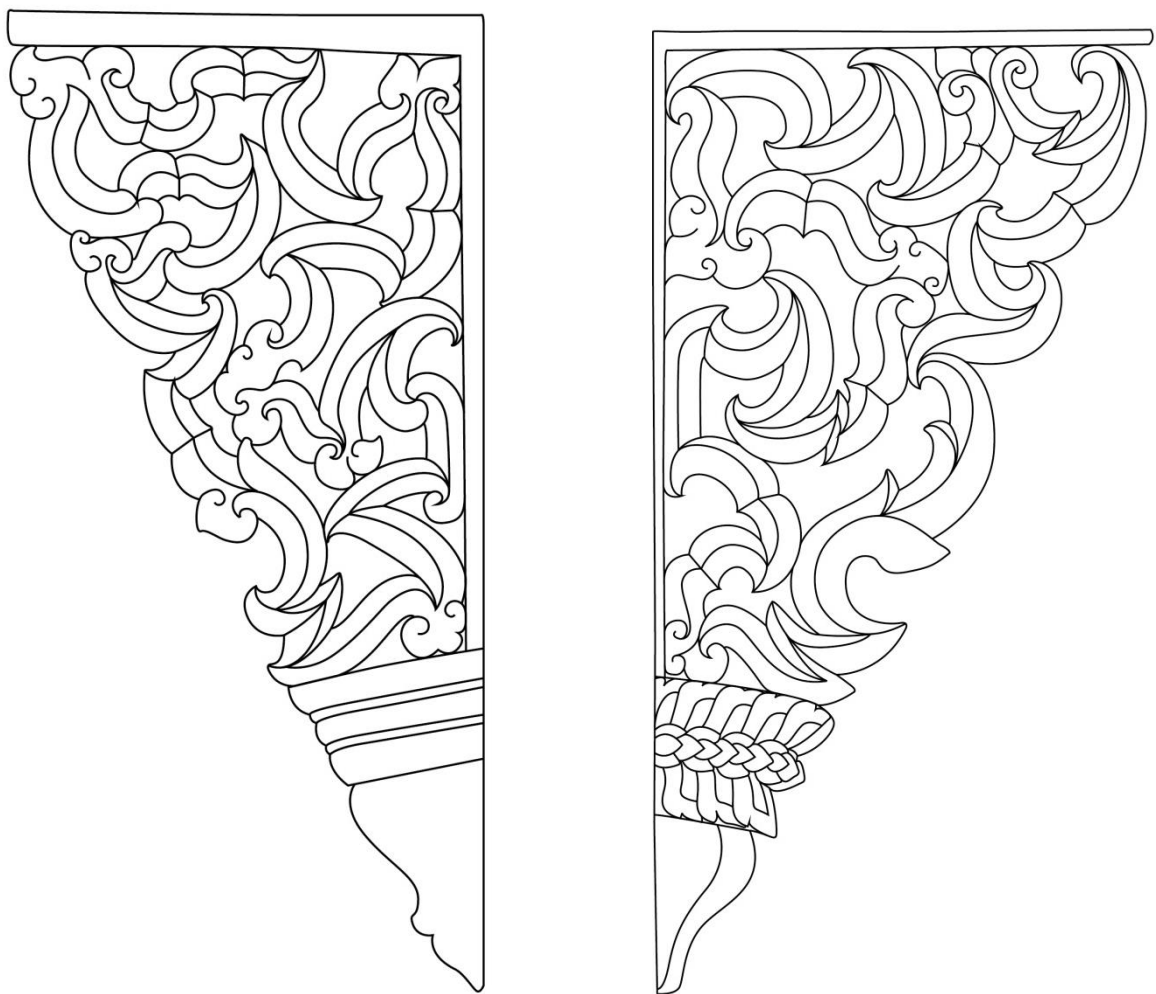
ภาพลายเส้นที่ 18 ลายหน้าบัน วัดนาคบ้านไร่ อำเภอกะเนิน

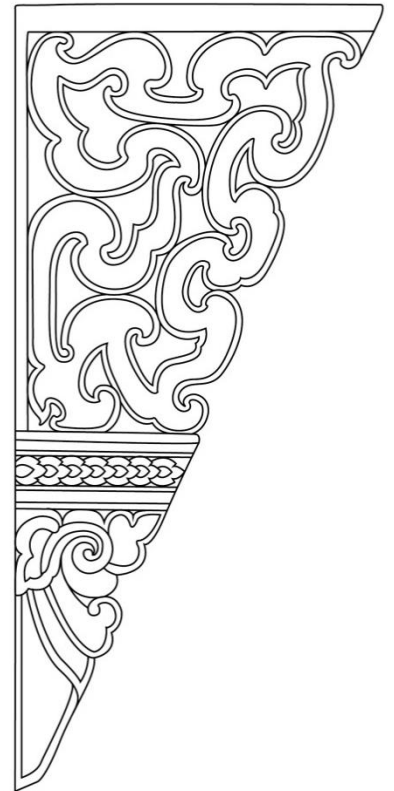
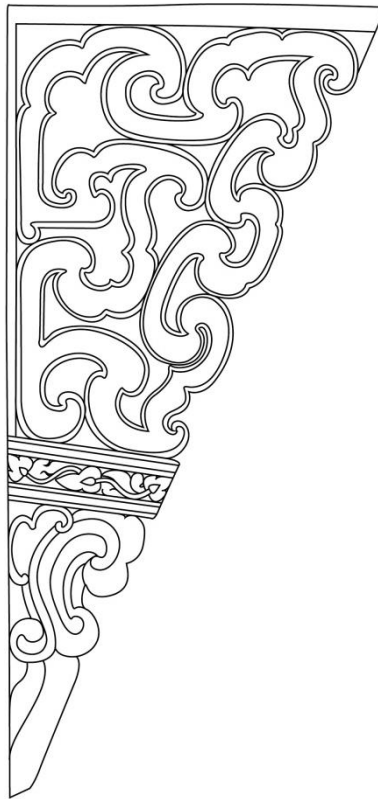
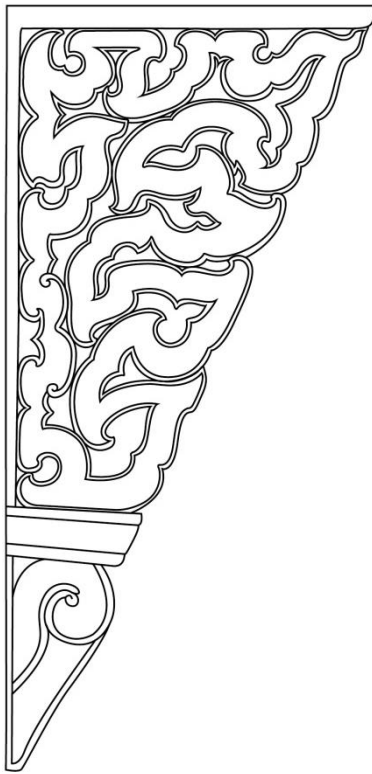
ภาพลายเส้นที่ 19-20 ลายหน้าบันปีกนก วัดนาคบ้านไร่ อำเภอกะเนิน

นาคทนต์ เป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่มีความนิยมนำลายไฉ้หมู่มาร่วมสร้างสรรค์เป็นจำนวนมาก สามารถพบตามแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหลายพื้นที่ เพราะการใช้งานจำนวนมากกลุ่มตัวอย่างจึงมีมากกว่าองค์ประกอบสถาปัตยกรรมส่วนอื่น ในความหลากหลายนี้เองผู้เขียนจึงเก็บรวบรวมและคัดลอกลายเส้น เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียด โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

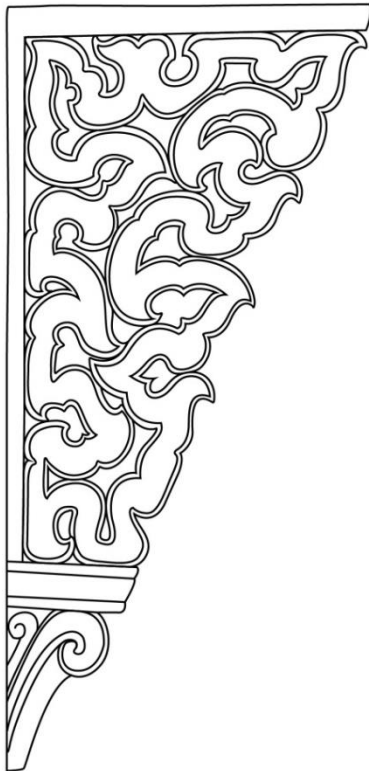
กลุ่มที่ 1 นาคทนต์กลุ่มที่เป็นเส้นเฉพาะลายไฉ้หมู่มาร่วมสร้างสรรค์เป็นวงไม่ขาดจากกันออกแบบให้ขัดหยักภายในกรอบสามเหลี่ยมจนเต็มพื้นที่ โดยใช้เส้นไฉ้หมู่มาร่วมเป็นทั้งขอบลายและตัวลายไปในตัว เช่น นาคทนต์วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา นาคทนต์วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เป็นต้น

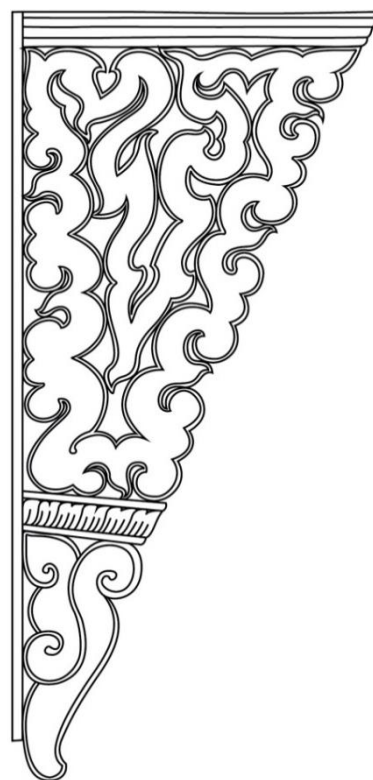
ภาพลายเส้นที่ 21-22 นาคทนต์วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

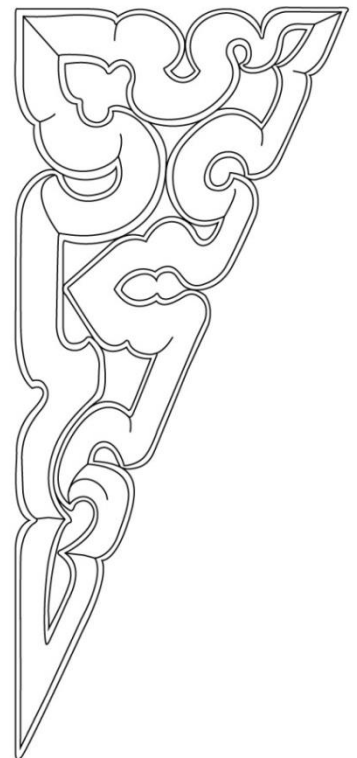
ภาพลายเส้นที่ 23-25 นาคันทัดวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

ภาพลายเส้นที่ 26
นาคันทัดวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

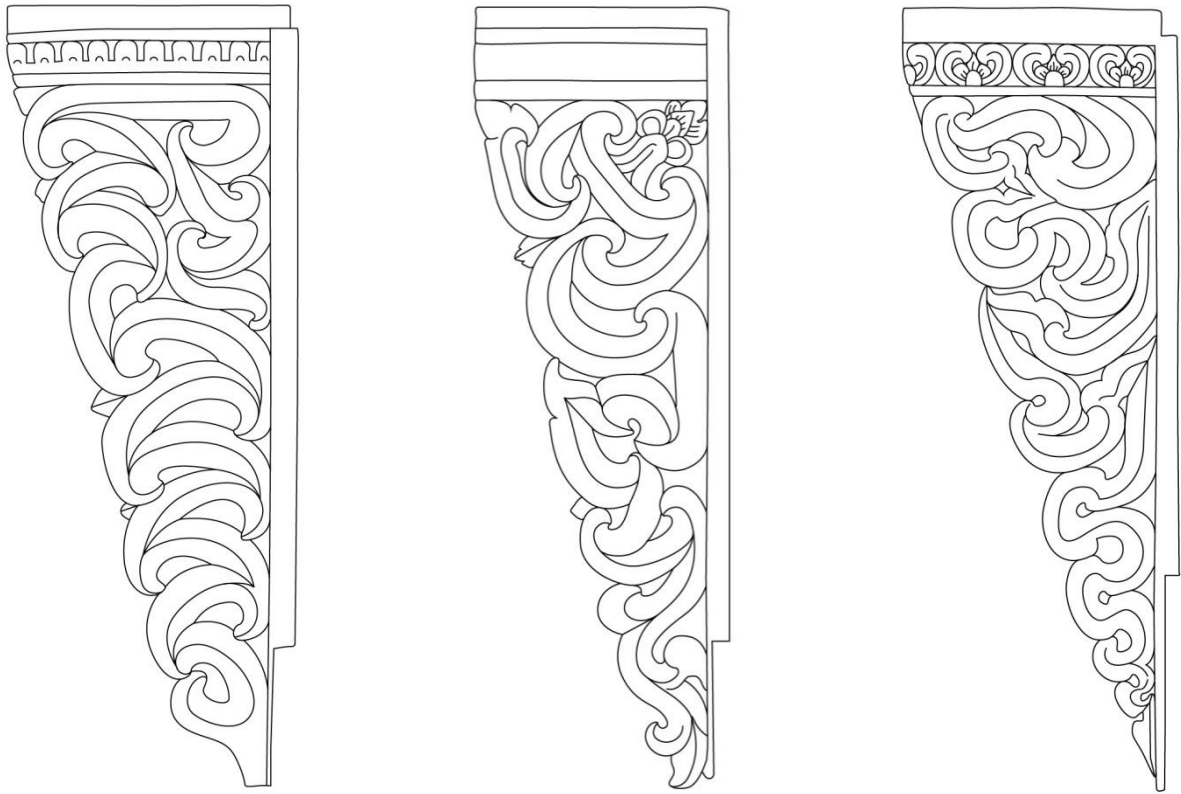

ภาพลายเส้นที่ 27
นาคันทัดวัดหลวงราชสันฐาน

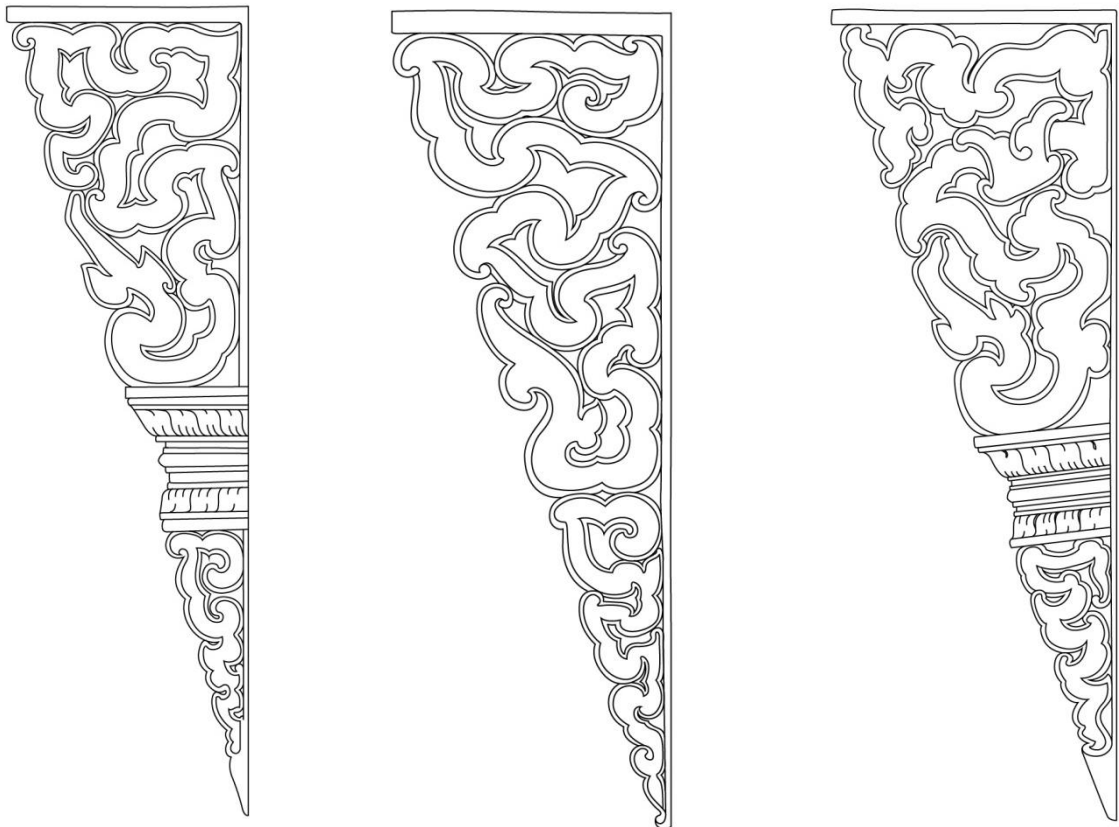
ภาพลายเส้นที่ 28
นาคันทัดวัดช้างค้ำ(ร้าง)จังหวัดพะเยา

กลุ่มที่ 2 นาคทนต์จะเป็นเส้นเฉพาะลายไฉ้หมู แต่ลักษณะเส้นลายจะมีส่วนปลายทั้งสองด้าน
ขาดออกจากกัน มีจุดเริ่มและจุดสิ้นสุดภายในเส้นลายนั่น หรืออาจจะกล่าวว่ามีส่วนหัวและส่วนหาง
โดยปลายเส้นมักจะปิดลายด้วยตัวนก เช่น นาคทนต์วัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน นาคทนต์วัดบ้านฝ้าง
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นต้น

ภาพลายเส้นที่ 29-31 นาคทนต์วัดบ้านฝ้าง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

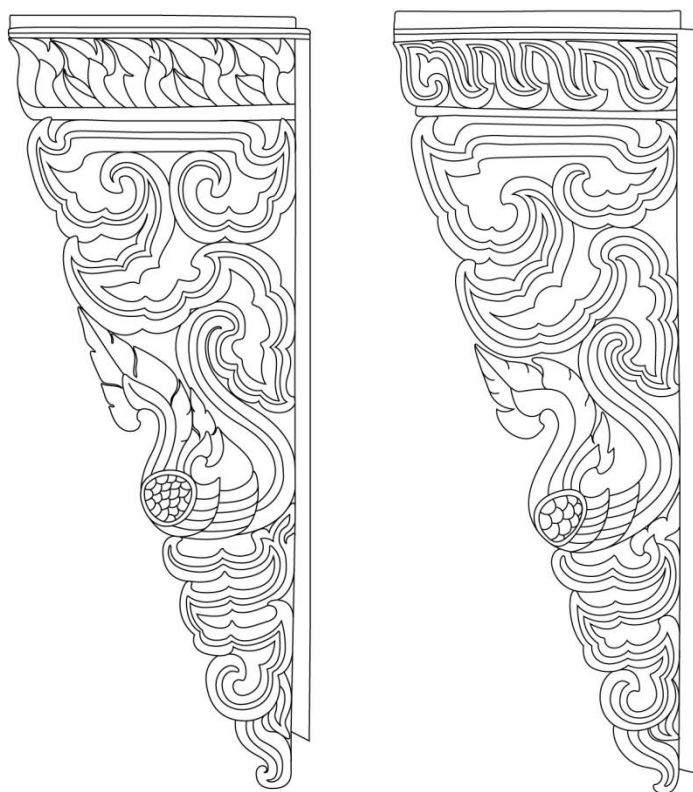
กลุ่มที่ 3 นาคทนต์กลุ่มนี้ จะมีลักษณะเดียวกับกลุ่มที่ 2 คือเป็นเส้นลายจะมีส่วนปลายที่เป็นหางและส่วนต้นที่เป็นหัวในเส้นลายนั้น แต่ส่วนหัวจะถูกรูปแบบให้เป็นหัวพญานาคโดยใช้เส้นลายได้หมด ไม่มีรายละเอียดของหัวพญานาคแบบทั่วไป ซึ่งผู้เขียนขอใช้คำว่ากนกหัวนาค เพื่อความแตกต่างที่ชัดเจน เช่น นาคทนต์วัดทุ่งม่านเหนือ นาคทนต์วัดทุ่งไฉ้ นาคทนต์วัดเชียงรายอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นต้น

ภาพลายเส้นที่ 32-34 กลุ่มนาคทนต์วัดทุ่งม่านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

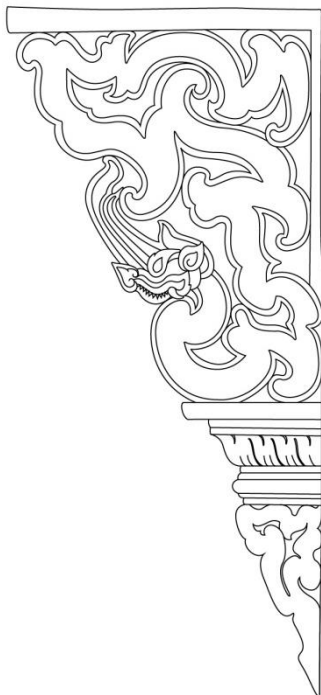

ภาพลายเส้นที่ 35-37 กลุ่มนาคันต์วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

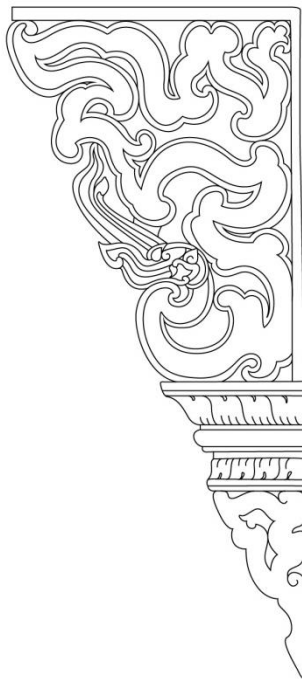

ภาพลายเส้นที่ 38-39
นาคันต์วัดบ้านฝ้าง จังหวัดลำปาง

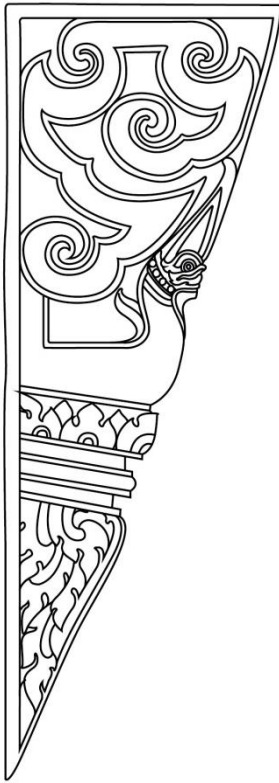
กลุ่มที่ 4 จะมีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มที่ 3 คือเป็นเส้นลายจะมีส่วนปลายที่เป็นหางและส่วนต้นที่เป็นหัว โดยส่วนหัวแกะสลักเป็นรูปหัวพญานาคชัดเจน หรือเพื่อให้เกิดความเข้าใจในลักษณะที่ในกลุ่มนี้ช่างได้ใช้เส้นลายไล่หมู่เป็นลำตัวของพญานาคและพญาลวง(นาคมีปีก) ขดหยักภายในกรอบสามเหลี่ยม ซึ่งนาคทนต์ในกลุ่มนี้เป็นการผสมผสานนาคทนต์แบบทั่วไปกับลายไล่หมู่ เช่น นาคทนต์วัดนาหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นาคทนต์วัดปางยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง นาคทนต์วัดตุนใต้ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นต้น

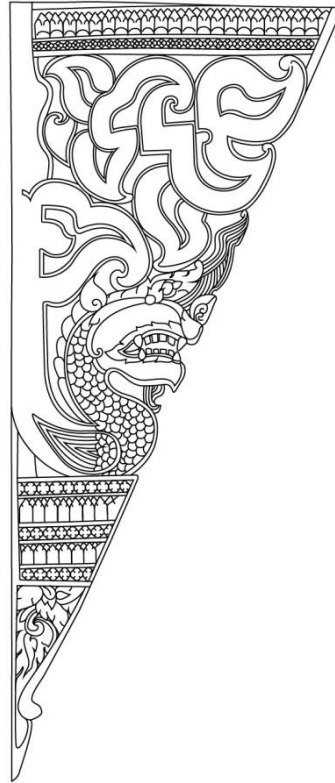
ภาพลายเส้นที่ 40-41
นาคทนต์วัดทุ่งม่านเหนือ จังหวัดลำปาง

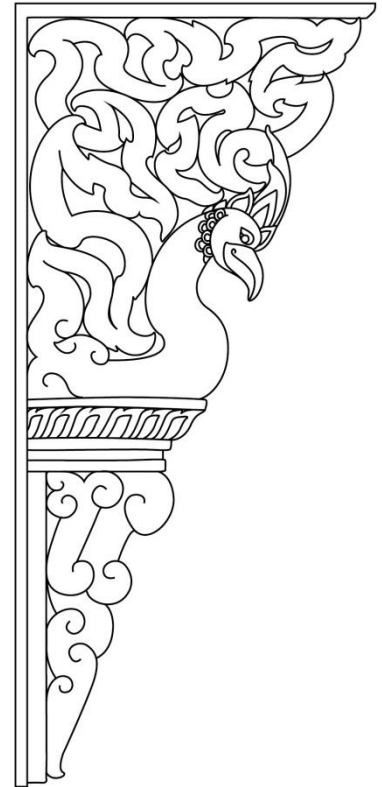
ภาพลายเส้นที่ 42
นาคทนต์วัดตุนใต้ จังหวัดพะเยา

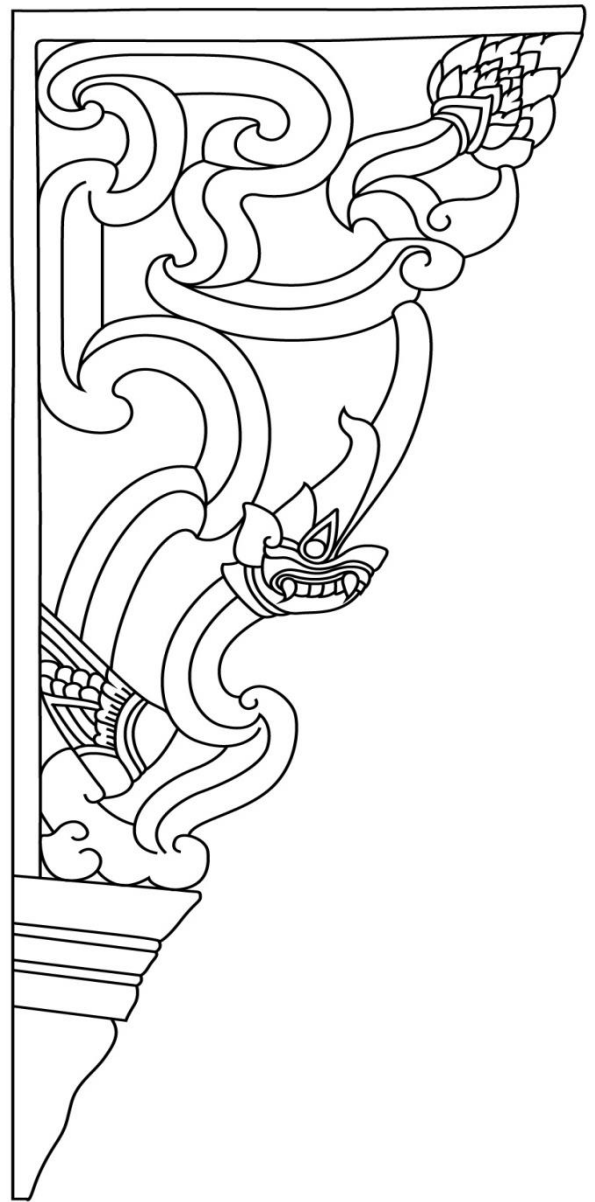
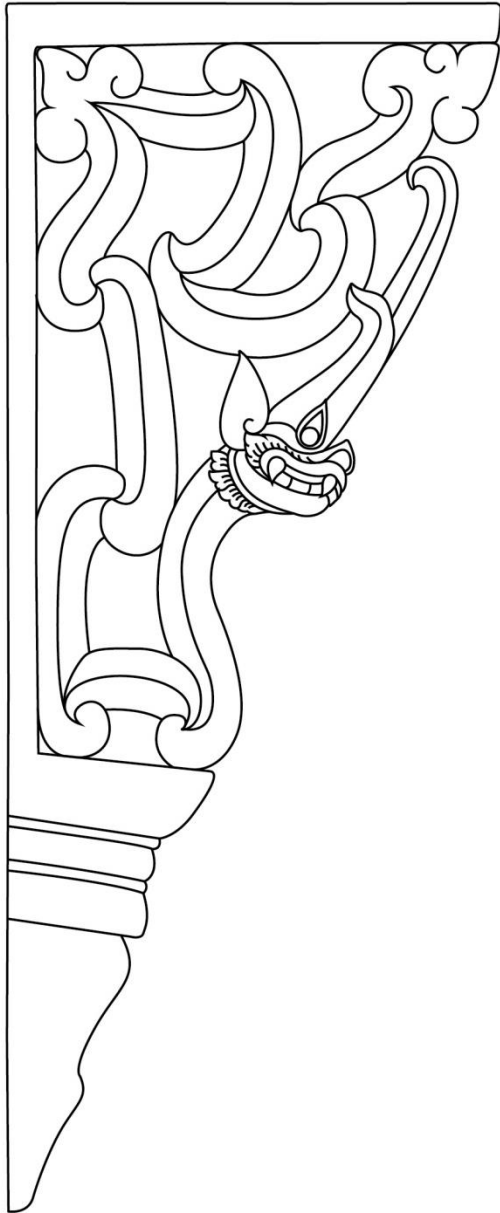
ภาพลายเส้นที่ 43
 นาคทนต์วัดคำหลวง จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 44
 นาคทนต์วัดปงยางคก จังหวัดลำปาง

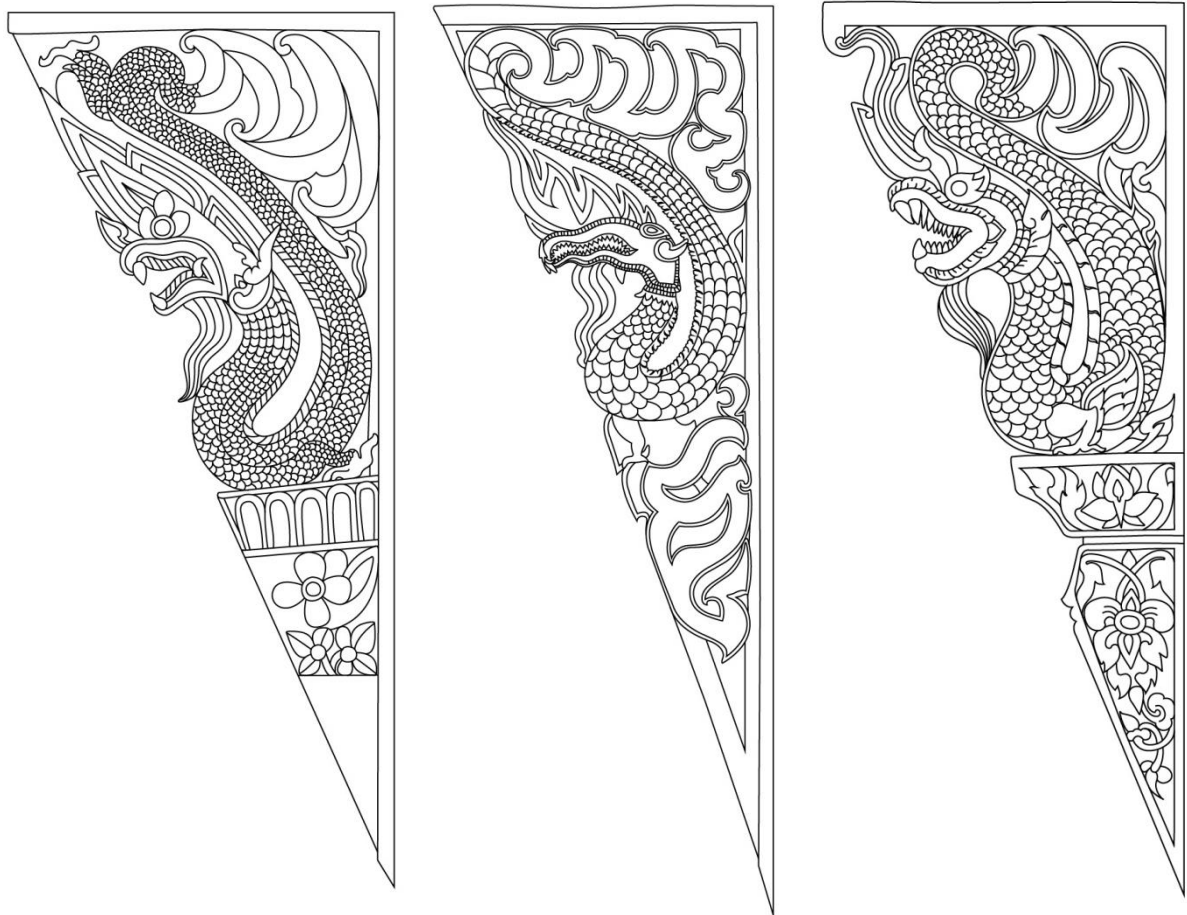

ภาพลายเส้นที่ 45
 นาคทนต์วัดหลวงราชรัตนฐาน
 จังหวัดพะเยา

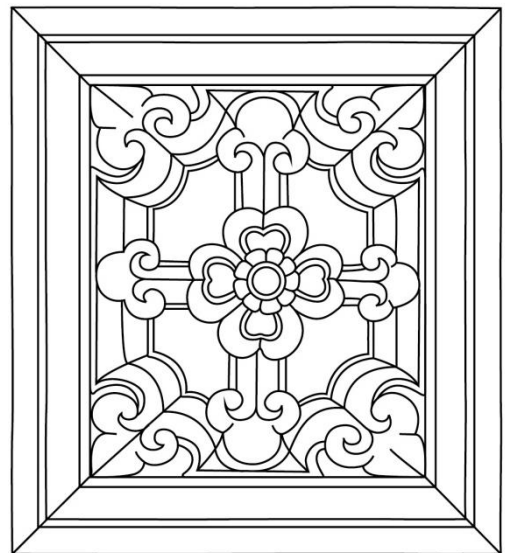
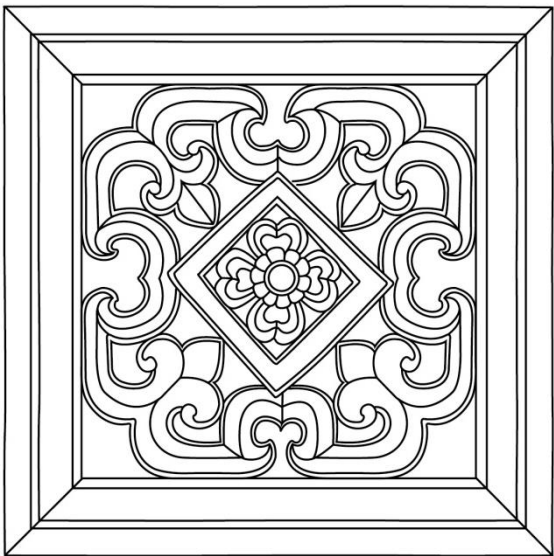
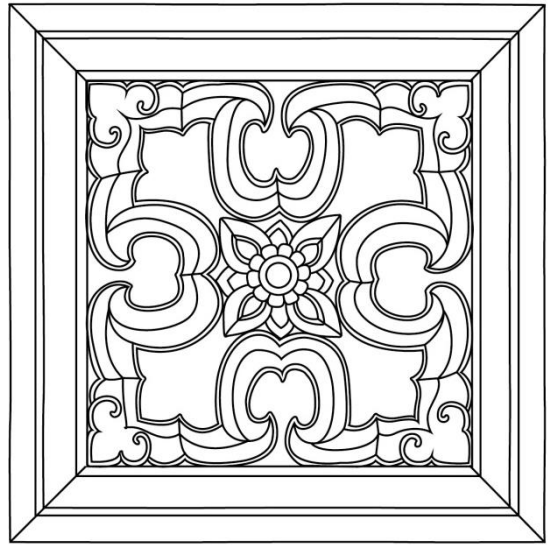
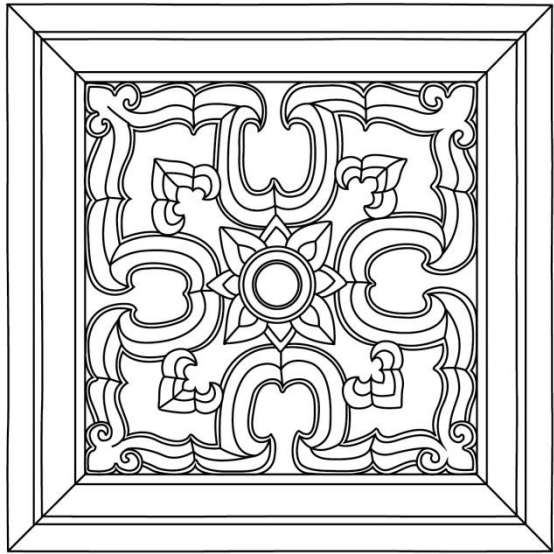
ภาพลายเส้นที่ 46-47 นาคพันตัววัดนาหลวง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

กลุ่มที่ 5 นาคพันต์กลุ่มนี้ จะให้ลายไฉ้หมู่เป็นส่วนประกอบรอง ภาพหลักคือตัวพญานาค หรือ หนุมานหรือลวดลายอื่น แล้วแซมด้วยลายไฉ้หมู่ในส่วนของพื้นที่ว่างของตัวโครงสร้างสามเหลี่ยม ซึ่งจะมีทั้งส่วนปลายด้านล่างของนาคพันต์ ส่วนปลายที่พื้นออกไปด้านนอก เช่นนาคพันต์วัดเหล่าหลวง อำเภोधเนิน จังหวัดลำปาง นาคพันต์วัดห้างฉัตร อำเภोध้างฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นต้น

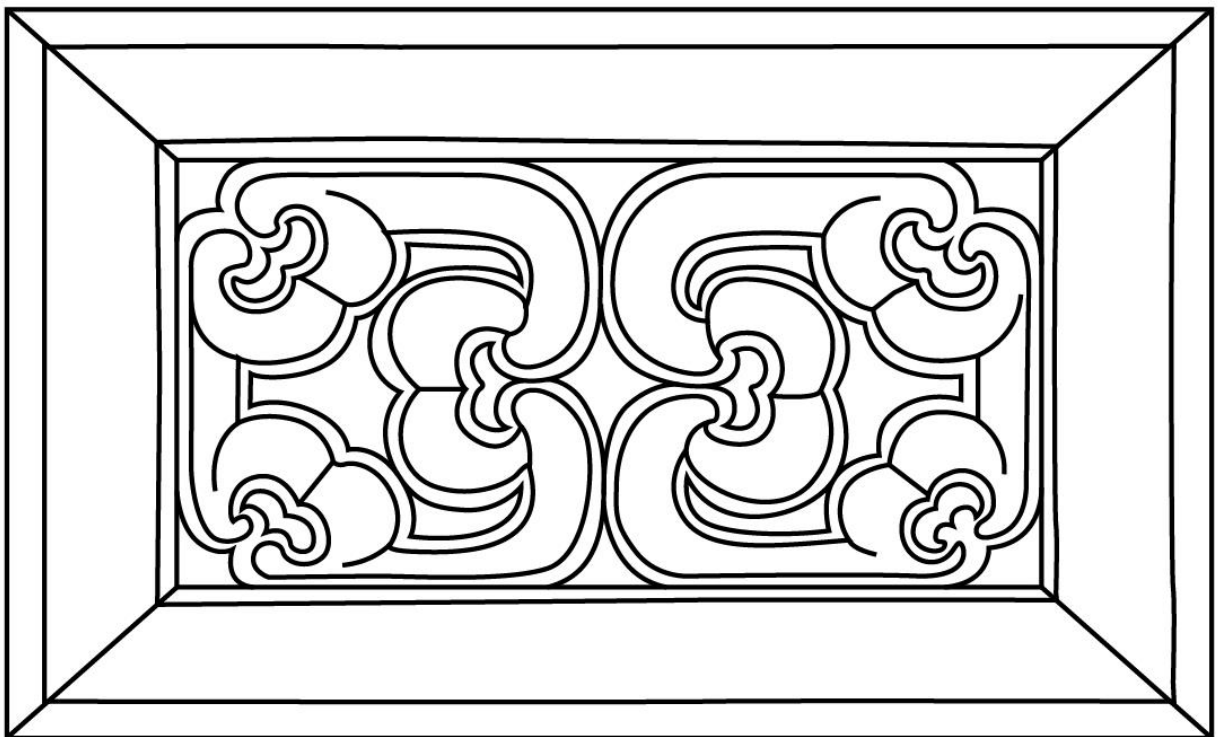
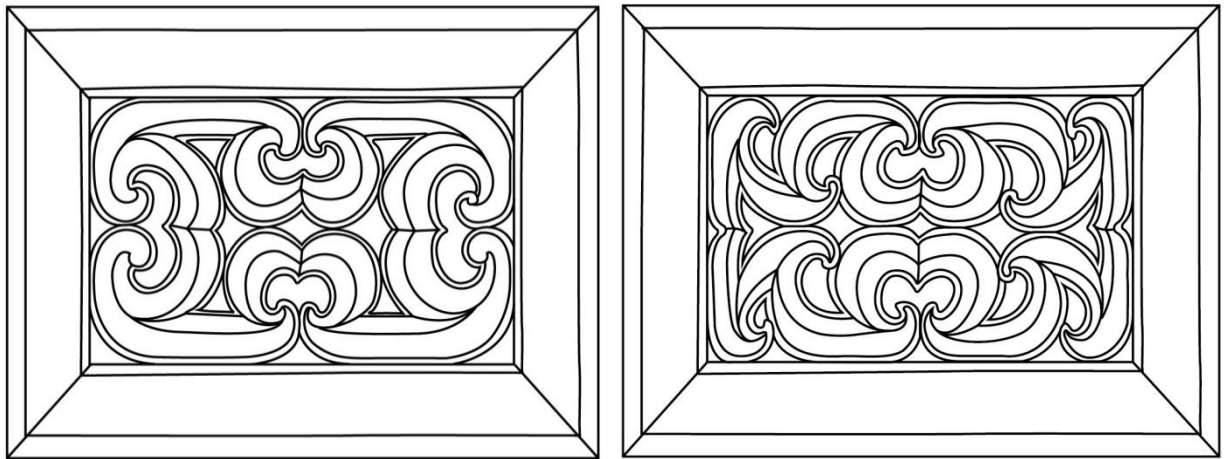
ภาพลายเส้นที่ 48-50 นาคพันต์วัดห้างฉัตร อำเภोध้างฉัตร จังหวัดลำปาง

แผงแล มีความน่าสนใจในเรื่องของการวางลายไส้หมู่ให้เป็นลายดอก เพื่อให้ได้ลักษณะของแผงไม้ฉลุลาย ตามไวยกรณ์ของแผงแลประดับงานสถาปัตยกรรมล้านนา ซึ่งจะปรากฏทั้งที่เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยดอกลายไส้หมู่จะถูกจัดวางในพื้นที่ดังกล่าว ปรากฏอยู่ 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 แผงแลทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสหมู่กลายไส้หมู่เป็นในลักษณะของดอกประจายามสี่กลีบ ดังปรากฏบนแผงแลประดับอุโบสถวัดม่อนกระทิง อำเภอเมือง เป็นต้น

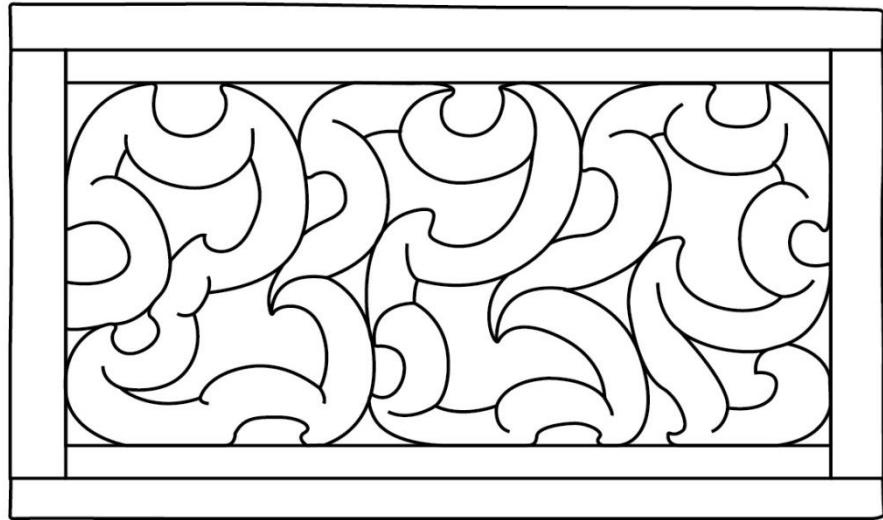

ภาพลายเส้นที่ 51-54 แผงแลประดับอุโบสถวัดม่อนกระทิง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

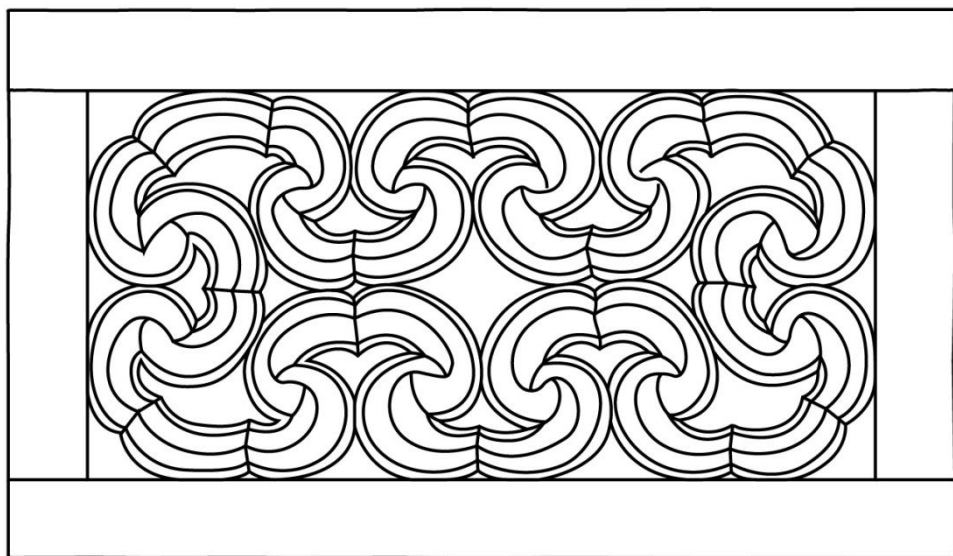
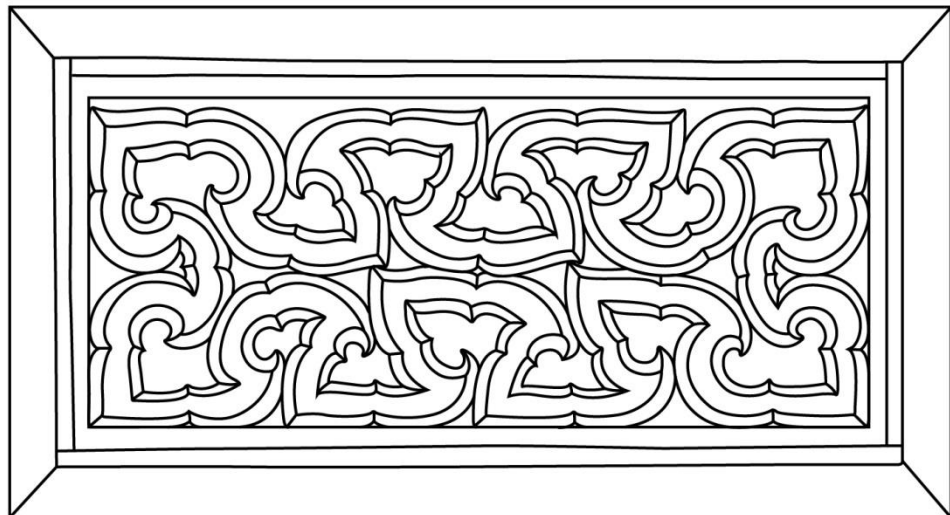
รูปแบบที่ 2 แผงแลทรวงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มักผูกปลายไส้หมุดหยักไปมาภายในกรอบไม้แผงแล ซึ่งชุดลายดังกล่าวข้างมักจะผูกปลายให้มีความสมมาตร เท่ากันทั้งซ้ายและขวา ด้วยเทคนิคงานฉลุลายแล้วนำมาแกะสลัก ก่อนจะประดับแก้วจีน ทารักทาชาดแล้วปิดทอง เช่น แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอดงเจริญ แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอมือง เป็นต้น

ภาพลายเส้นที่ 55-57 แผงแลประดับวิหารวัดศรีล้อม อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

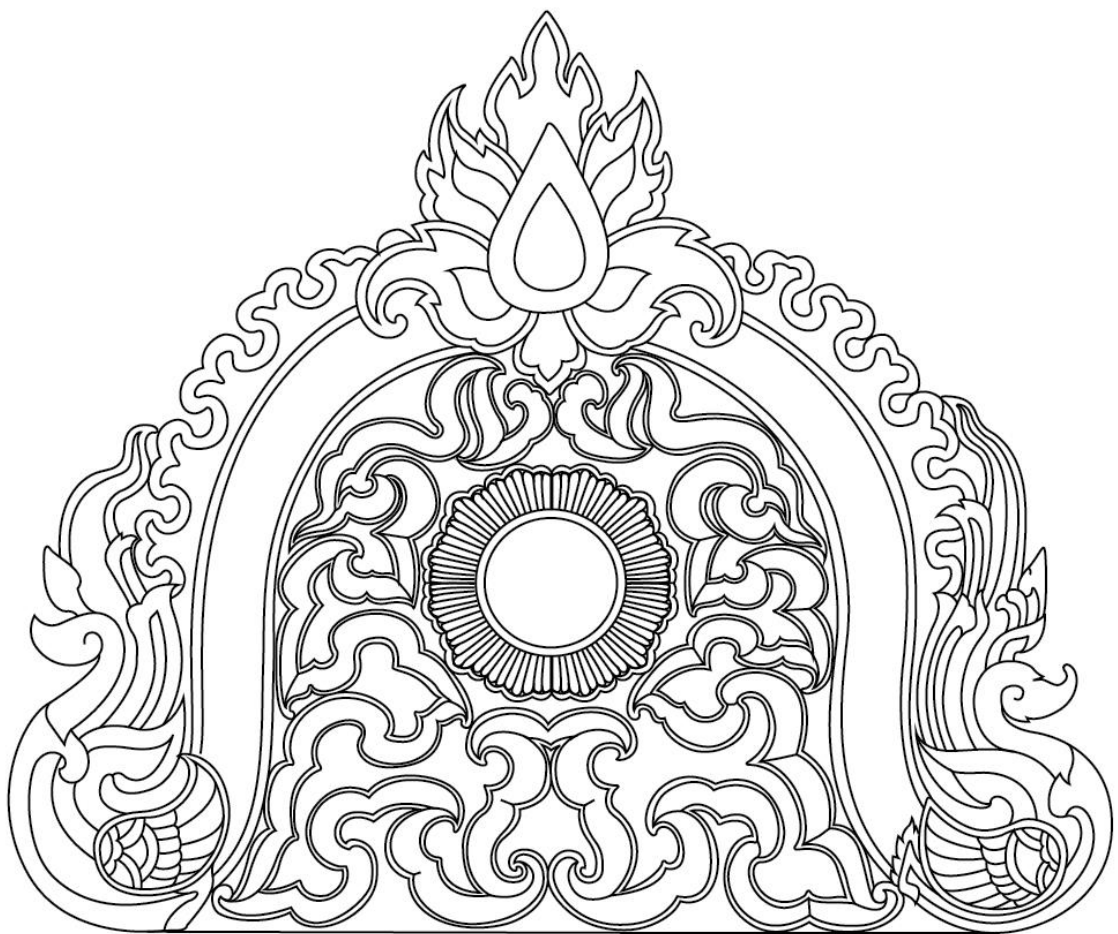
ภาพลายเส้นที่ 58 แผงแลประดับวิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

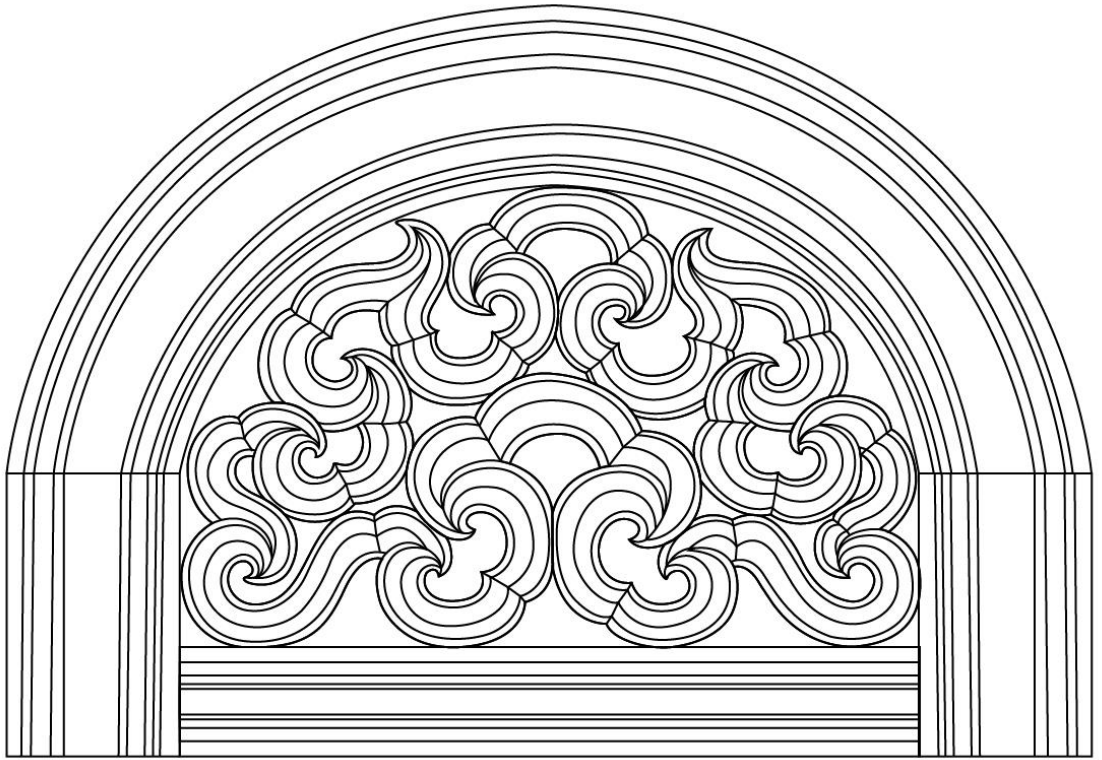
ภาพลายเส้นที่ 59-60 แผงแลประดับวิหารวัดเหล่าหลวง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง

ซุ้มบันแถลง หนึ่งในส่วนประดับงานสถาปัตยกรรมบริเวณที่มีช่อง หรือที่คนล้านนาเรียกว่า ป่อง มักจะประดับซุ้มเหนือช่องนั้นๆ ในที่นี้หมายถึงประตู หน้าต่าง รวมถึงชั้นปราสาทที่มักมีซุ้มเล็กๆ ประดับประจำในแต่ละชั้นแต่ละด้าน ที่บางครั้งอาจจะใช้ภาษาพื้นถิ่นเรียกซุ้มป่องปั่ว

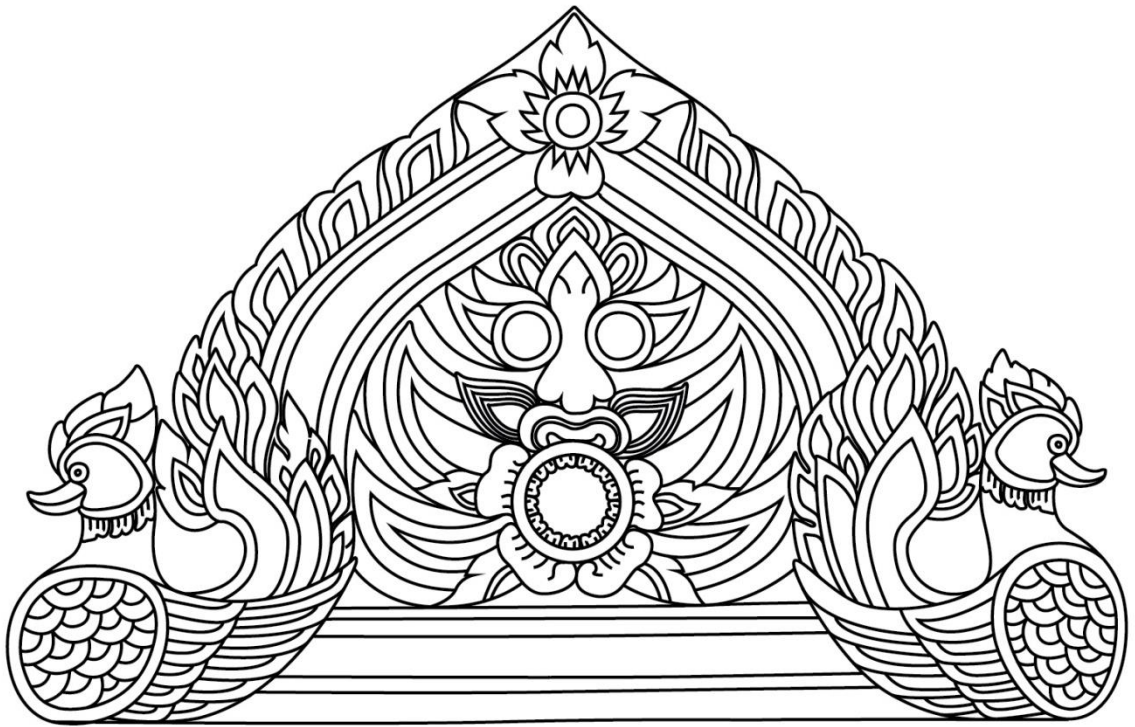
ในภาพรวมของซุ้มเหล่านี้จากการเก็บข้อมูลปรากฏการใช้ลายไฉ้หมูมาสร้างสรรค์ซุ้มบันแถลง สำหรับประดับเหนือช่องประตูทางเข้าออก เช่นซุ้มประตูกุฏิหลังเดิม วัดเหล่าหลวง อำเภอดง
ซุ้มประตูกุฏิหลังเดิม วัดนาคตหลวง อำเภอมะทะ และซุ้มไฉ้หมูขนาดเล็กในการใช้ประดับธรรมมาสน์ เช่นซุ้มป่องปั่ว ประดับธรรมมาสน์วัดต้นตอง อำเภอมือง เป็นต้น

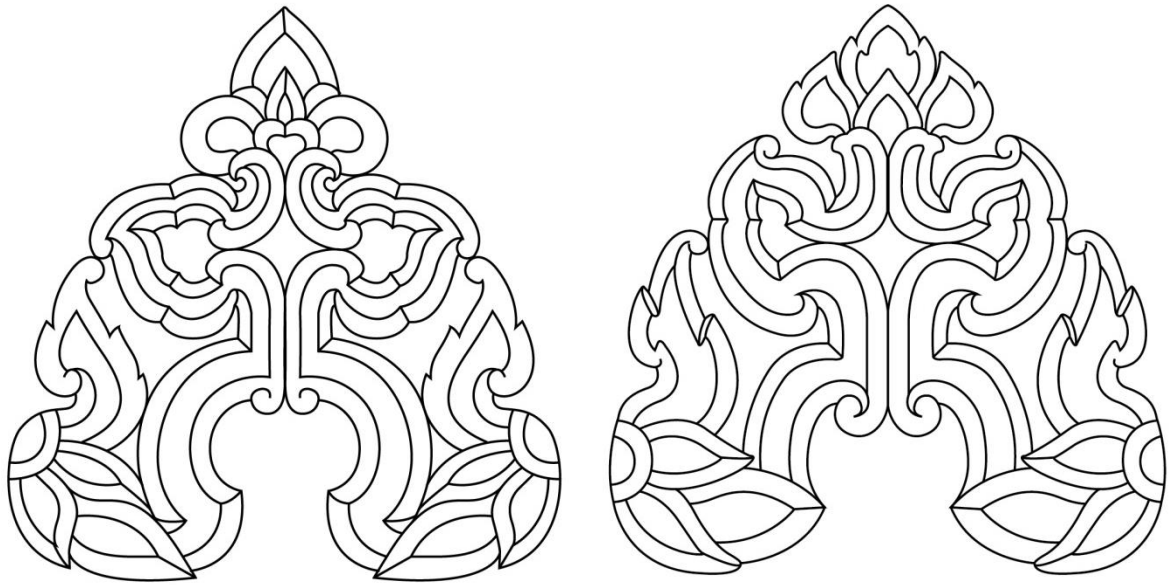
ภาพลายเส้นที่ 61 ซุ้มประตูกุฏิหลังเดิม วัดนาคตหลวง อำเภอมะทะ จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 62 ชุ่มประตูกุฏิหลังเดิม วัดเหล่าหลวง อำเภอกัน

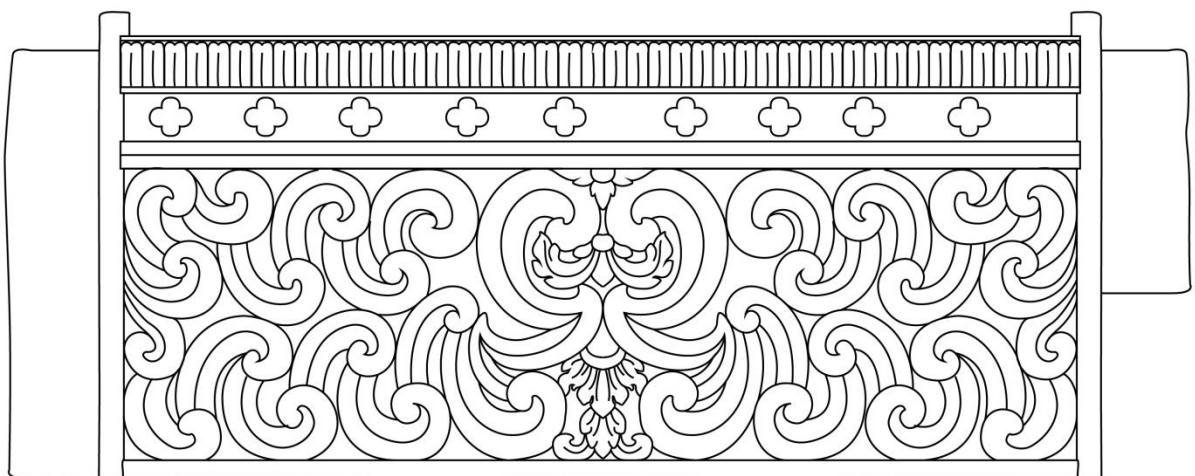

ภาพลายเส้นที่ 63 ชุ่มประดับธรรมมาสน์ วัดทุ่งกล้วย อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

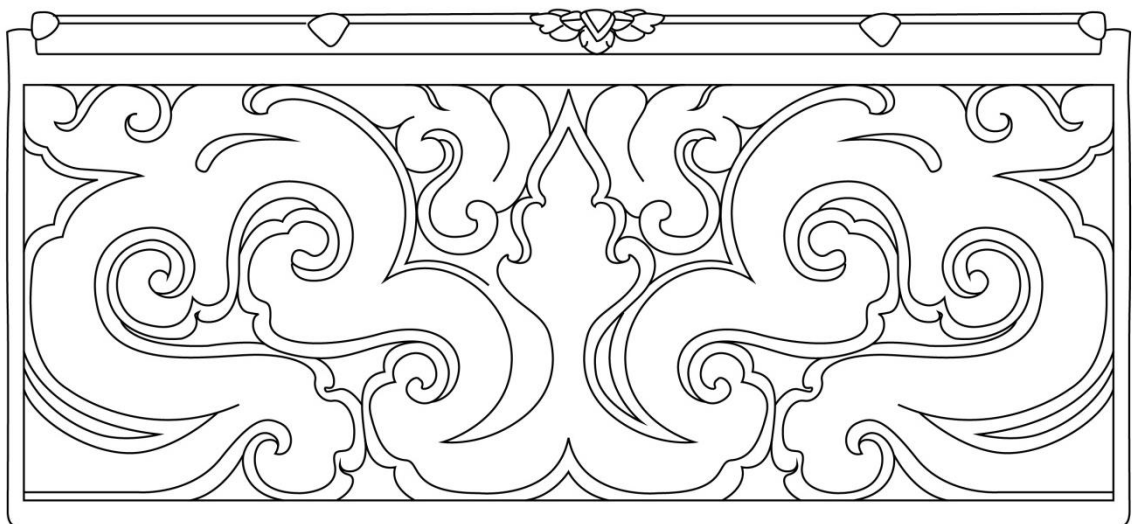
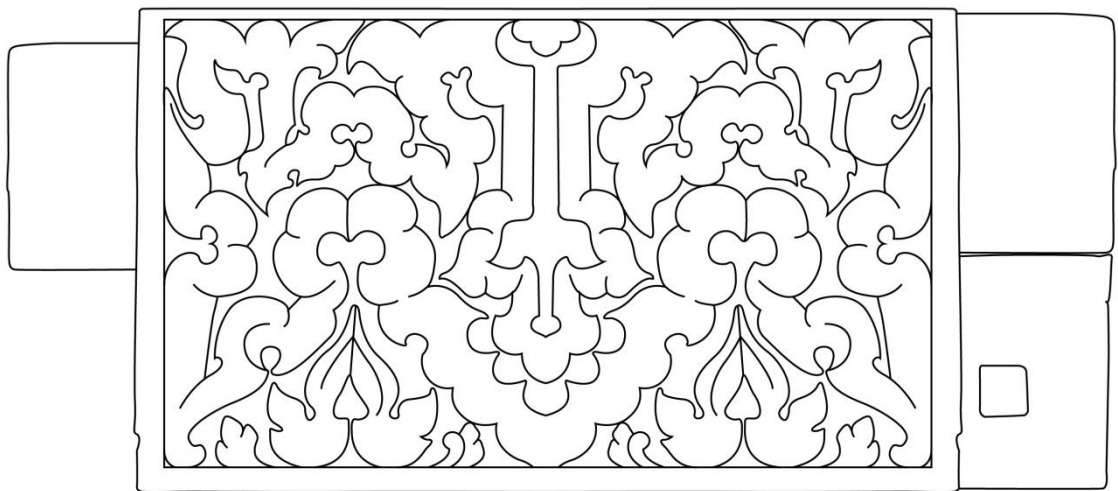
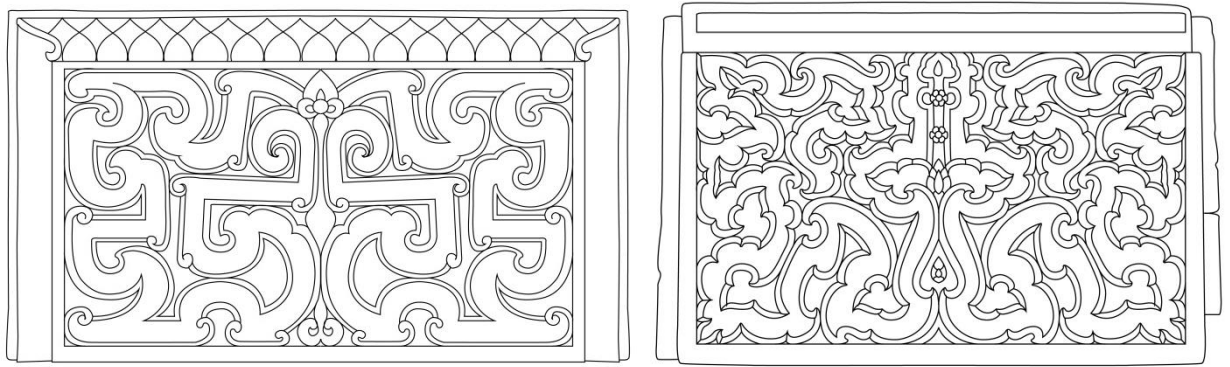

ภาพลายเส้นที่ 64-65 ชุ่มป่องปิว ประดับธรรมมาสน์วัดต้นตอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

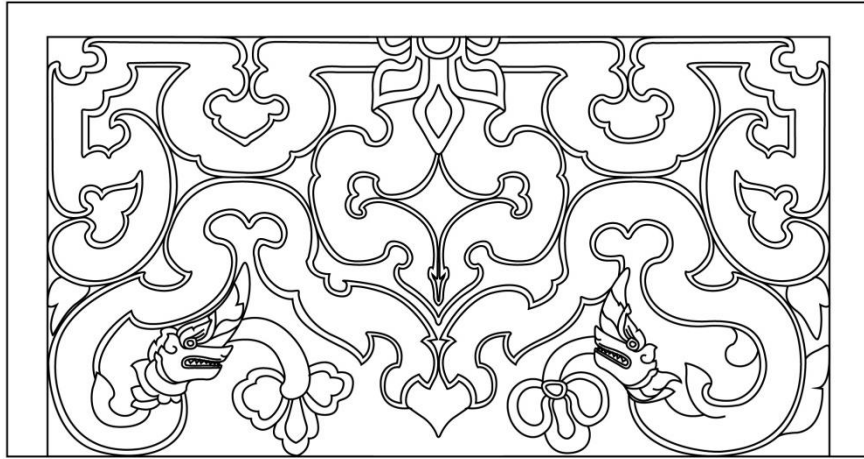
ห้ายนต์ไล่หนู มีรูปแบบที่หลากหลายมาก โดยจะแบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆ คืองานชั้นครูและงานช่างพื้นบ้าน ซึ่งสามารถแยกประเภทได้จากการผูกลาย รูปแบบลวดลายที่นำมาใช้ ความลงตัวและความละเอียด โดยตัวอย่างที่นำมาเสนอเป็นลายเส้นนั้น ส่วนใหญ่ได้มาจากพิพิธภัณฑ์ภายในวัดต่างๆ ที่ชาวบ้านได้นำมาถวายวัดหลังจากที่มีการรื้อเรือนเก่าออก แล้วปลูกเรือนใหม่ ทำให้ห้ายนต์หมดหน้าที่การใช้งานจากเดิม จึงนำมาถวายวัดเพื่อเป็นการอนุรักษ์งานศิลปกรรมของชุมชนนั้นๆ

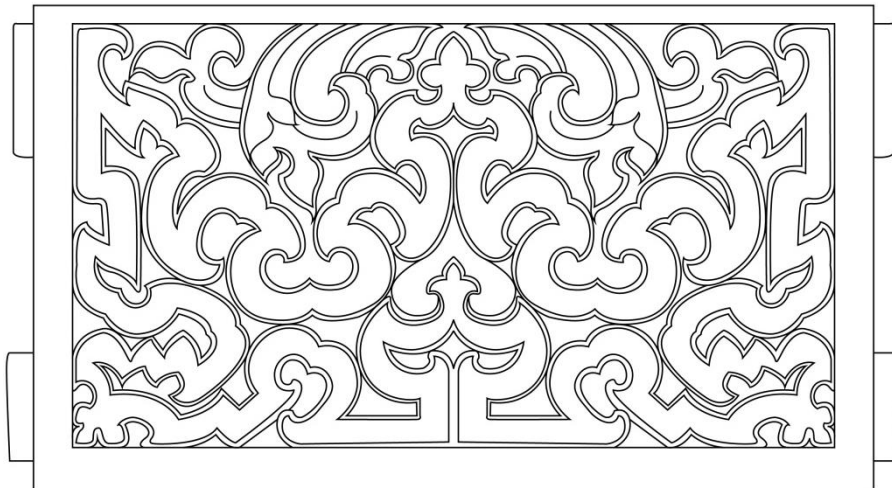
ภาพลายเส้นที่ 66 ห้ายนต์ไล่หนู พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง

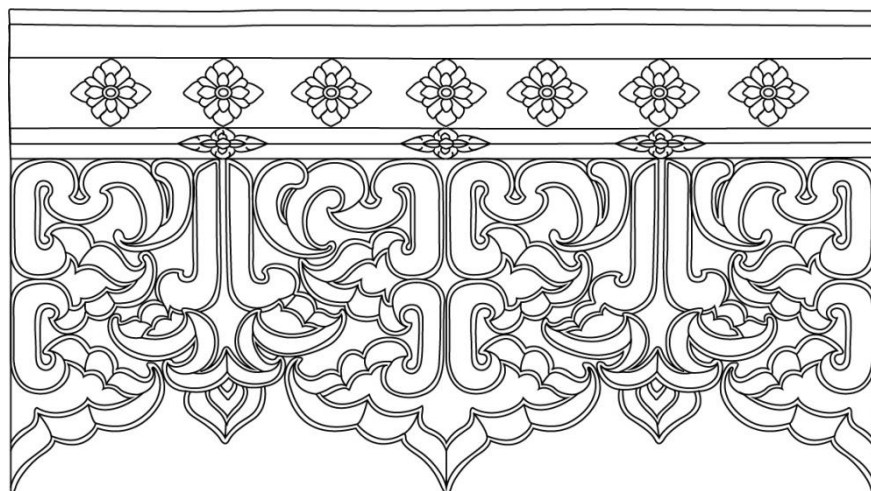
ภาพลายเส้นที่ 67-70 ห้ายนต์ลายไฉ้หมุ่ พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุลำปางหลวง

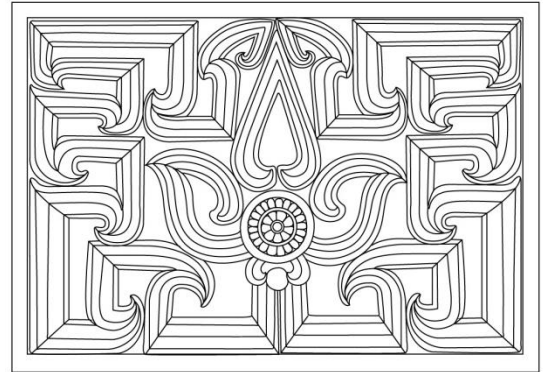
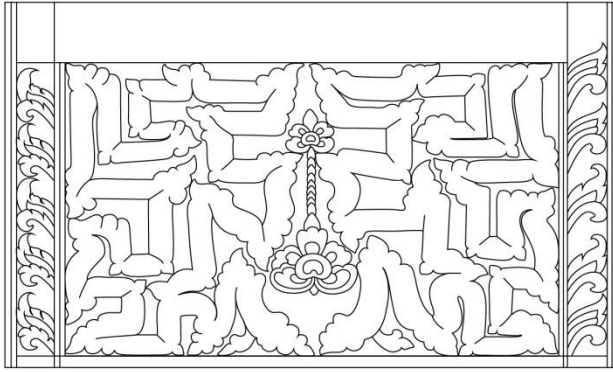
ภาพลายเส้นที่ 71 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดน้ำโจ้ อำเภอแม่ทะ

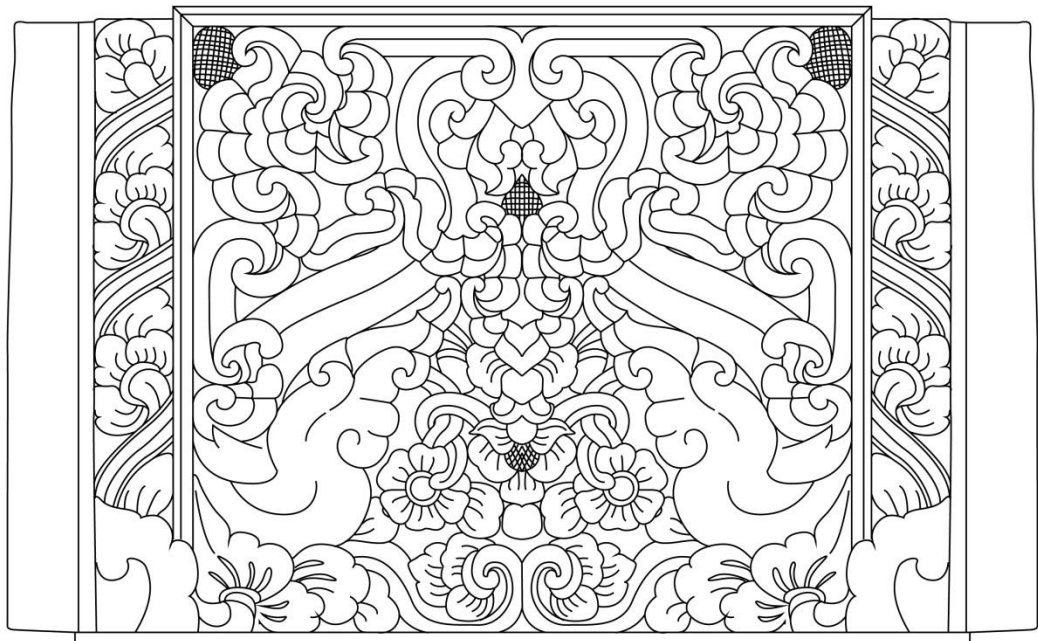
ภาพลายเส้นที่ 72 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดพระธาตุจอมปิง อำเภอเกาะคา

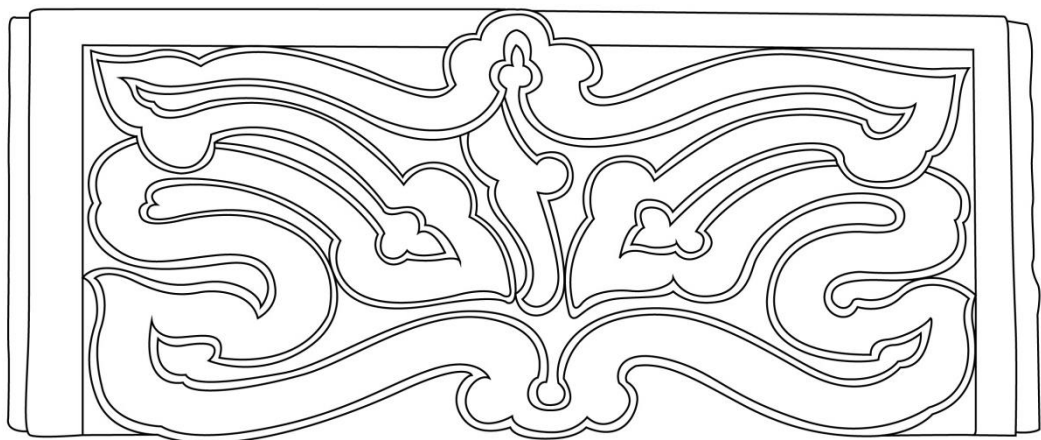
ภาพลายเส้นที่ 73 ห้ายนต์ลายไส้หมู วัดปงหอคาล อำเภอแม่ทะ

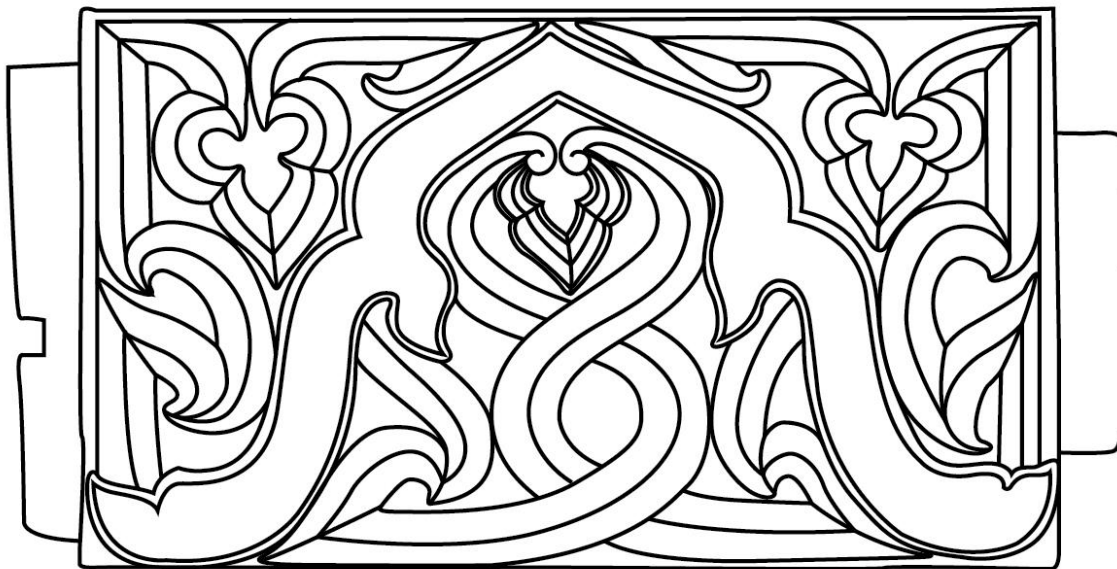
ภาพลายเส้นที่ 74-75 ห้ายนต์ลายไฉ่หมู วัดพระเจดีย์ขาวหลัง อำเภอเมือง

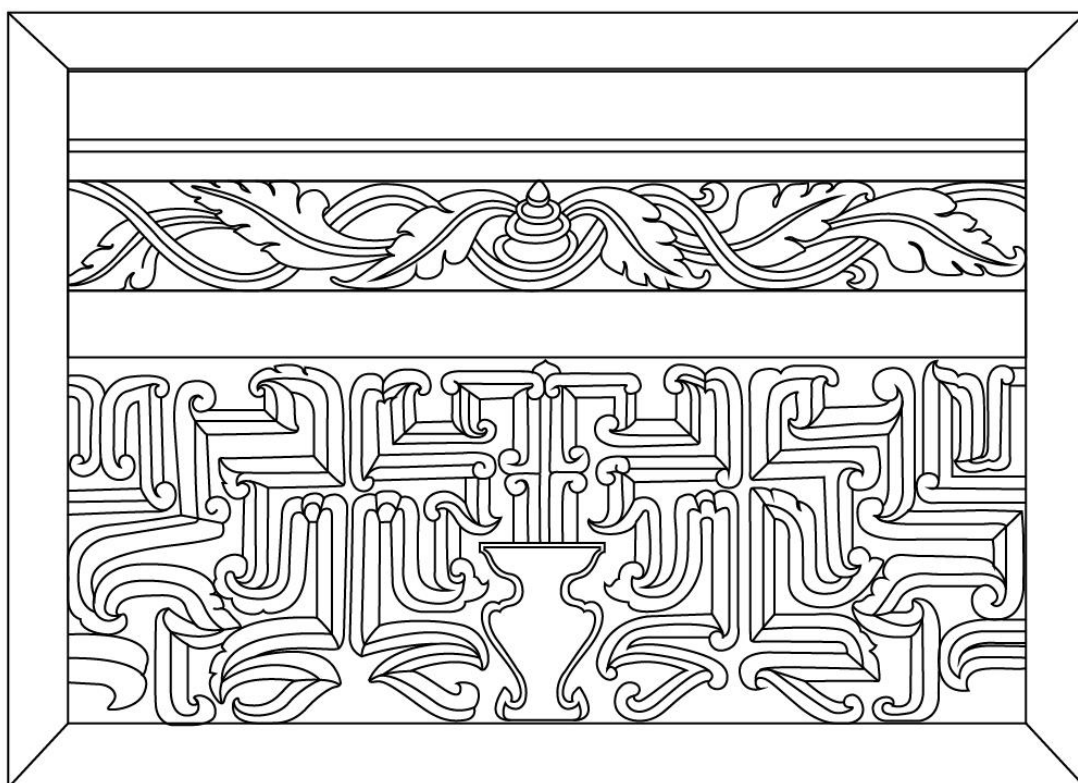
ภาพลายเส้นที่ 76 ห้ายนต์ลายไฉ่หมู วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง

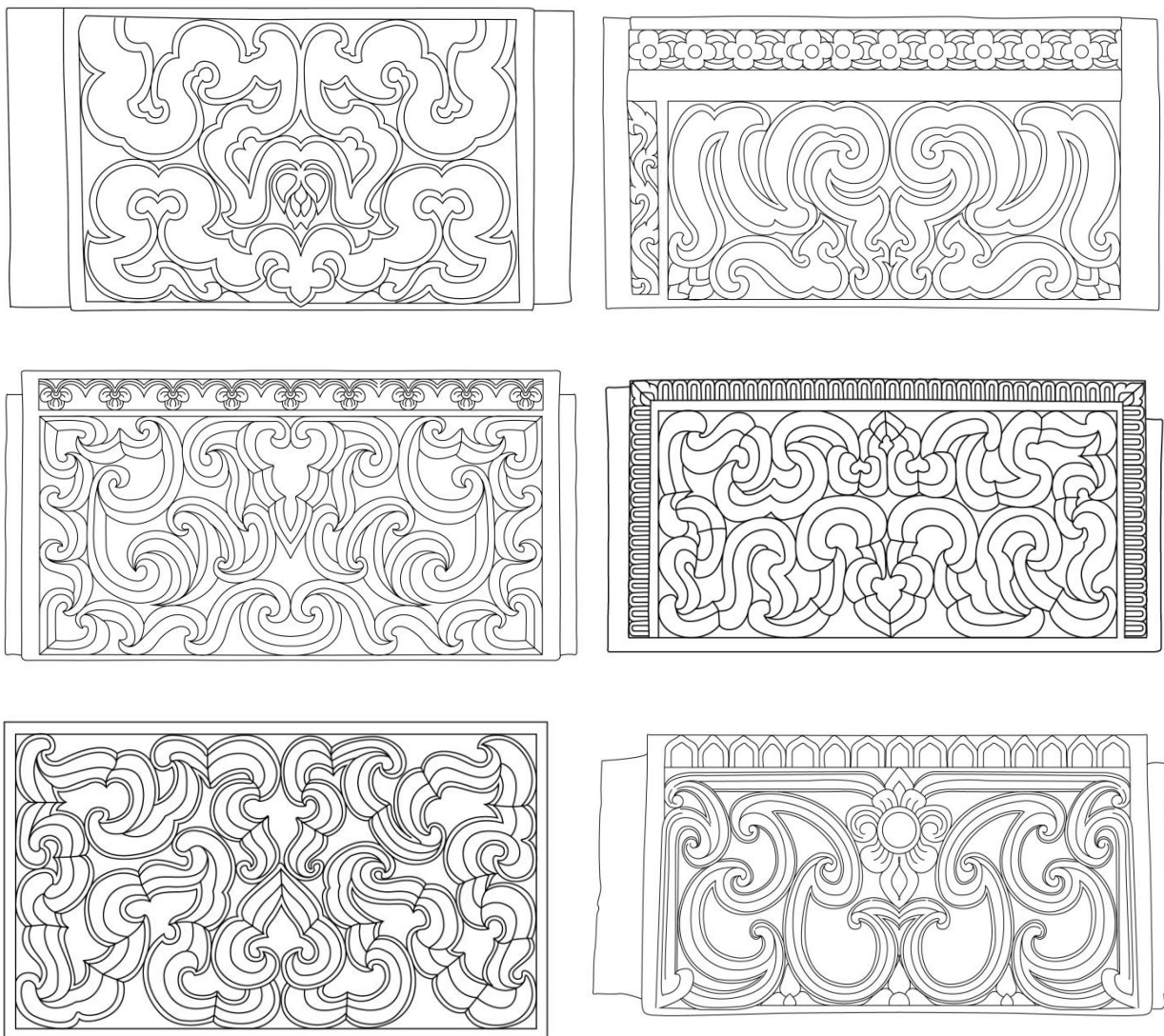
ภาพลายเส้นที่ 77 ห้ายนต์ลายไฉ่หมู วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

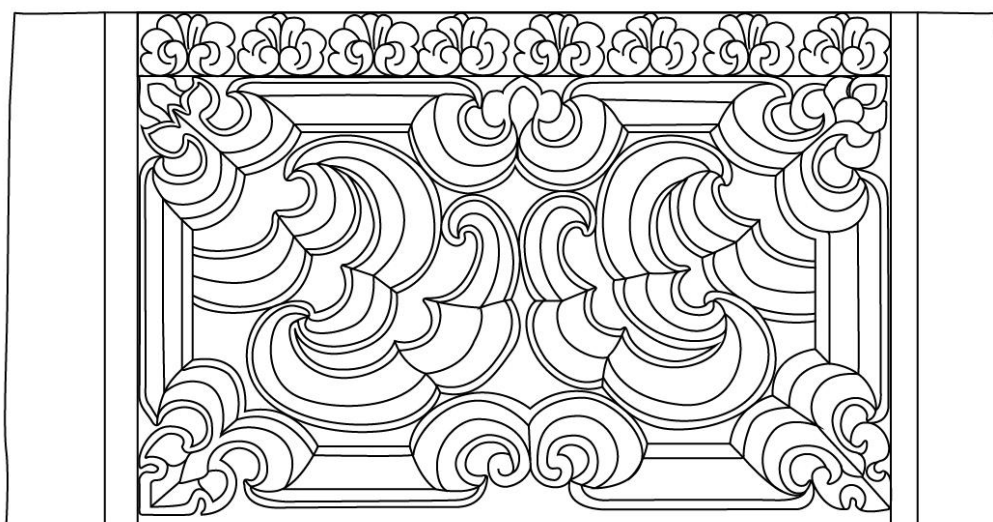
ภาพลายเส้นที่ 78 ทำย่นต์ลายไล่หนู สยามสมาคม กรุงเทพมหานคร

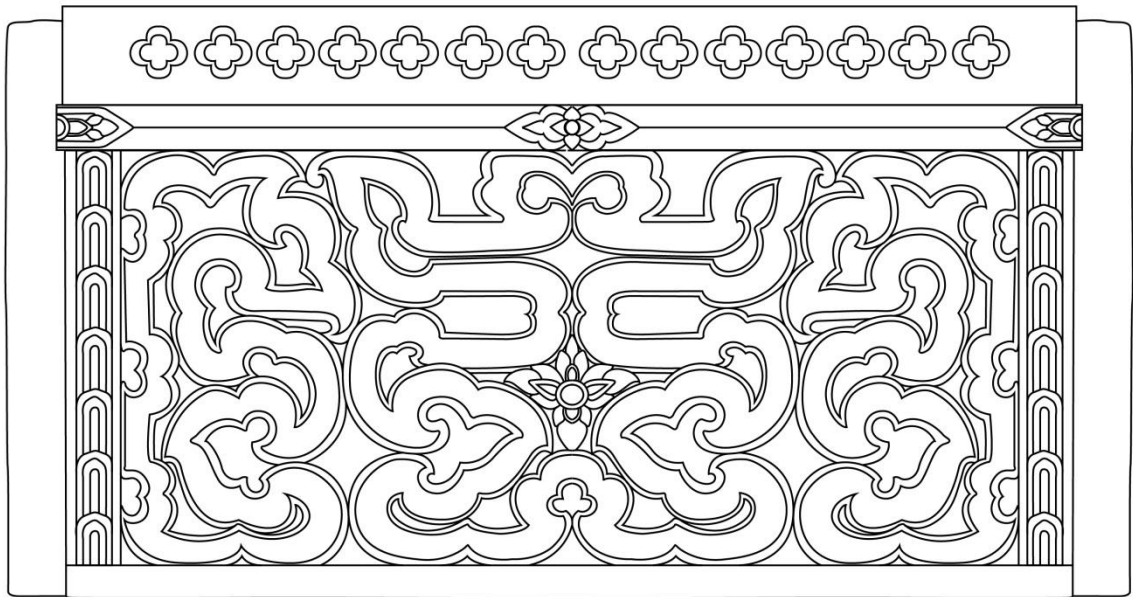
ภาพลายเส้นที่ 79 ทำย่นต์ลายหม้อดอกฝูกลายกับลายไล่หนู สมบัติเอกชน

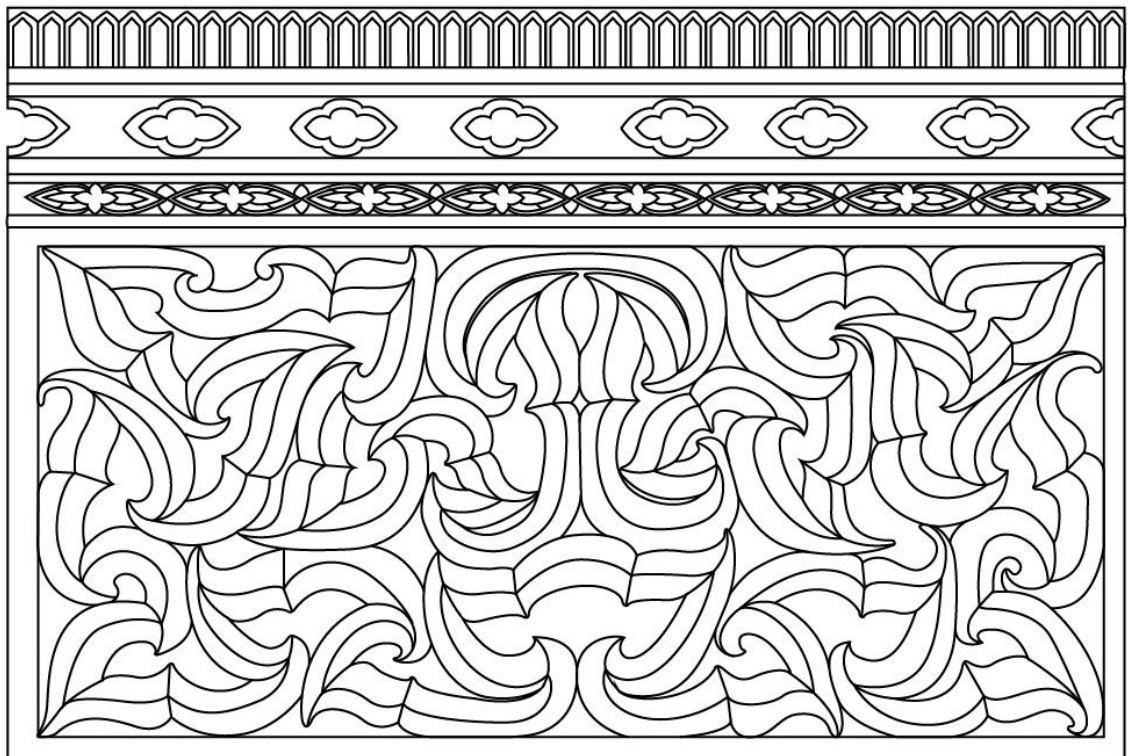
ภาพลายเส้นที่ 80-85 ห้ายนต์ลายไต้หมู ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดลำปาง

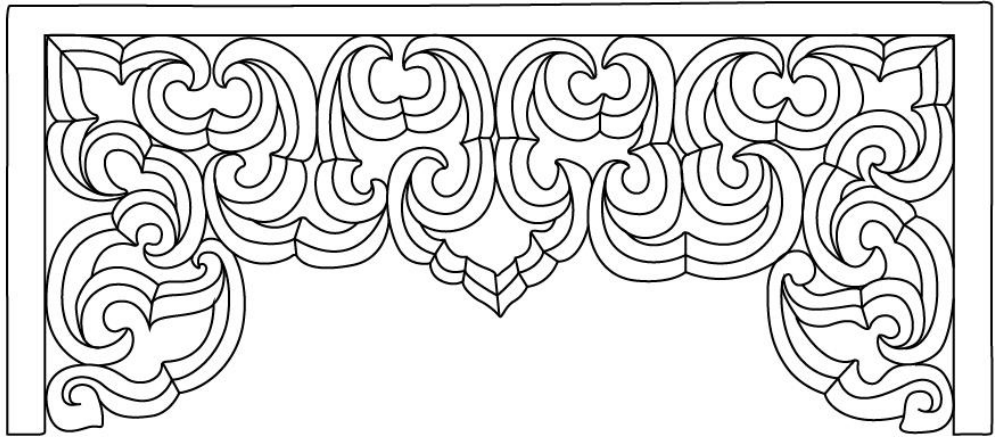
ภาพลายเส้นที่ 86 ห้ายนต์ลายไต้หมู ชุมชนในศรีลังกา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง

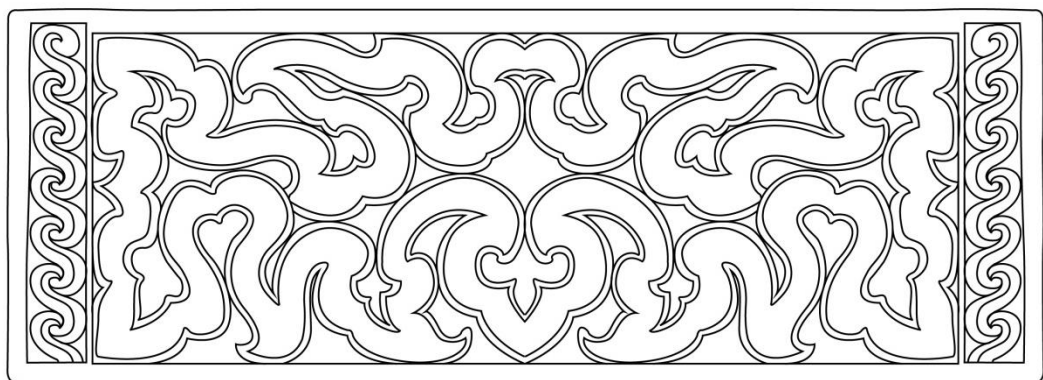
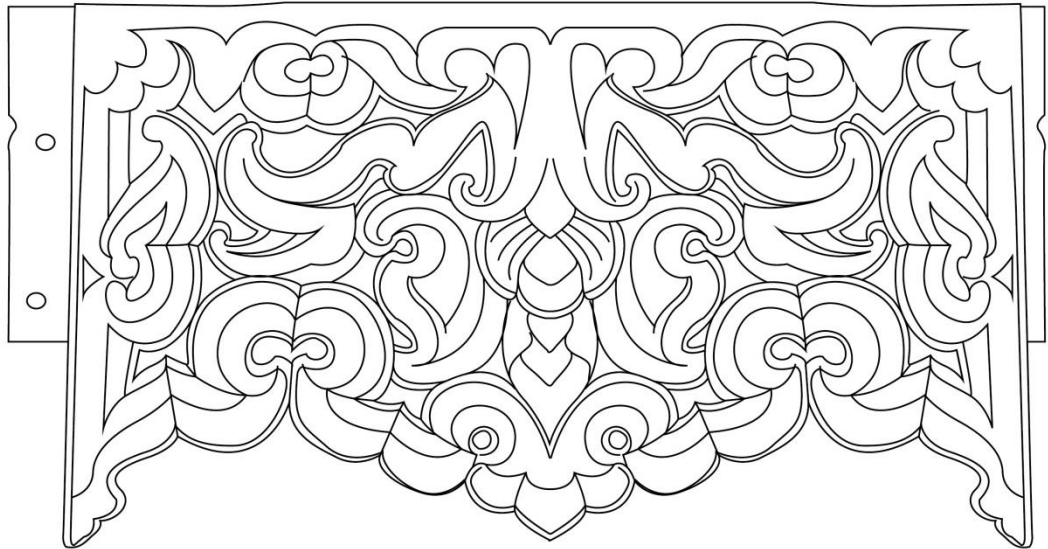
ภาพลายเส้นที่ 87 ห้ายนต์ลายไฉ้หมู วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

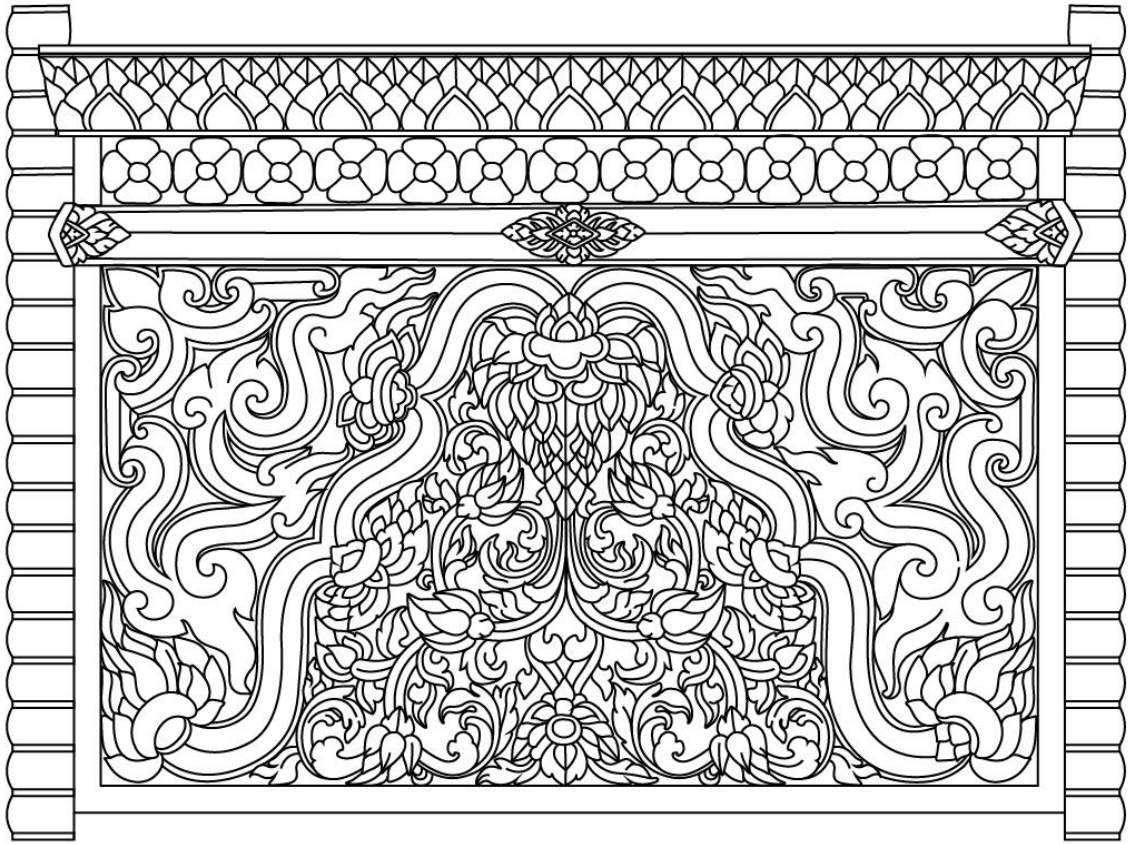
ภาพลายเส้นที่ 88 ห้ายนต์ลายไฉ้หมู สมบัติส่วนตัวอาจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา

ภาพลายเส้นที่ 89 ห้ายนต์ลายไฉ่หมุ สมบัติส่วนตัวอาจารย์วิถี พานิชพันธ์

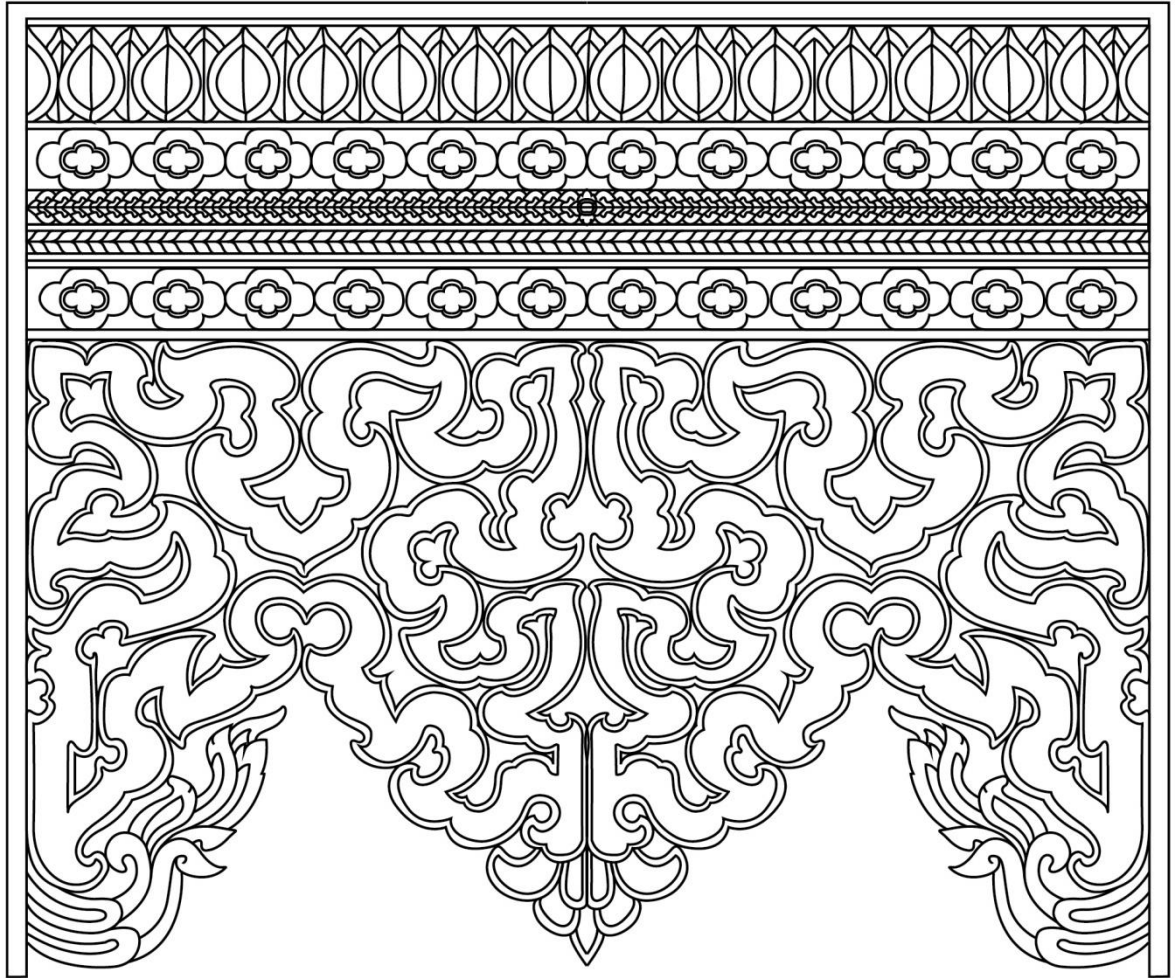

ภาพลายเส้นที่ 90-91 ห้ายนต์ลายไฉ่หมุ สมบัติเอกชน

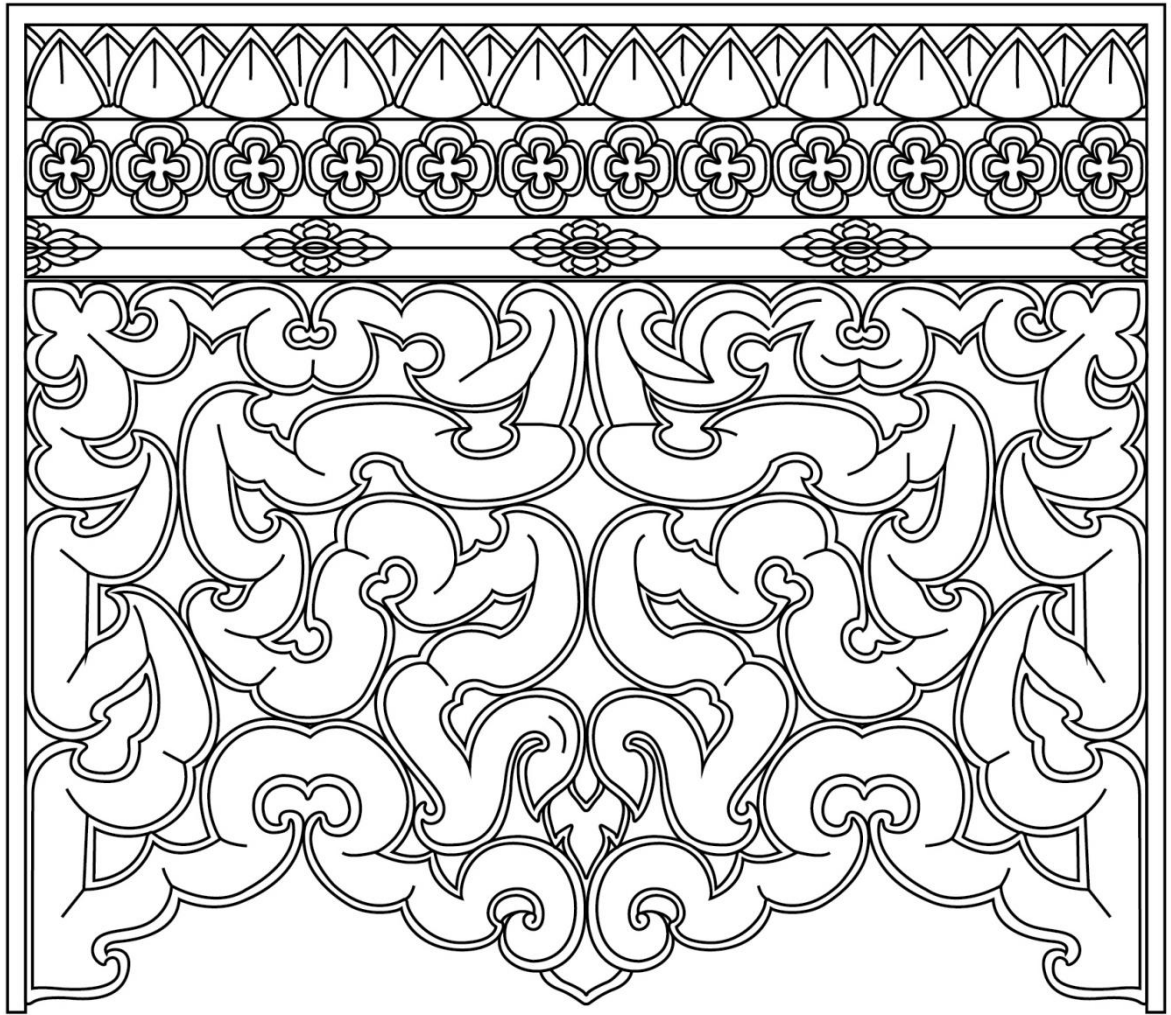

ภาพลายเส้นที่ 92 ห้ายนต์ลายไส้หมูผสมลวดลายพรรณพฤกษา สมบัติส่วนตัวอาจารย์รัชชัย ทำทอง

นอกจากงานชาวบ้านที่สร้างสรรค์โดยช่างพื้นบ้านแล้ว จะมีตัวอย่างงานชั้นครูจากช่างหลวง ที่มีลวดลายที่สวยงาม ลงตัว และสืบทอดตรงกับไวยากรณ์ห้ายนต์ล้านนา โดยตัวอย่างที่น่าเสนอเป็นห้ายนต์ประดับคุ้มเจ้าหลวงวรญาณรังสี (พ.ศ. 2399–2414) (มีลักษณะเป็นเรือนแฝดขนาดใหญ่ที่เหมาะสมกับรูปแบบการประดับห้ายนต์ ซึ่งต่างจากหอหลวงเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต ที่เป็นเรือนตึกไม้แบบโคโลเนียลสไตล์ ที่เน้นงานฉลุลายประดับช่องลม) ก่อนจะถูกรื้อทิ้งพร้อมกับหอหลวงเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต และได้ถวายไว้กับวัดเชียงรายได้ในเวลาต่อมา

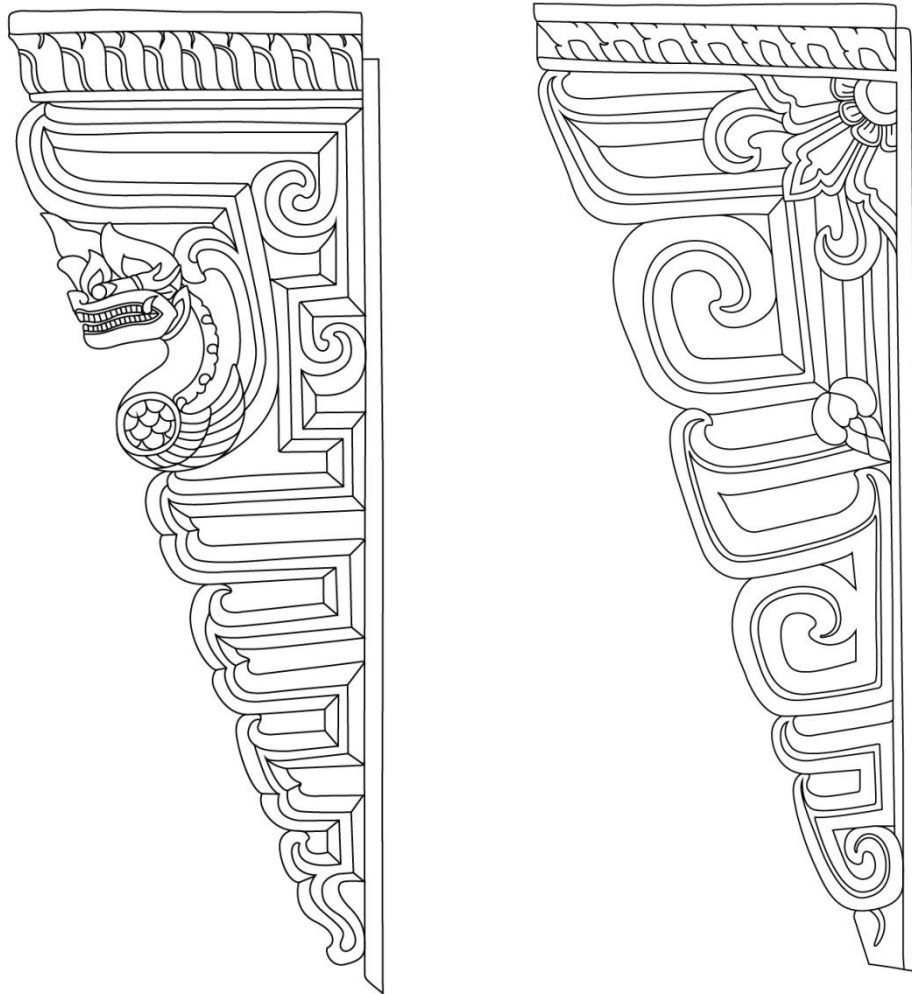
ภาพลายเส้นที่ 93 ห้ายนต์ประดับคุ่มเจ้าหลวงวรญาณรังสี
ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 94 ห้ายนต์ประดับคุ่มเจ้าหลวงวรญาณรังสี
ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ลายไฉ่หมูที่ได้รับอิทธิพลจีน

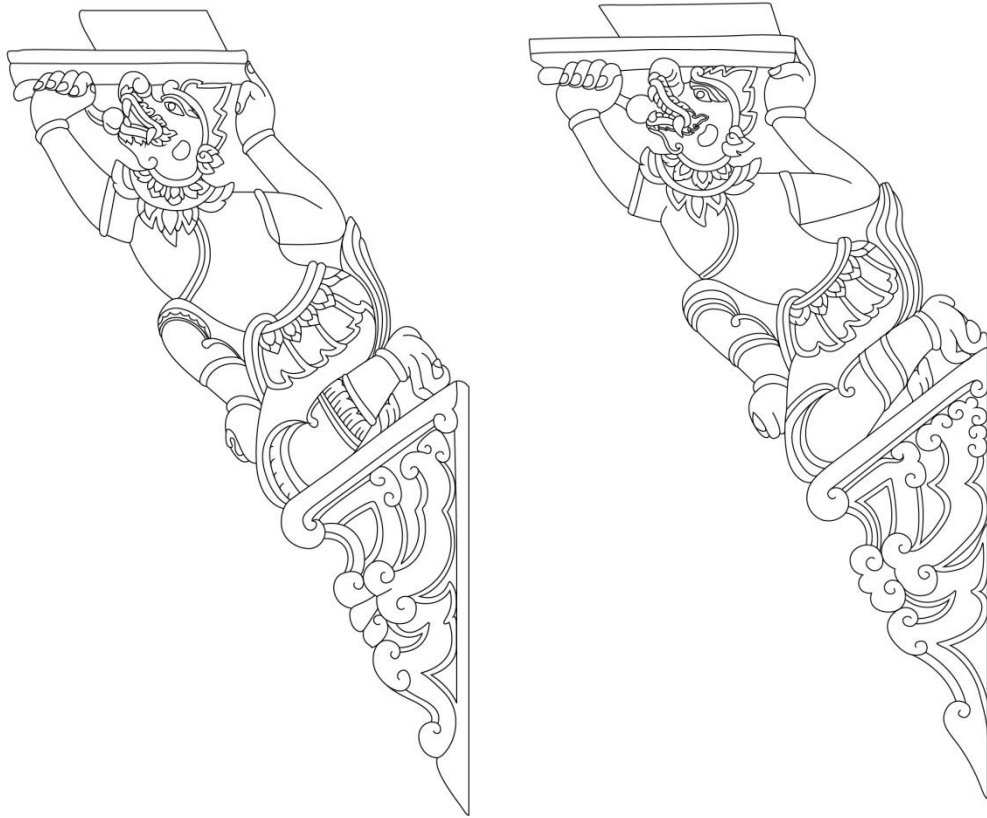
จากการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูล เราจะพบรูปแบบลายไฉ่หมูอยู่กลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีนชัดเจน โดยเฉพาะตัวอย่างลายที่ปรากฏในภาคทันท้ สังกะตจาก รูปแบบโครงสร้างลวดลาย เช่น มีลักษณะเป็นลายประแจจีน ลักษณะของการขมวดหัวเม็ดตามมุมที่หักโค้ง เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างลวดลายดังกล่าวที่เห็นได้ชัดเจนคือ ภาคทันท้วัดบ้านฝ้าง อำเภอมือง ภาคต้นวัดปงแสนทอง และค้ายันวัดห้างฉัตร เป็นต้น

ภาพลายเส้นที่ 95-96 ภาคทันท้วัดบ้านฝ้าง อำเภอมือง จังหวัดลำปาง

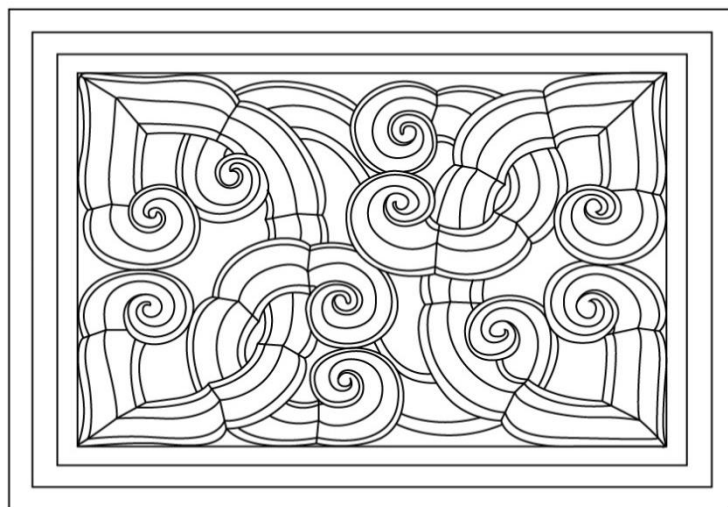

ภาพลายเส้นที่ 97-103 กลุ่มนาคันต์วัดปรางสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

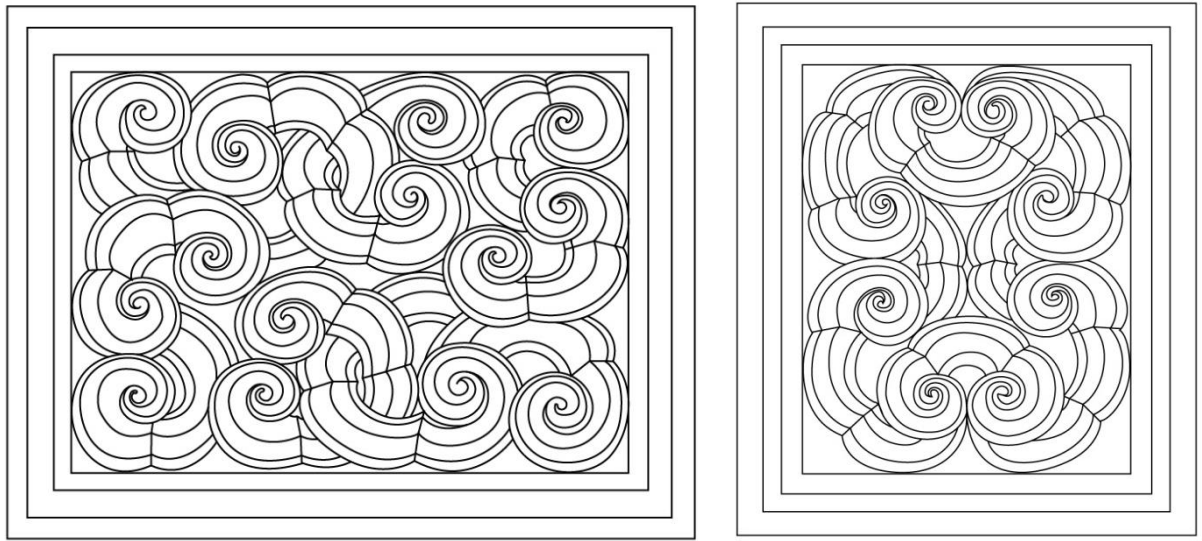

ภาพลายเส้นที่ 104-105 ค้ายันประดับอุโบสถวัดห้างฉัตร อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

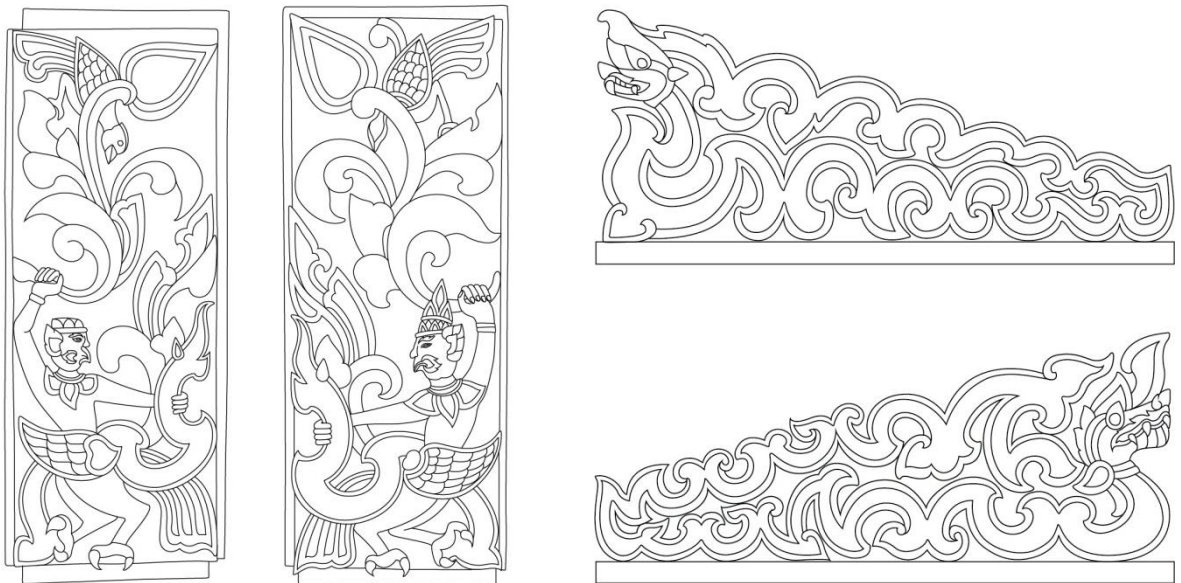
นอกจากนี้ยังมีงานในลักษณะอื่นๆ ที่ใช้สายไล่หมูนํามาสร้างสรรค์ในงานไม้แกะสลักประดับงานศิลปกรรม เช่นลายในกรอบช่องตาผ้าประดับหน้าบันวัดเหล่าหลวง งานไม้แกะสลักวัดตุนใต้ จังหวัดพะเยา เสลียงคานหามรวมไปถึงแห่ช้าง โดยมีรูปแบบรายละเอียดดังนี้

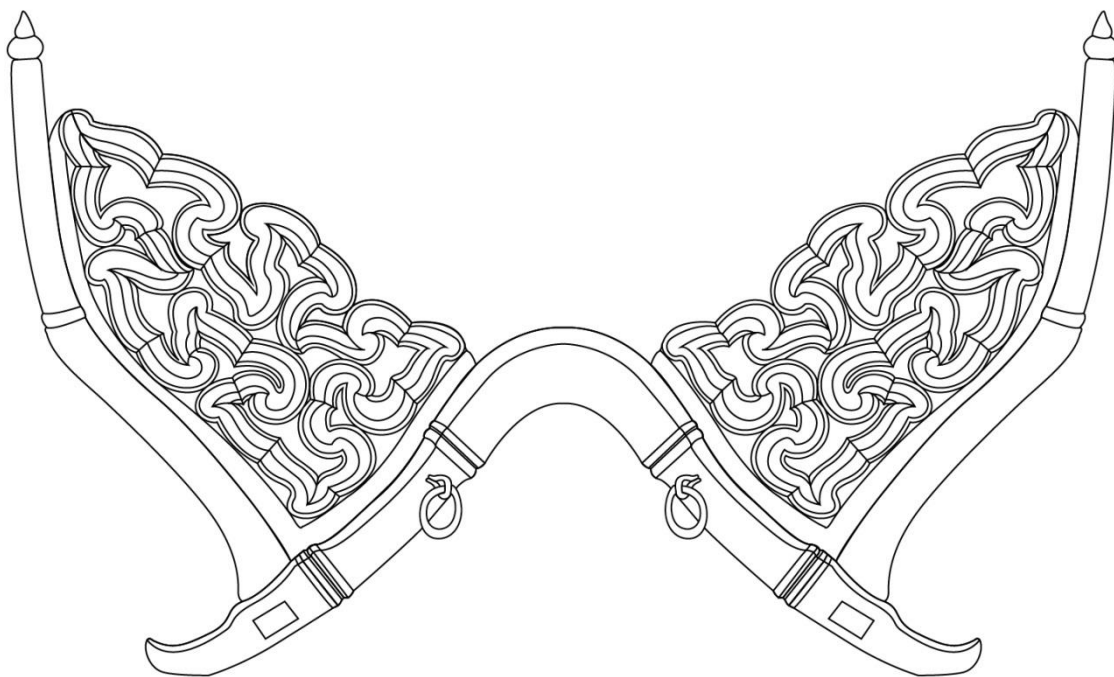
ภาพลายเส้นที่ 106 ลายไล่หมูประดับช่องตาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

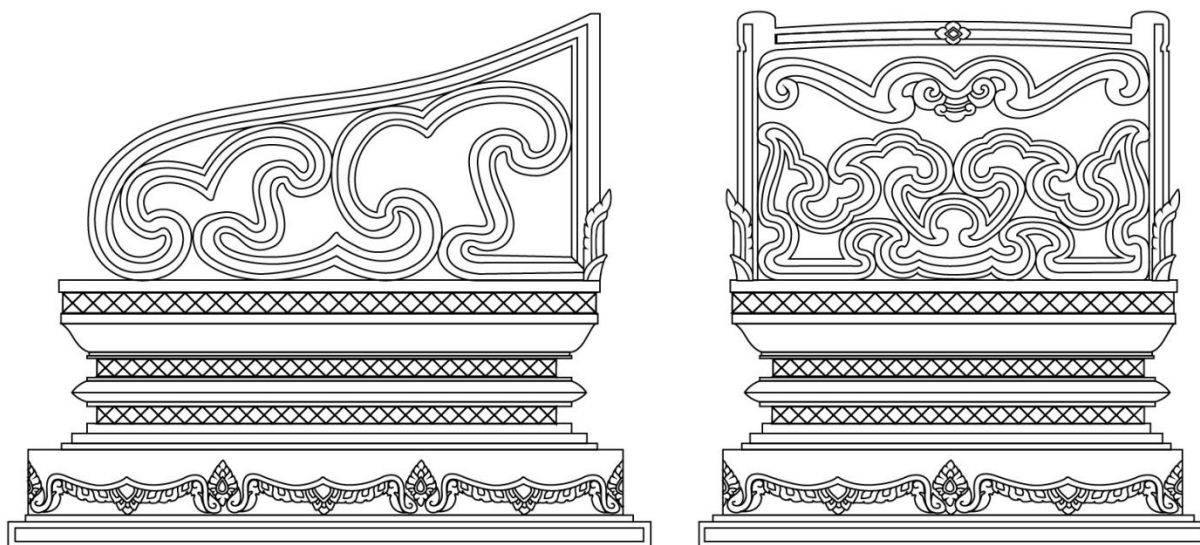
ภาพลายเส้นที่ 107-108 ลายไส้หมูประดับช่องตาผ้า หน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอกะเนิน จังหวัดลำปาง

ภาพลายเส้นที่ 109-112 ลายไส้หมูวัดตุนใต้ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา

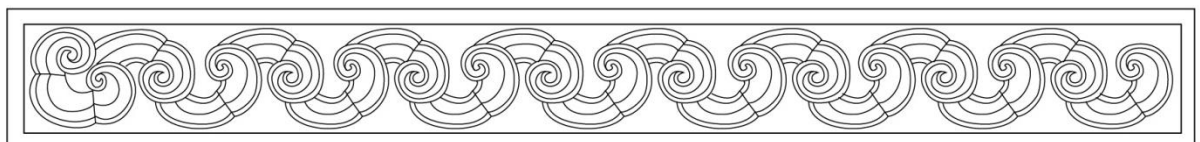
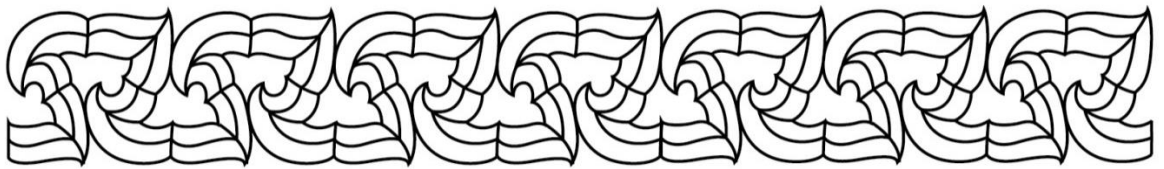

ภาพลายเส้นที่ 113 แหียงข้างลายไส้หมูของเจ้านายลำปาง ปันจุบันเป็นสมบัติเอกชน

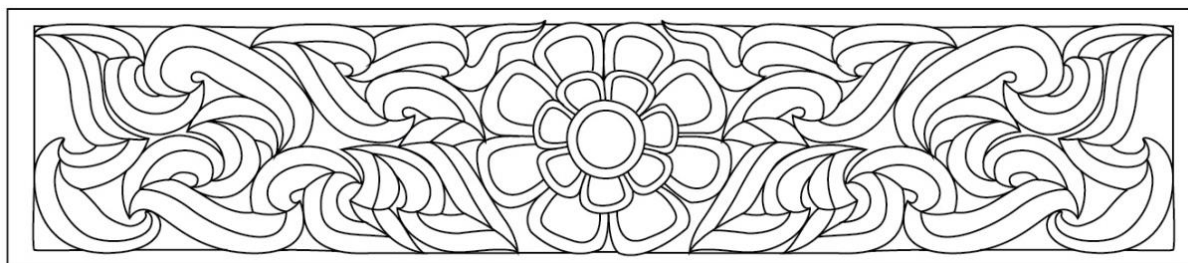
ภาพลายเส้นที่ 114-115 เสลียงลายไส้หมูของเจ้านายลำปาง หรือพระเถระชั้นผู้ใหญ่
ปันจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง

ลายไฉ้หนูที่เป็นเส้นตรง เราสามารถพบได้ในการเป็นส่วนประกอบในงานศิลปกรรมด้วยเช่นกัน ซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง โดยช่างออกแบบลายให้เป็นลายซ้ำๆ วางตัวลายสลับบนล่าง ซ้ายขวาในทางแนวยาว จนเป็นเส้นลายไฉ้หนู ที่นำมาประดับในพื้นที่ที่เป็นขอบแนวยาว เช่นฐานชุกชีหรือแท่นแก้ววัดปงยางคก ลายผนังพิงวัดบ้านหนอง อำเภอมะนัง ลายขอบหน้าบันวัดเหล่าหลวง อำเภอดงเจริญ เป็นต้น

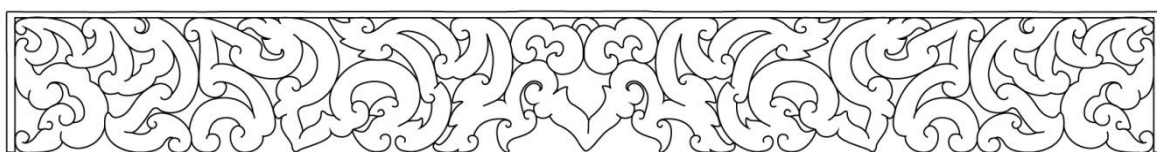

ภาพลายเส้นที่ 116-121 ลายไฉ้หนูออกแบบเป็นเส้นแนวยาว

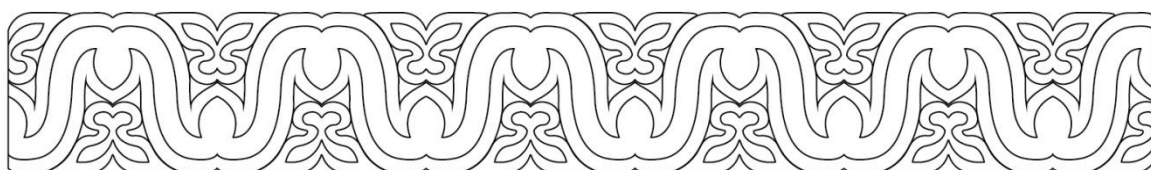
นอกจากนี้ ยังพบการผูกปลายไส้หมูเป็นลายเถาแนวยาว สอดแทรกด้วยลายพรรณพฤกษา เกิดเป็นกลุ่มลาย ที่สามารถขยายออกเป็นแนวยาวได้ ดังปรากฏในงานไม้แกะสลักโบราณ วัดโหล่หินหลวง แก้วช้างยืน อำเภอเกาะคา และงานไม้แกะสลักโบราณ วัดนาก่วมใต้ อำเภอเมือง

ภาพลายเส้นที่ 122 งานไม้แกะสลักโบราณ วัดนาก่วมใต้ อำเภอเมือง

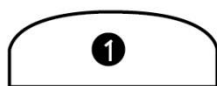
ภาพลายเส้นที่ 123 งานไม้แกะสลักโบราณ วัดโหล่หินหลวง แก้วช้างยืน อำเภอเกาะคา

ภาพลายเส้นที่ 124 งานไม้แกะสลักโบราณ

ลักษณะการแกะสลัก

จากการรวบรวมรูปแบบลวดลายไว้หมดแล้วให้นำเสนอมาขึ้น ผู้เขียนสามารถจำแนกวิธีการแกะสลักไม้ได้ 8 วิธี โดยสามารถนำเสนอเป็นภาพด้านตัดดังนี้

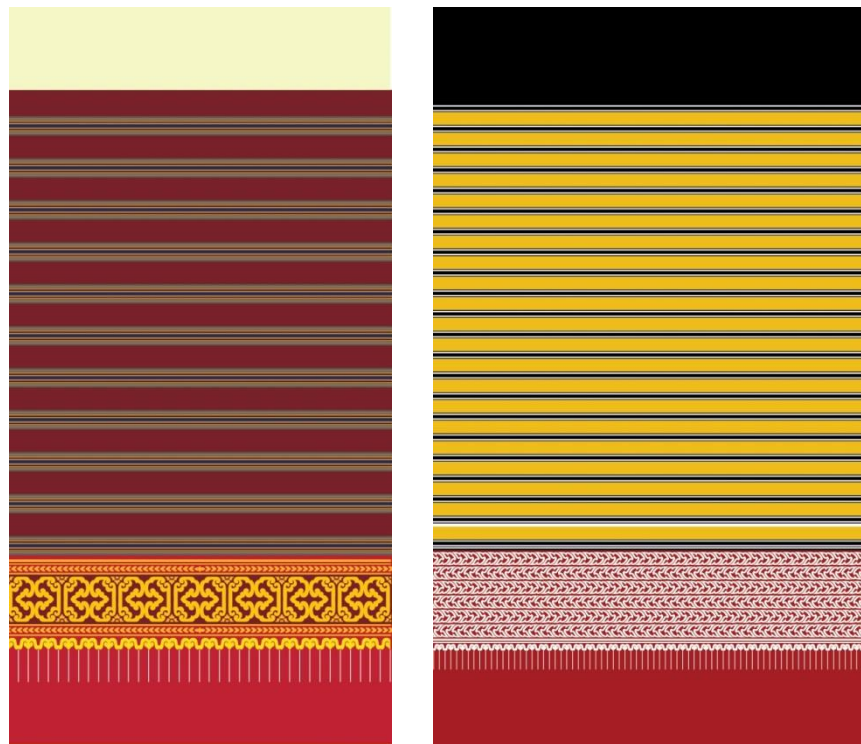
1. เส้นโค้งไม่มีขอบ
2. เส้นเป็นเส้นตรงกลาง ไม่มีขอบ
3. เส้นโค้งมีขอบ
4. เส้นเป็นเส้นกลางและมีขอบ
5. เส้นเป็นเส้นกลาง มีการเซาะร่องขอบ
6. เส้นเป็นเส้นคมขอบตัด
7. เส้นเป็นเส้นตม ขอบเฉียง
8. เส้นขอบตด ตรงกลางเซาะร่องเพื่อ
ประดับกระจกจีน

บทที่ 6
จากลวดลายไล่หมู่ สู่อารมณ์ขันแบบผลิตภัณฑ์
ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

จากการศึกษารูปแบบลวดลายไล่หมู่ จากกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ ประเภท ของลวดลาย การนำไปใช้ รวมไปถึงเทคนิคการสร้างงาน พบว่าลวดลายไล่หมู่สามารถนำมาออกแบบ สร้างสรรค์งานศิลปกรรมร่วมสมัยได้อย่างน่าสนใจ โดยผู้ศึกษาได้ทดลองสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ร่วมกับผู้ประกอบการตามวิชาชีพ ทั้งในส่วนขอเทคนิคงานผ้าทอ เทคนิคงานผ้ามัดย้อม เทคนิคงาน แกะสลักไม้ เทคนิคงานฉลุโลหะ เทคนิคงานเครื่องปั้นดินเผา รวมไปถึงงานกราฟฟิกต่างๆ ที่นำตัวลายไล่หมู่เข้ามาประกอบกับการสร้างสรรค์ชิ้นงานดังจำได้นำเสนอต่อไป

เทคนิคงานผ้าทอ

ผู้ศึกษาได้ออกแบบลายผ้าอัตลักษณ์ลำปาง ภายใต้โครงการคัดเลือกลายผ้าอัตลักษณ์ลำปาง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 จากโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 จนเกิดลายผ้า “ลายละกอนไล่หมู่” ในปัจจุบัน

ภาพที่ 145-146 แบบลายผ้าที่ออกแบบโดยใช้ลวดลายไล่หมู่

ภาพที่ 147-148 จกลายละกอนไส้หมู ผลงานคุณอัศวพล อุดแบน

เทคนิคงานผ้ามัดย้อม

เป็นกรรมวิธีการย้อมผ้าให้เกิดลวดลายวิธีหนึ่งที่มีวิธีทำที่ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมากนัก ผู้ประกอบสามารถทำได้ มัดย้อมเป็นการทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าในลักษณะของการทำให้ต่าง คือการเอาวัสดุหรืออุปกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาปิดบังส่วนใดส่วนหนึ่งของผืนผ้า เพื่อมิให้สีแทรกซึมเข้าไปในผืนผ้า ได้โดยสะดวก ซึ่งเกิดจากการมัด พัน พับ รัด ก่อนนำไปย้อมสี จนเป็นที่มาของชื่อเทคนิคงานมัดย้อม

การสร้างผลิตภัณฑ์ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทดลองขึ้นชิ้นงานร่วมกับคุณธีรพงษ์ พวงดอกไม้ ในการสร้างสรรค์ผ้าพันคอลายไล่หมุย้อมคราม ด้วยเทคนิคมัดย้อมแบบเย็บรูดเส้นด้ายเป็นลายไล่หมุย้อมบนผ้าฝ้าย ก่อนนำไปย้อมคราม ซึ่งผลงานออกมาสวยงามและสามารถนำไปใช้ในการสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่นได้

ภาพลายเส้นที่ 125 ลายไล่หมุย้อมนำมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

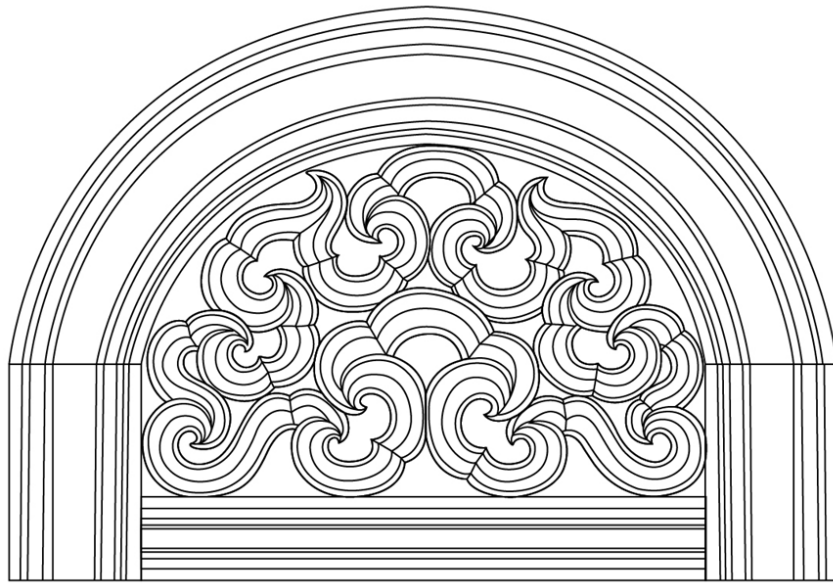

ภาพที่ 149-150 ผ้ามัดย้อมลายไล่หมุย้อม ผลงานคุณธีรพงษ์ พวงดอกไม้

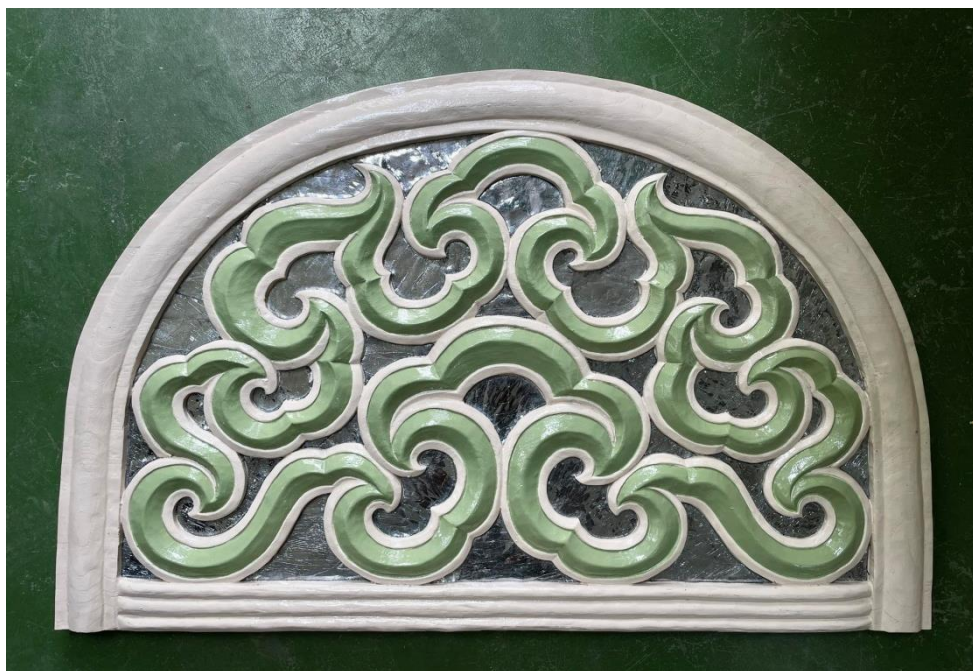
เทคนิคงานแกะสลักไม้

เทคนิคการสร้างงานไม้แกะสลัก เป็นเทคนิคที่พบมากที่สุดในการนำมาสร้างสรรค์ลายไม้ในงานศิลปกรรม เนื่องด้วยลักษณะลายที่เป็นเส้นคดโค้งต่อกันเป็นแนวยาว เทคนิคดังกล่าวจึงเหมาะสมอย่างมาและนิยมนำมาสร้างลวดลาย

การสร้างงานไม้แกะสลักด้วยลายไม้ จึงเลือกสร้างงานแนวอนุรักษ์นิยมที่ใช้ในพุทธศาสนาและการพัฒนาปรับใช้กับบ้านเรือนตามยุคสมัย โดยผู้ศึกษาได้ออกแบบลวดลายไม้และได้ร่วมมือกับช่างคุณณิรุธ เมืองชมพู ช่างแกะสลักไม้ในการสร้างสรรค์ชิ้นงานตัวอย่างขึ้น ดังตัวอย่างที่ได้นำเสนอ

ภาพลายเส้นที่ 125 ลายไม้ที่นำมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 151 ชุ่มไม้แกะสลักลายไม้ ผลงานคุณณิรุธ เมืองชมพูร่วมกับผู้วิจัย

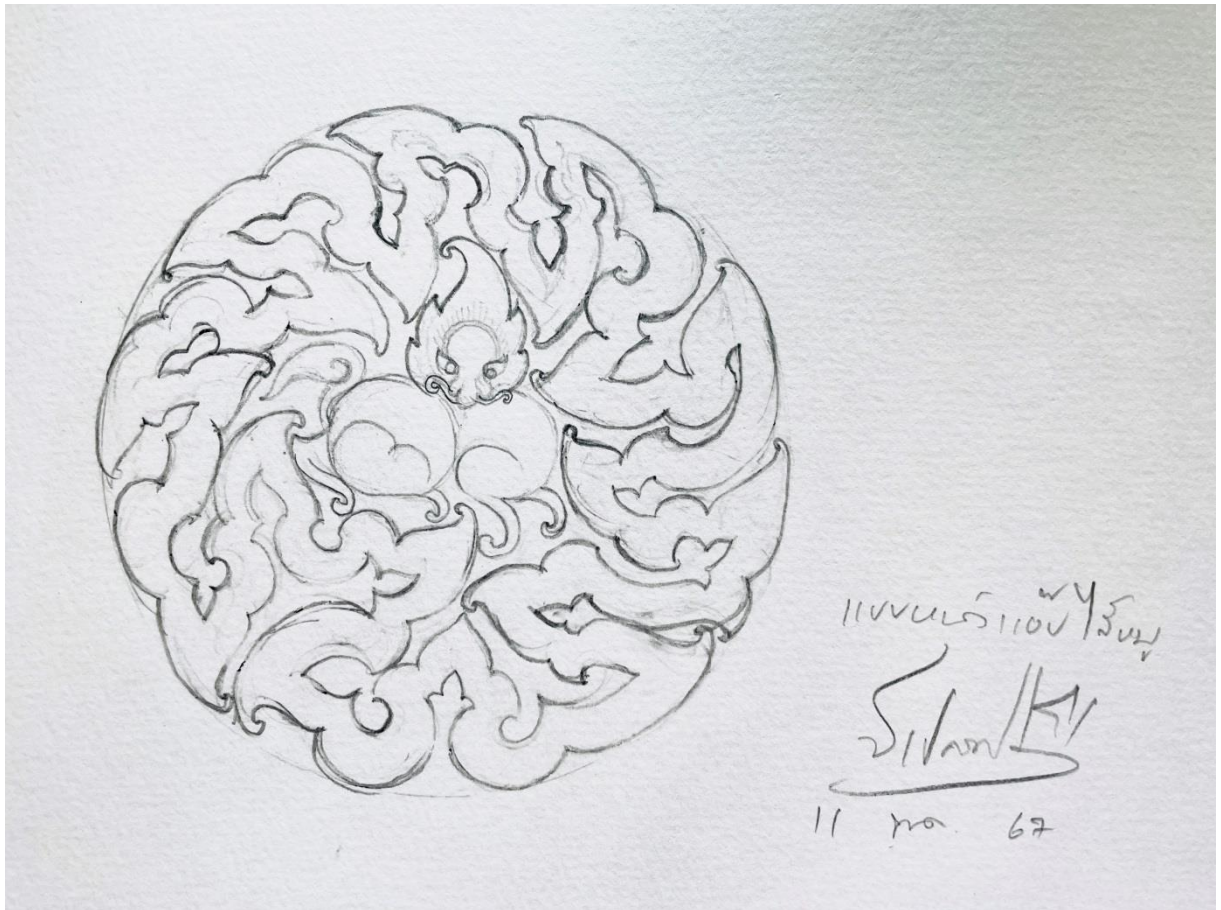

ภาพที่ 152-153 ไม้ประดับธรรมลายไส้หมู ผลงานคุณณิรช เมืองชมพูร่วมกับผู้วิจัย

เทคนิคงานดุนโลหะ

เทคนิคการดุนโลหะ กระบวนการสร้างสรรค์ชิ้นงานโดยใช้แผ่นโลหะตามขนาดที่ต้องการ และนำโลหะไปเผาเพื่อให้อ่อนตัวและมีความยืดหยุ่น ร้างแบบบนแผ่นกระดาษ แล้วจึงนำมาติดลงบนชิ้นงาน หรือ ช่างบางท่านอาจร่างแบบลงบนเนื้อโลหะโดยตรง ตามความถนัดและรูปแบบการสร้างลายบนชิ้นงาน ถือเป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับการนำลายไม้ไปสร้างสรรค์

ผู้ศึกษาได้ร่วมกับช่างดุนลาย คุณภัทรพงศ์ เพาะปลูก ในการสร้างตลับลายไม้ โดยใช้โลหะเงินในการสร้างสรรค์งานชิ้นนี้ โดยช่างจะตีเงินขึ้นรูปเป็นตลับ และผู้ศึกษาออกแบบลวดลายไม้ให้เหมาะสมกับรูปทรงตลับ ดังผลงานที่นำเสนอต่อไป

ภาพที่ 154 แบบลายตลับไม้ ผลงานการออกแบบจากผู้วิจัย

ภาพที่ 155-156 ตลับเงินลายไฉ้หมู ผลงานคุณภัทรพงศ์ เพาะปลูก ร่วมกับผู้วิจัย

เทคนิคงานเครื่องปั้นดินเผา

เทคนิคงานเครื่องปั้นดินเผา สร้างสรรค์ตัวอย่างชิ้นงานโดยผู้วิจัย ในการสร้างงานในรูปแบบของกระเบื้องประดับดินเผาเคลือบ โดยแกะแบบไม้เป็นลายไล่หมู่เพื่อเป็นต้นแบบในการทำแม่พิมพ์ ด้วยการหล่อปูนพลาสติก จากนั้นนำพิมพ์ปูนที่ได้ไปกดดิน เพื่อผลิตเป็นกระเบื้องประดับเคลือบ ตามตัวอย่างภาพที่นำเสนอต่อไป

ภาพที่ 157-158 แบบแม่พิมพ์กระเบื้องดินเผาประดับ

ภาพที่ 159 กระเบื้องดินเผาประดับลายไม้

ภาพที่ 160 การทดลองกระเบื้องดินเผาประดับลายไหม

ขนมลายไฉ้หมู

นอกจากผลิตภัณฑ์ที่เป็นงานศิลปกรรมแล้ว ผู้วิจัยได้ทดลองนำลายไฉ้หมูไปทำขนม โดยการขึ้นแม่แบบจากการแกะแผ่นยางเพื่อทำพิมพ์ขนม จากนั้นนำไปหล่อซิลิโคน เพื่อไปสู่กระบวนการกดพิมพ์ขนมต่อไป

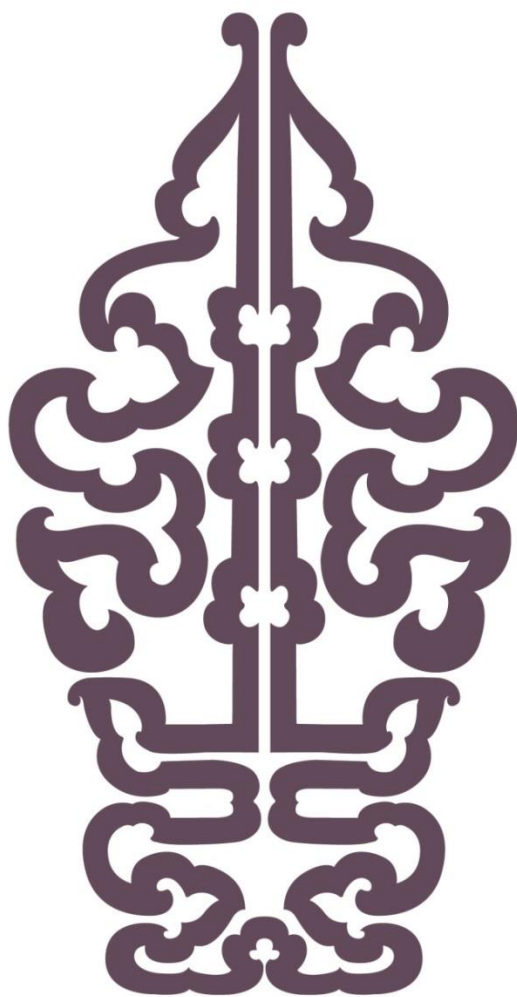
ในการทำลองทำขนมครั้งนี้ ได้ร่วมมือกับคุณสิทธิพันธ์ เहरา ในการทำขนมในรูปแบบของคุณก๊ี้ และโดฟูกู ซึ่งรูปแบบขนมที่ได้ถือเป็นตัวอย่างสำคัญ ที่สามารถนำรูปแบบลายไฉ้หมูไปสู่การแปรรูปของอาหาร ซึ่งสามารถพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมได้ในอนาคต

ภาพที่ 161-162 การแกะพิมพ์และหล่อพิมพ์ขนมลายไฉ้หมู

ภาพที่ 163-164 ขนมคุกกี้อย่างไส้หมู ผลงานคุณลธิทิพันธ์ เहरา ร่วมกับผู้ศึกษาวิจัย

หม้อดอกกะกอนไล่หนู ลายอัตลักษณ์ลำปาง

การสร้างสรวงศ์ลวดลายหม้อดอกกะกอนไล่หนู
ลายไล่หนู ลายอัตลักษณ์จังหวัดลำปาง

ลวดหม้อปูรณระภูระ : ลายหม้อดอกกะกอนไล่หนู
© 26/06/2022 / สุภาพรณัฏฐ์ เครือระยะยา

ภาพที่ 165 การออกแบบลายหม้อดอกด้วยลายไล่หนู ผลงานสุภาพรณัฏฐ์ เครือระยะยา

บทที่ 7

บทสรุป

จากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลลายใต้หมุในพื้นที่จังหวัดลำปาง ทำให้ทราบว่าลวดลายใต้หมุเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในยุคสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังษี เจ้าผู้ครองนครลำปาง ที่มีการฟื้นฟูและทำนุบำรุงพุทธศาสนาอันส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบงานศิลปกรรมของเมืองลำปางเป็นอย่างมาก ในประเด็นนี้อาจจะเนื่องมาจากการลงไปเมืองใต้(กรุงเทพมหานคร) ในปี พ.ศ. 2411 ร่วมในพระราชพิธีพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต และมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเจ้าวรญาณรังษี เสด็จได้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวในฐานะเจ้านครประเทศราช จึงได้พบเห็นพิธีหลวงแล้วนำมาปรับใช้ในเมืองลำปาง ยกตัวอย่างเช่น การสร้างจองเบิก หรืออาสนะจองเบิก ที่ใช้สำหรับให้พระสงฆ์ 5-9 รูปขึ้นสวดพุทธาภิเษก หรือสวดเบิก ถวายไว้กับวัดหลวงในเมืองลำปาง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุเสด็จ จังหวัดลำปาง และ วัดศรีดอนคำ วัดพระธาตุแหล่มลี ในอำเภอลอง จังหวัดแพร่ เป็นต้น

ถ้าข้อสันนิษฐานในกรณีนี้เป็นจริง การลงไปสยามครั้งนั้นนอกจากจะนำรูปแบบการสวดพระพิธีธรรม 7 คัมภีร์ หรือสวดปกรณัม เติงอาสนะสงฆ์ขึ้นมาแล้ว ผู้เขียนคาดว่าอาจจะนำรูปแบบของลายเมฆจีนที่ปรากฏในสยาม โดยเฉพาะความโดดเด่นศิลปะจีนในสมัยรัชการที่ 3-4 ที่ถูกนำเสนอผ่านงานสถาปัตยกรรมในกรุงเทพ ขึ้นมาด้วย แล้วนำมาปรับใช้ดัดแปลงจนเป็นลายเมฆแบบลำปางที่เรียกว่าลายใต้หมุในช่วงเวลาต่อมา จนมีรูปแบบที่ลงตัว

ซึ่งลายใต้หมุในยุคของเจ้าหลวงวรญาณรังษี มักจะเป็นเส้นที่มีลักษณะกลมและใหญ่ รวมถึงการต่อหัวพญานาค ราชู ที่มีลวดลายกนกแบบรัตนโกสินทร์เข้ามาผสมลาย ดังตัวอย่างโก่งคิ้ววัดประตูปอง นาคทนต์และห้ายนต์วัดเชียงราย อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) วัดพระธาตุลำปางหลวง และวัดพระธาตุเสด็จ เป็นต้น

จากลายใต้หมุยุคต้น สู่ลายใต้หมุยุคกลาง จะมีลักษณะแบนและมีการประดับกระจกเงินร่วมด้วย ทั้งการประดับในส่วนพื้นหลังของลาย และการประดับตรงเส้นลายใต้หมุที่มีการเซาะร่องไว้ โดยในยุคนี้ผู้ที่คาดว่าเป็นคนนำไปใช้และให้เกิดการแพร่กระจายคือครุบาอาโนชัยธรรมจินตามูณี หรือครุบาโนแห่งวัดปงสนุกเหนือ ครุบาลำของเมืองลวกอน ดังปรากฏตัวอย่างในหลายวัดที่ครุบาโนได้เข้าไปมีส่วนในการสร้าง เช่น โก่งคิ้ววัดม้าเหนือ โก่งคิ้ววัดปงสนุกเหนือ โก่งคิ้ววัดทุ่งล้าน สัตถภัณฑ์วัดปงสนุกเหนือ สัตถภัณฑ์วัดปงสนุกใต้ เป็นต้น

ในยุคหลังสุดน่าจะอยู่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 รูปแบบลายใต้หมุเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น และไม่มีแบบแผนที่ตายตัว รวมถึงรูปแบบการผูกลายค้อยข้างที่จะผิดเพี้ยนไปจากเดิม ปรากฏงานช่างพื้นบ้านตามเขตอำเภอรอบนอกมากขึ้น ซึ่งลายใต้หมุในยุคนี้เป็นลายกลุ่มสุดท้ายก่อนที่จะลด

ความนิยมลงและไม่มีการผลิตซ้ำ ซึ่งจากยุคต้นมาจนถึงยุคสุดท้ายนี้ จากกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลและสามารถระบุปี พ.ศ. การสร้างได้ ทำให้เห็นว่าลายไฉ้หมูลำปางเกิดขึ้นและมีความนิยมสร้างจนลดลงในช่วงระยะเวลาที่ร้อยกว่าปีเท่านั้นเอง แต่สิ่งที่น่าสนใจคือกระแสของการใช้ลายไฉ้หมูปรากฏทั่วไปในเขตจังหวัดลำปาง โดยไม่แพร่กระจายไปหาเขตพื้นที่อื่นที่ไม่มีความสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนและการย้ายถิ่นถึงประเด็นทางสังคมที่น่าสนใจและศึกษาหาคำตอบในอนาคต

ข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล พบว่านอกจากลายไฉ้หมูที่ปรากฏในบริเวณนั้นแล้วมักจะปรากฏลายหนุมานควบคู่เสมอ เช่น วัดประตูป้อง วัดม่อนกระติง วัดห้างฉัตร วัดศรีโคมคำ วัดนาหลวง เป็นต้น ซึ่งกรณีนี้หนุมานเป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ มีความสอดคล้องกับการไปเมืองใต้(กรุงเทพมหานคร) ของสมัยเจ้าหลวงวรวงศาธิราชและนำศิลปะแบบสยามกลับมาสร้างงานในลำปาง

ประเด็นการย้ายถิ่น

การพบลายไฉ้หมูในพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่ภายในพื้นที่จังหวัดลำปาง ได้นำเสนอ 3 จังหวัด ซึ่งมีเหตุผลในการปรากฏลวดลายไฉ้หมูในแต่ละแห่งที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ในพื้นที่จังหวัดพะเยา เกิดจากการอพยพโยกย้ายของคนลำปางไปสู่เมืองพะเยา เพื่อการฟื้นฟูเมืองพะเยาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2386 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูเมืองพะเยาและจัดการตั้งเมืองพะเยา เมืองเชียงราย และเมืองงาว มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน โดยให้เมืองพะเยากับเมืองงาวขึ้นกับเมืองลำปาง และให้ย้ายคนลำปางบางส่วนไปฟื้นฟูเมืองพะเยา รวมถึงการย้ายถิ่นฐานด้วยภัยแล้งในเมืองลำปางในยุคหลังดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้

ในส่วนของในพื้นที่อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่ปรากฏลายไฉ้หมุนั้นเนื่องมาจากการที่เมืองลองเป็นส่วนหนึ่งในเขตการปกครองของลำปางในอดีต ดังนั้นงานศิลปกรรม งานช่าง จึงสามารถถ่ายทอดถึงกันได้ดังปรากฏลวดลายไฉ้หมูในสามวัดที่ได้นำเสนอมาไว้แล้ว

จังหวัดสุดท้ายคือจังหวัดเชียงราย การปรากฏลายไฉ้หมูเกิดจากการโยกย้ายชิ้นงานศิลปกรรมจากเมืองลำปางไปจัดแสดง โดยผ่านบริจาด การซื้อขายในตลาดของโบราณ ซึ่งครั้งหนึ่งเมื่อหลายสิบปีก่อนงานศิลปกรรมเหล่านี้ถูกรื้อถอนและขายเป็นงานแอนติคเพื่อนำเงินมาพัฒนาวัดนั้น งานศิลปกรรมดังกล่าวจึงปรากฏตามร้านขายของเก่าและมีหน่วยงานและผู้สนใจซื้อและบริจาดให้ส่วนงานตามที่ได้นำเสนอไว้ เป็นต้น ดังนั้นภาพรวมของการปรากฏลายไฉ้หมูในพื้นที่นอกเขตเมืองลำปาง จึงเป็นสามกรณีตามที่ได้นำเสนอไว้

เทคนิคการสร้างสรรค์งาน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายไล่หมู่ภายในจังหวัดลำปาง และพื้นที่ใกล้เคียง พบว่า ลวดลายไล่หมู่มีกรรมวิธีสร้างสรรค์ด้วยเทคนิคงานไม้แกะสลักเท่านั้น เพราะด้วยลักษณะงานรวมถึง ลักษณะลวดลายที่เป็นเส้น การสร้างลายจึงไม่สามารถขาดออกจากกันได้ ซึ่งเทคนิคงานไม้แกะสลักถือเป็นเทคนิคเดียวที่ทำได้ แต่ถ้าถามว่าพบเทคนิคอื่นบ้างไหม เราก็สามารถพบทั้งเทคนิคงานปูนปั้น ซึ่งพบเพียงแห่งเดียวคือที่แท่นแก้วหรือฐานชุกชี ภายในวิหารจามเทวี วัดปงยางคก รวมไปถึงเทคนิคลายคำประดับเสาวิหารจามเทวี ลายคำประดับหีบธรรมวัดลำปางกลางตะวันออก และหีบธรรมวัดศรีหมวดเกล้า แต่ด้วยทั้งสองเทคนิคมีข้อจำกัดในการสร้างสรรค์คล้ายด้วยวิธีการ จึงทำให้ปรากฏตัวอย่างงานน้อยมาก

ข้อจำกัดดังกล่าวกรณีของเทคนิคงานปูนปั้น ด้วยการทำให้ลายไล่หมู่ต้องเน้นขอบหยักที่คมชัดลึกงานถึงจะดูมีมิติและสวยงาม เทคนิคปูนปั้นไม่สามารถทำได้เนื่องจากจะเกิดการเปลี่ยนรูปร่างก่อนการแห้งตัว ตัวอย่างงานที่ปรากฏในเทคนิคนี้คือการปั้นเส้นขอบลายโดยตัวลายใช้กระจกจินตเป็นลายไล่หมู่ ก่อนจะปั้นปิดขอบลายด้วยงานปูนปั้น ซึ่งโดยลักษณะของลายไล่หมู่จะมีขอบลายที่เป็นเส้นใหญ่ ทำให้ปัญหาเกิดขึ้น ทั้งการแห้งของปูน ขนาดที่ใหญ่เกินไปจนปูนรับน้ำหนักก่อนแห้งตัวไม่ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการสร้างลายไล่หมู่จึงไม่นิยมใช้เทคนิคงานปูนปั้น

ในส่วนของงานลายคำ ก็ปรากฏตัวอย่างงานน้อยมาก ด้วยลักษณะลายไล่หมู่ที่ต้องสร้างสรรค์ออกมาให้เป็นเส้นต่อกัน แต่ด้วยเทคนิคงานลายคำ ในขั้นตอนการทำแม่พิมพ์กระดาษ จะต้องมีการเชื่อมขอบลาย เพื่อให้แม่พิมพ์สามารถเพาะติดกันได้ให้งานต่อการปิดทองล่องชาด ทำให้การทำลายไล่หมู่ในเทคนิคงานลายคำไม่เป็นที่นิยม เพราะเมื่อทำแม่พิมพ์แล้วตัวลายไม้เกาะติดกัน จะทำให้ตัวลายผิดเพี้ยนไป และยากต่อการสร้างสรรค์งาน

ประเด็นความเป็นชาตินิยม

ในกรณีนี้เป็นข้อสังเกตที่เกิดจากการสร้างเสลี่ยงและแห่ช้างลายไล่หมู่ อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมของกลุ่มเจ้านายลำปาง ในการนำมาสร้างอัตลักษณ์ตนที่ชัดเจน ในขณะที่ช่วงเวลาดังกล่าว (ปลายพุทธศตวรรษที่ 24-ต้นพุทธศตวรรษที่ 25) ลายกนก ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายดอกพุดตานก้านขด อย่างรัตนโกสินทร์ กำลังมีอิทธิพลต่อหัวเมืองล้านนาอย่างมาก ที่ทุกเมืองจะต้องรับและนำมาปรับใช้เพื่อแสดงถึงการยอมรับอิทธิพลวัฒนธรรม ให้งามอย่างสยาม แต่เจ้าลำปางยังคงความอนุรักษ์นิยมผ่านลายไล่หมู่อย่างสง่างาม คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และความเป็นชาตินิยมสูงของเจ้านายลำปาง

การนำมาสร้างสรรค์งาน

เป็นที่ทราบกันดีว่า ลายไฉ้หมู ในปัจจุบันเป็นที่รับรู้โดยทั่วกันว่า “ลายละกอนไฉ้หมู” จากโครงการผ้าไทยลายอัตลักษณ์ 76 จังหวัด เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 90 พรรษา 12 สิงหาคม 2565 จนปัจจุบัน “ลายละกอนไฉ้หมู” ได้ออกประกาศจากจังหวัดลำปาง ให้เป็นรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่เสี่ยงต่อการสูญหาย จนเกิดปรากฏการณ์การนำลายไฉ้หมูมาต่อยอดสร้างสรรค์งานศิลปกรรมหลายแขนง โดยเฉพาะลายผ้าทอลายละกอนไฉ้หมู ที่วัฒนธรรมจังหวัดลำปางให้การสนับสนุนและผลักดันการสร้างสรรค์งานอย่างต่อเนื่อง

จากการรวบรวมข้อมูลลวดลายไฉ้หมูในครั้งนี้ ปรากฏลายไฉ้หมูจำนวน 72 แหล่งมรดกวัฒนธรรม กับลวดลายไฉ้หมูที่ปรากฏในงานศิลปกรรมจำนวน 208 ชิ้น โดยพบในพื้นที่จังหวัดลำปาง จำนวน 58 แห่ง งานศิลปกรรมจำนวน 175 ชิ้น จังหวัดพะเยา 6 แห่ง จังหวัดเชียงราย 2 แห่ง จังหวัดแพร่ 4 แห่ง และจังหวัดตาก 2 แห่ง รวมสถานที่นอกเขตจังหวัดลำปางปรากฏลายไฉ้หมูจำนวน 14 แห่ง กับชิ้นงานศิลปกรรมจำนวน 43 ชิ้น โดยส่วนใหญ่เป็นองค์ประกอบในการประดับงานสถาปัตยกรรม เช่น หน้าบัน โถงคิ้ว นาคทนต์ แผงแล รวมไปถึงงานพุทธศิลป์และเครื่องใช้ในพิธีกรรมต่างๆ โดยเทคนิคที่นิยมนำมาสร้างลายไฉ้หมูคือเทคนิคงานไม้แกะสลักร้อยละ 97 และส่วนที่เหลือร้อยละ 3 เป็นงานเทคนิคลายคำ เทคนิคงานปูนปั้นและงานดูลายโลหะ

นอกจากนี้ บางพื้นที่ปรากฏหลักฐานการบันทึกช่วงเวลาในการสร้างงาน เช่น

- ปี พ.ศ. 2387 สร้างวิหารวัดหลวงราชรัตนฐาน
- ปี พ.ศ. 2398 อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุลำปางหลวง
- ปี พ.ศ. 2402 อาสนะสงฆ์วัดพระธาตุเสด็จ
- ปี พ.ศ. 2409 สร้างวิหารวัดประตูป้อง
- ปี พ.ศ. 2411 สร้างวิหารวัดบ้านผึ้ง
- ปี พ.ศ. 2419 สร้างวิหารน้อยวัดทุ่งไฉ้
- ปี พ.ศ. 2426 สร้างวิหารวัดเหล่าหลวง
- ปี พ.ศ. 2430 สร้างวิหารวัดม้าเหนือ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดต่างๆ ที่ได้จากการลงพื้นที่ และนำเสนอเป็นตาราง เพื่อให้ง่ายต่อการนำเสนอข้อมูลในส่วนนี้ ดังนี้

ตารางสรุปตำแหน่งที่พบลายไฉ้หมู

จังหวัดลำปาง				
อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เมือง	1.	วัดพระธาตุเสด็จ	อาสนะสงฆ์(แท่นสังฆ์)(1)	เจ้าหลวงวรญาณรังสี ถวายทาน พ.ศ.2402
	2.	วัดบ้านไร่ศิลาทอง	วิหารน้อย (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	3.	วัดต้นตอง	ธรรมมาสน์ (1) วิหารน้อย (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	4.	วัดต้นธงชัย	ธรรมมาสน์ (1) สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	5.	วัดพระเจดีย์ขาวหลัง	ห้ายนต์ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	6.	วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม	โก่งคิ้ว (2) นาครภัณฑ์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	7.	วัดศรีล้อม	แผงแลประดับวิหาร (4)	ปี พ.ศ. 2469 ²⁹
	8.	วัดปงสนุกเหนือ	สัตตภัณฑ์ (1) โก่งคิ้ว (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	9.	วัดปงสนุกใต้	สัตตภัณฑ์ (1) กลองปฐา (1)	จศ.1278 (พ.ศ.2459) ไม่ระบุปีที่สร้าง
	10.	วัดศรีบุญโยง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	11.	วัดประตูป่อง	ค้ำธรรมมาสน์ (2) โก่งคิ้วประดับวิหาร (1)	เจ้าหลวงวรญาณรังสี ถวายทาน พ.ศ.2409
	12.	วัดม่อนกระตัง	โก่งคิ้วประดับอุโบสถ (1) แผงแลประดับอุโบสถ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	13.	วัดเชียงราย	นาครภัณฑ์ (3)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	14.	วัดศรีหมวดเกล้า	ดาวเพดาน (9) หีบธรรม (1) อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง

²⁹ วีรศักดิ์ ของเดิม, จารึกลำปาง, (กรุงเทพฯ:บ.ดีเซมเบอร์จำกัด,2566) หน้า 48.

จังหวัดลำปาง				
อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เมือง	15.	วัดปากกล้วยใต้	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	16.	วัดป่าตันกุ่มเมือง	สัตตภัณฑ์ (1) นาคภัณฑ์ (4)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	17.	วัดปงแสนทอง	นาคภัณฑ์ระดับวิหาร (8)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	18.	วัดนาก่วมใต้	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	19.	วัดน้ำโท้ง	ค้ำจรรย์ธรรมมาส (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	20.	วัดแม่เฟือง	ค้ำจรรย์ธรรมมาส (1)	จศ.1259 (พ.ศ. 2440) ³⁰
	21.	วัดทุ่งไ้	นาคภัณฑ์ระดับวิหาร (4) แผงแลประดับวิหาร (1) วิหารน้อย (1)	วิหารสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2471 ปี พ.ศ. 2419 ³¹
	22.	วัดบ้านคำหลวง	นาคภัณฑ์ระดับวิหาร (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	23.	วัดทุ่งมานเหนือ	โก่งคิ้วประดับวิหาร (1) นาคภัณฑ์ระดับวิหาร (12)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	24.	วัดบ้านฝ้าง	นาคภัณฑ์ระดับวิหาร (8)	ครุฑบานสร้าง เมื่อปี พ.ศ. 2411
	25.	วัดบ้านลัก	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เกาะคา	26.	วัดพระธาตุลำปางหลวง	อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1) โก่งคิ้ว (1) สัตตภัณฑ์ (1) เสลี่ยง (1) ห้ายนต์ (5)	จศ.1217 (พ.ศ.2398) ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	27.	วัดพระธาตุจอมปิง	ห้ายนต์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	28.	วัดไหล่หินหลวงแก้วช้างยืน	นาคตัน (1) แผ่นไม้ฉลุลาย (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	29.	วัดไชยาทุ่งล้อม(จู้ดทุ่ง)	ตู้พระธรรม (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	30.	วัดนาเวียง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง

³⁰ วีรศักดิ์ ของเดิม, จารึกลำปาง, (กรุงเทพฯ:บ.ตีพิมพ์เบอริจำกัด,2566) หน้า 120.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

จังหวัดลำปาง				
อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เกาะคา	31.	วัดบ้านม้าเหนือ	โก่งคิ้วระดับวิหาร (1)	ครุฑาโนสร้าง เมื่อปี พ.ศ. 2430
	32.	วัดศาลาหลวง	ค้ำจันทน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	33.	วัดวังพร้าว	ธรรมมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	34.	วัดบ้านสาต	ธรรมมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	35.	วัดบ้านฝางนาเกลือ	ธรรมมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แม่ทะ	36.	วัดปงหอดศาล	ลัตถภัณฑ์ (1) ห้ายนต์ (3)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	37.	วัดป่าจำ	อาสนะสงฆ์ (แท่นสังฆ์) (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	38.	วัดน้ำใจ	โก่งคิ้วระดับอุโบสถ (2) ลัตถภัณฑ์ (1) มณฑปปราสาท (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	39.	วัดบ้านหลุก	ซุ้มธรรมมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	40.	วัดดอนไฟ	โก่งคิ้ววิหารหลังเก่า (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	41.	วัดนาคตหลวง	โก่งคิ้วประตู (2) โองหลวง	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	42.	วัดบ้านหนอง	ไม้แกะสลัก (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	43.	วัดบอมหลวง	ลัตถภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	44.	วัดศรีอ้วน	ลัตถภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	45.	วัดนาแก้ว	ค้ำจันทน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เถิน	46.	วัดเวียงเถิน	ขันห้าโกฐาก (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	47.	วัดนาบ้านไร่	หน้าบันวิหาร (3)	วิหารสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2460 ³²
	48.	วัดเหล่าหลวง	วิหาร (1) หน้าบัน/โก่งคิ้ว/นาคตัน (1)	วิหารสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2426 ³³

³² บ้ายประวัติวัด

³³ ธวัชชัย ท่าทอง. ศิลปะสกุลช่างลำปาง, (กรุงเทพฯ: บางกอกปรินท์, 2566.) หน้า147.

จังหวัดลำปาง				
ห้างฉัตร	49.	วัดปงยางคก	นาคทัศน์ (1) แฝงแล (1) แท่นแก้ว (1) บันไดธรรมมาส (1) เสาวิหาร (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	50.	วัดห้างฉัตร	นาคทัศน์ระดับวิหาร (3) ค้ายันระดับอุโบสถ (8)	ไม่ระบุปีที่สร้าง อุโบสถสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2460 ³⁴
	51.	วัดบ้านเหล่า	นาคทัศน์ระดับอุโบสถ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เมืองปาน	52.	วัดสบส	โก่งคิ้วปีกนก (2) ระดับวิหาร	วิหารสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2436 ³⁵
	53.	วัดทุ่งล้าน	โก่งคิ้ว (1) โก่งคิ้วปีกนก (2) นาคทัศน์ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	54.	วัดทุ่งโป่ง	นาคทัศน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	55.	วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน	นาคทัศน์ (8)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แจ้ห่ม	56.	วัดสาธิตพลาราม	แผ่นไม้แกะสลัก (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
งาว	57.	วัดน้ำล้อม	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
วังเหนือ	58.	วัดศรีเกิด	โก่งคิ้วระดับวิหาร (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แพร่				
อำเภอ ลอง	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
	59.	วัดนาตุ้ม	นาคทัศน์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	60.	วัดนาหลวง	นาคทัศน์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	61.	วัดสะเล้ง	นาคทัศน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เมือง	62.	วัดพระร่วง	สัตตภัณฑ์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง

³⁴ จารึกช้างผนังอุโบสถ.

³⁵ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พะเยา				
อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เมือง	63.	วัดศรีโคมคำ	นาคทัศน์ (5)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	64.	วัดตุนใต้	โก่งคิ้ว (2) นาคทัศน์ (2) ค้ำธรรมมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง ไม่ระบุปีที่สร้าง
	65.	วัดลี	ห้ายนต์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	66.	วัดหลวงราชฐาน	โก่งคิ้ว (2) นาคทัศน์ (1)	วิหารสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2387
ดอกคำใต้	67.	วัดช้างค้ำ(ร้าง)	นาคทัศน์ (6)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
แม่ใจ	68.	วัดตาล้อย	นาคทัศน์ (4)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
เชียงราย				
อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
เมือง	69.	วัดพระแก้ว	โก่งคิ้ว (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง (นำมาจากแหล่งอื่น)
	70.	ไร่แม่ฟ้าหลวง	สัตตภัณฑ์ (2)	ไม่ระบุปีที่สร้าง (นำมาจากแหล่งอื่น)
ตาก				
อำเภอ	ลำดับ	ชื่อแหล่งที่พบ	ตำแหน่งที่พบ	อายุ/ปีการสร้าง
บ้านตาก	71.	วัดวังหม้อ	หน้าบันอุโบสถ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
	72.	วัดทุ่งยั้ง	ธรรมมาสน์ (1)	ไม่ระบุปีที่สร้าง
รวม		72 แหล่งมรดกวัฒนธรรม งานศิลปกรรม 208 ชิ้น (ในพื้นที่จังหวัดลำปาง 175 ชิ้น จังหวัดอื่นๆ 43 ชิ้น)		

ตารางที่ 3 ตารางสรุปตำแหน่งที่พบลายไฉ่หมู

บรรณานุกรม

เฉลียว ปิยะชน. **เรือนกาแล**. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2537.

ฐาปกรณ์ เครือระยา. **พรรณพฤกษาล้านนา จากพันธุ์กรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม**. เชียงใหม่:

โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม
บรมราชกุมารี (อพ.สธ.-มจ.), 2563.

เถียรชาย อักษรดิษฐ์. “ลวดลายพื้นถิ่นงานพุทธศิลป์ล้านนา,” **วารสารร่มพะยอม**. 21(2) : 1-17 ;

เม.ย.-ก.ย. 2562.

พรรณเพ็ญ เครือไทย และคณะ. **ประชุมจารึกล้านนา เล่มที่ 7 จารึกในจังหวัดลำปาง**. กรุงเทพฯ :
ม.ป.ท., ม.ป.ป.

พระครูพุทธธรรมโสภิต. **ประวัติวัดปงสนุกเหนือและประวัติบันทึกครูบาอาโนชัยธรรมจินตามุนี**.
ลำปาง : สหกิจการพิมพ์, 2539.

ทรงพันธ์ วรรณมาศ. **พจนานุกรมภาพศิลปวัฒนธรรมล้านนาและหัวเมืองฝ่ายเหนือ**. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์, 2536.

ธีรศักดิ์ วงศ์คำแน่น. **สภาพสิ่งแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง**. ลำปาง : หน่วยอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง วิทยาลัยครูจังหวัดลำปาง, 2532.

_____. **สถาปัตยกรรมสำคัญเมืองลำปางกับการอนุรักษ์**. ลำปาง : หน่วยอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง วิทยาลัยครูจังหวัดลำปาง, 2532.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. **วิหารล้านนา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2544.

_____. **แบบแผนทางศิลปกรรมของวิหารพื้นเมืองล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษ**

ที่ 20-24. เชียงใหม่ : สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (เอกสารอัดสำเนา), 2543.

สันติ เล็กสุขุม, **ความสัมพันธ์จีนไทย โยงใยในลวดลายประดับ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ,
2550.

_____. **ศิลปะภาคเหนือ: ทรัพยากรชัย-ล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2561.

_____. **ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2547.

สุรพล คำรหัสกุล.(2561). **ประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ,

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2549). พิพิธภัณฑสถานเรือนโบราณ. เชียงใหม่:
นันทกานต์.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2556.

_____. คู่มือนำชมศิลปกรรมโบราณในล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2563.

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา
อาจารย์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญาตรี (ศป.บ.) ศิลปบัณฑิต ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปริญญาโท (ศศ.บ.) ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศิลปะและ
วัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงาน

ประเภทงานวิจัย

- 2556 การศึกษารูปแบบและแนวคิด ชุมประตู่โขงและโขงพระเจ้า สกูลช่างลำปาง
ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 22 – 25. ลำปาง. รายงานวิจัยทุนอุดหนุนการวิจัยโดยวิทยาลัย
อินเตอร์เทคลำปาง
- 2558 การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองลำปาง ผ่านบันทึกและงานพุทธศิลป์
ครูบาอาโนชัยธรรมจินตมุนี. ทุนอุดหนุนการวิจัยโดยวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง.
- 2560 การศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเขิน บ้านนันทาราม
เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเขินจังหวัดเชียงใหม่. ทุนอุดหนุนการวิจัยโดย
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

- 2561 การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาดอกกล้วยไม้(ดอกเอื้อง) ที่ปรากฏใน
พิธีกรรม ความเชื่อในวัฒนธรรมล้านนา. ทนุอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรม
พืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการ
กล้วยไม้ไทยพระราชทาน.
- 2562 การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อการสร้างสรรค์
ภาพตุ๊กตาธรรม วัดบวรนครหลวง จังหวัดเชียงใหม่. ทนุอดหนุนการวิจัยโดย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- 2562 การศึกษาภาพบันทึกพันธุกรรมพืชโบราณ ผ่านงานพุทธศิลป์ล้านนา. ทนุอดหนุนการ
วิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
ฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.
- 2563 การจัดการงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนในเขตอำเภอ
ขุนยวมแบบมีส่วนร่วมภาคประชาชน ในโครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตขุนยวม ทนุอดหนุน
จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.)
- 2565 การศึกษาและรวบรวมการใช้พันธุ์ไม้ ประดับลายหม้อปुरुณฆะในศิลปกรรม
ล้านนา. ทนุอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.
- 2565 การจัดการกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ประเพณีและพิธีกรรม สู่เมืองท่องเที่ยวขุนยวม.
สนับสนุนทุนโดยสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ(วช.)
- 2566 การศึกษาและรวบรวมงานเซรามิกประดับ สู่การสืบสานงานศิลปกรรมล้านนา.
ทนุอดหนุนการวิจัยโดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการกล้วยไม้ไทยพระราชทาน.

ประเภทบทความ

- 2560 อุทกสีมา: วิวัฒนาการแพขนานสู่อุโบสถกลางน้ำในวัฒนธรรมล้านนา. หน้าจั่ว :
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 32, 29-50.
- 2562 ฮายลายฮายดอก เทคนิคงานเครื่องเขินบ้านนันทาราม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารวิจิตร
ศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 10(1), 157-182.
- 2563 ดอกเอื้องในพิธีกรรมความเชื่อและวัฒนธรรมล้านนา. วารสารวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 11(2), 177-206

- 2564 การศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณ ของเครื่องเขินนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเขินเชียงใหม่. วารสารวิจัยวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม, 3(2), 60–79.
- 2566 จากจิตรกรรมฝาผนัง สู่อการสร้างสรรค์ตุ๊กตาธรรม วัดบวกรภหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อการคงอยู่ของงานตั้งธรรมหลวง. วารสารวิจัยศิลป มหาวชิยาลัยเชียงใหม่, 14(2), 180–204.

ประเภทตำรา/หนังสือ

- 2555 หนังสือเรื่อง “พุทธศิลป์ล้านนา:คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์” (เขียนร่วม) ส่วนหนึ่งจากงานวิจัย “ศิลปกรรมท้องถิ่นทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอ แม่ทะ จังหวัดลำปาง”(วิจัยร่วม) ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนจากทุนตีพิมพ์จากศูนย์วิจัยและบริการวิชาการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2556 หนังสือเรื่อง “ดุศาสตร์ แลศิลป์ นครลำปาง” หนังสือภาพประวัติศาสตร์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วิหารจัดพิมพ์
- 2557 หนังสือเรื่อง “เรือนพื้นถิ่นล้านนา” (เขียนร่วม) สนับสนุนจากทุนตีพิมพ์จาก สำนักส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2561 หนังสือเรื่อง “ดอกเอื้องในพิธีกรรม วัฒนธรรมและความเชื่อ” จัดพิมพ์โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2561
- 2563 หนังสือเรื่อง “พรรณพฤกษาล้านนา จากพันธุกรรมพืชสู่ลวดลายในศิลปกรรม.” จัดพิมพ์โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2563
- 2564 หนังสือเรื่อง “มรดกวัฒนธรรม ศิลปกรรมวัดปางสนุก” (เขียนร่วม) พุทธลักษณะสกุลช่างครูบาโน พระพุทธรูปครูเมืองละคอน. จัดพิมพ์โดยวัดปางสนุกเหนือร่วมกับมูลนิธิศูนย์-ลูกซัด (น. 231–251).
- 2564 หนังสือเรื่อง “ปูนปั้นล้านนา งานช่างและสล่าศิลป์ ถิ่นศรัทธา” โครงการจัดตั้งสถาบันสล่าล้านนา เพื่อฟื้นฟูองค์ความรู้สล่าล้านนารายได้โครงการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่สู่เมืองมรดกโลก จัดพิมพ์โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปีงบประมาณ 2564
- 2565 หนังสือเรื่อง “ปฐมนิพนธ์ หม้อดอกในวัฒนธรรมล้านนา” จัดพิมพ์โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2565

2566 หนังสือเรื่อง “เครื่องเคลือบดินเผาประดับในศิลปกรรมล้านนา” จัดพิมพ์โดยโครงการ
อนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยาม บรมราชกุมารี ร่วมกับมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ประจำปีงบประมาณ 2566

ความสนใจหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะ

งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

งานพุทธศิลป์ล้านนา /งานช่างพื้นถิ่น

งานศิลปกรรมร่วมสมัย

